

İktisat dergisi

Kasım 1993

Yıl: 29

Sayı: 343

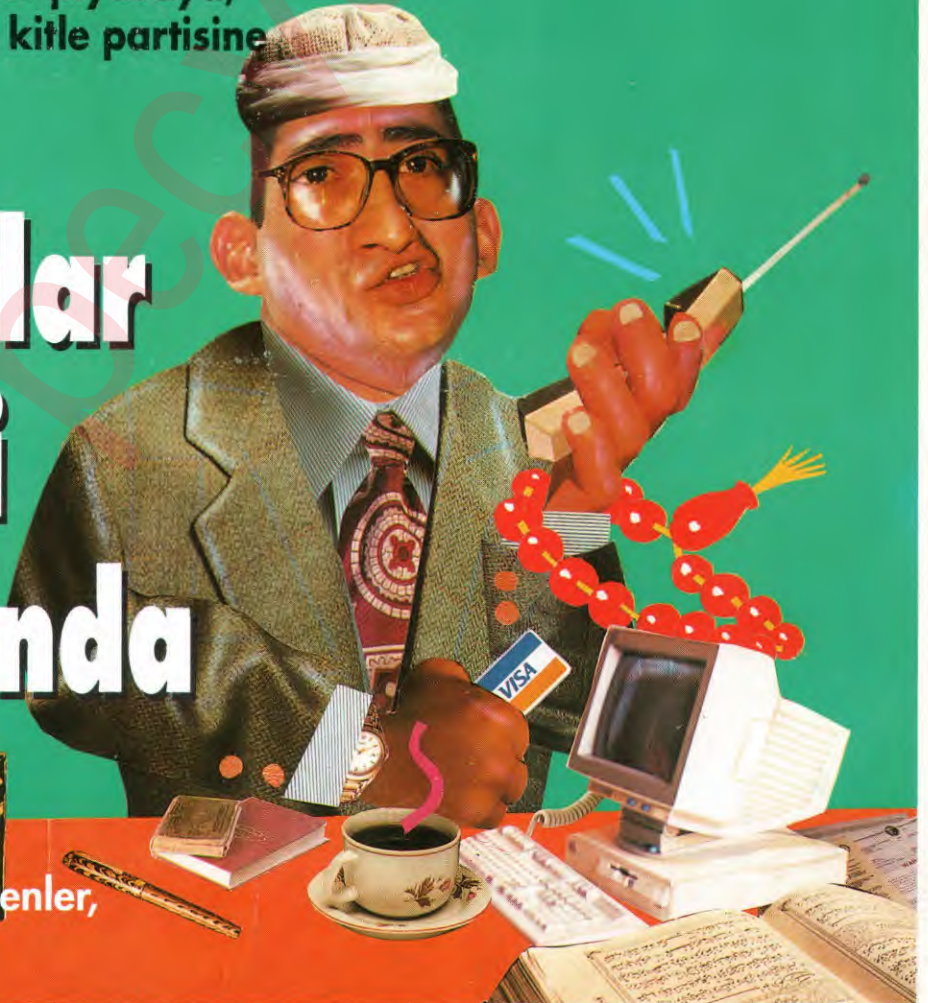
25.000 TL (KDV Dahil)

Dosya: ABD ne kadar süper? Tonak, Yıldızoğlu, Omaar, de Wall, Karaömeroğlu ABD'nin ekonomik ve dış politik ilişkilerini inceliyor
Tartışma: 'T'nin özelleştirilmesi ve iletişim politikaları **Söyleşi:** Can Kozanoğlu **Alaska:** Kapitalist yüzlü 'sosyalizm' **Dünya:** Globalleşme mi, bölgeselcilik mi? **İnceleme:** Avrupa'da sendikacılık

Adil düzenden serbest piyasaya,
kadro hareketinden kitle partisine

İslamcılar strateji arayışında

İslami iktidarı bekleyenler,
değişimi tartışıyor.

**Küçük ev aletleri alırken
büyük markaya güvenin!**

Rowenta

1- CS 01 Kordonsuz Ütü

2- KG 76 Yoğurt Makinesi

3- KA 50 El Mikseri

4- KA 52 Mikser / Blender

5- TP 101 Ekmek Kızartıcı

6- KG 61.8 Süper Izgara

7- KG 61.9 Süper Izgara

8- KG 63 Süper Izgara

9- KG 10 Fritöz

10- FG 220 Kahve Makinesi

11- KA 92 Mutfak Robotu

12- KG 66 Su Isıtıcı

Şöyle bir çıkın dolaşın piyasayı, küçük ev aletlerinde yerli ya da yabancı markaları, çeşitleri ve kaliteyi inceleyin, fiyatları kıyaslayın. Nasıl? Rowenta rakip tanımıyor, değil mi?

İşte, çeşit!.. İşte, taksit!.. İşte, Rowenta büyüklüğünün kanıtı!

Başka hiçbir marka, küçük ev aletlerinde, Rowenta'nın sunduğu

çeşit zenginliğini sunamaz. Üstelik, olağanüstü hesaplı taksitlerle!

İşte, satış!.. İşte, servis!.. İşte, Rowenta büyüklüğünün kanıtı!

Rowenta, dünya konforu geleneğiyle, Türkiye'de en çok satılan marka. Tam 22 yıldır! Dahası, bol ve hesaplı yedek parça, tüm yurda yayılmış uzman servis kadrosu, yine Rowenta'da. Gelin, bu konfora

yatırım yaparken, Rowenta'nı tüm üstünlüklerinden siz de yararlanın!

Dilediğiniz küçük ev aletin alın, ama markası mutlaka Rowenta olsun!

Rowenta
**Dünyanın
konforu
evinizde**

* ** ***
24+5=29

Hürriyet, her gün,

* 24 saat süresince

** 5 kıtada yaşanan tüm
olayların gerçek yüzünü

*** 29 harfe sığdırarak
sizlere sunar...

Hürriyet

"KIT'lerin Verimliliği" Bir Açıklama ve Düzeltme

Dergimizin 341. sayısında Ekonomik ve Sosyal Göstergeler bölümünde yer alan "KIT'ler Verimlilikte Önde" başlıklı haberimiz bir yandan geniş bir yankı yaratırken, bir yandan da haberde yer alan bazı teknik yanlışlıklar yüzünden farklı tepkilere yolaçtı. Kimileri haberde yer alan teknik yanlışlıklarından medet umarak konunun özüne gölge düşürmeye çalıştı.

Söz konusu haber ile ilgil olarak çok sayıda kişi arayış tamamlayıcı bilgi isterken, Sabah Gazetesi'nden Atilla Özsever'de kaynak göstererek haberimizi kullandı. Bu arada haberde kullanılan verilerin kaynağı sıfatıyla Milli Prodüktivite Merkezi (MPM) yetkilileri bizi arayarak, haberde kimi teknik hatalar bulunduğunu söyledi. Diğer okuyucularımızın yana sıra MPM yetkililerinin de dikkatimizi çektiği haberdeki teknik yanlışlığın ilki, gösterilen kaynağın adının yanlışlığından kaynaklanıyordu. Habere konu veriler MPM Verimlilik Dergisi 1993/3'ten değil, MPM Uzmanı Alper Aydın'ın "İmalat sanayi ve Alt Kollarında İşgücü Verimliliği" araştırmasından alınmıştı. Belirtilen kaynağın habere konu verilerin yer aldığı kaynak olmayışı herhangi bir hata değil, temele ilişkin bir hataydı. Çünkü söz konusu haberde kullanılan veriler 1987-90 yıllarına ilişkin iken, kaynak olarak belirtilen yayında yer alan veriler ise 1989-1991 yıllarına aitti. Ve bu iki dönem arasında bir birine zıt sonuçlar vardı.

İkinci teknik hata ise, tablonun ikinci sırasında yer alan Kamu sektörünün İçki sanayiindeki verimlilik artış oranı ile ilgiliydi. Doğrusu yüzde 7.9 olması gereken rakam dizgi yanlışlığı sonucu yüzde 79 olarak çıkmıştı.

Söz konusu haberimiz ile ilgili olarak bu iki düzeltmeyi yaptıktan sonra aynı haberle ilgili bir başka noktaya dikkat çekmek istiyoruz. Söz konusu kısa habere ilişkin yaptığımız yoruma MPM yetkililerinin yanı sıra bazı kesimlerin itirazları vardı. MPM, verilerin kendine ait olmasından yola çıkarak yapılan yorumun da kendisininmiş gibi anlaşılabilirliği kaygısı ile itiraz ediyordu. Bu noktada şunu söyleyelim; dergimizin ekonomik ve sosyal göstergeler bölümü çok ilgi gören bir bölümdür. Bu ilginin nedeni ise bizce çok anlaşılır bir şey. Örneğin, MPM'nin Verimlilik ölçme ve izleme uzmanı Alper Aydın'ın gerçekleştirdiği, habere konu olan "İmalat sanayi ve Alt Kollarında Verimlilik Göstergeleri" başlıklı araştırma aylar önce yayımlanıp kamuoyuna açıklandığı halde kimse bu araştırmada yer alan verilerin ne anlama geldiği konusuna bakmamış, işin bu yanı araştırılmamıştı. MPM'nin kuruluş yasası ve işleyişi yapılan araştırmalara ilişkin herhangi bir yorumda bulunmasına engel mi bilmiyoruz. Oysa özverili ve yoğun emek sonucu hazırlandığına inandığımız bu araştırmaların kendileri kadar bunların ne anlama geldiklerinin de bilinmesi gerektiğine inanıyoruz. İktisat Dergisi olarak yaptığımız da budur.

Sonuç olarak biz yaptığımız haberde yer alan teknik yanlışlıklardan dolayı hem okurlarımızdan hem, MPM'den hem de araştırmayı yapan Alper Aydın'dan özür dileriz. Ancak ilgili veriler ile ilgili yaptığımız yorumun doğruluğunu görmekten ve bu doğruluğun yarattığı tepkilerden memnunluk duyduğumuzu da belirtmek isteriz.

İktisat Dergisi

Bu sayıda

İslamcılar Strateji Arayışında

20 Ekim 1991 ve Kasım 1992 yerel seçimlerinde gösterdiği performans ile dikkatleri üzerinde toplamaya başlayan RP, 10 Ekim'de yapılan 4. Büyük Kongesi'nde sergilediği tutumları ile herkes bu partideki değişimi tartışıyor. Peki Refah ne kadar değişti? Nasıl değişti? Bu değişimi kim nasıl yorumluyor?

Refah'ta değişim rüzgarı

Fehmi Köfteoğlu.....8

Gelenekler ve yeni değerler bir arada...

Prof. Dr. Cemil Oktay.....8

Değişim beklentisi boşa çıktı

Ruşen Çakır.....12

Biz de serbest ekonomik düzenden yanayız

Bahri Zengin.....17

Burjuvalar ve donsuzlar karşı karşıya...

Abdurrahman Dilipak.....19

İFMC

İ. Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti yayın organıdır.

İktisat Dergisi, aylık olarak yılda 12 sayı yayımlanır. Temmuz ve Ağustos aylarında on sayı hazırlanır.

Dergideki yazılar Cemiyeti bağlamaz. Görmüş yazarlarına aittir.

Tartışma

Haberleşmede öncelikler ve T'nin özelleştirilmesi

Dr. Asu Aksoy21

PTT'nin özelleştirilmesi Anayasa'ya aykırı

Prof. Dr. Mümtaz Soysal29

Dosya

Kapitalizm Nereye Gidiyor?

Daha önceki sayılarımızda başlattığımız araştırma dosyasının bu bölümünde Amerika inceleniyor.

ABD ne kadar süper?

Hakan Güldağ36

NAFTA gerçekleşecek mi?

Prof. Dr. E. Ahmet Tonak38

ABD'de dış politika arayışları

Dr. Ergin Yıldızoğlu42

Somali: ABD dış politikasının kabusu

Rakiya Omaar, Alex de Wall47

Ulus devlet ve ABD ekonomisi

Asım Karaömeroğlu49

Olaylar ve yorumlar4

Ekonomik ve sosyal göstergeler6

Söyleşi

Tek kişilik gemiler denize sığmıyor

Can Kozanoğlu32

Ekonomi Politika

Globalleşmenin farklı boyutları

Ülke Arıboğan54

Alaska Modeli:

Kapitalist yüzü sosyalizm

Jean Pierre Airut57

Eksen/ Birileri bizle dalga geçiyor

Refik Şentürk61

Parahistorya

Güneş sofrası

Osman Şenkul62

Akademik Bölüm

Ali Rıza Büyükuslu

Avrupa sendikacılığında son gelişmeler66

Ricardo Guariaran/M. Şehmus Güzel

İspanyol patronlar boğa gibi inatçı ve tutucudur69

Dr. Yamina Bouguenaya

Tanrı böyle emretmiş71

Ümit Erdem

2000'li yıllara doğru sol partiler ve yeni arayışlar77

İktisat

Sahibi: İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti adına Yönetim Kurulu Başkanı **Ufuk Uras**

• Genel Yayın Yönetmeni: **Fehmi Köfteoğlu** • Sorumlu Yazışleri Müdürü: **Hakan Güldağ**

• Redaksiyon: **Saruhan Oluç** • Yazışleri: **Belgin Demirer, İrfan Akgündüz, Siren İdemen, Yücel Göktürk**

• Akademik Bölüm Sorumlusu: **Eser Karakaş** • Reklam Sorumluları: **Nur Balkanlı, Remziye Özcan**

• Sarıms Uygulama: **İrfan Yalçın** • Montaj: **Turgay Tekatan** • Yönetim Yeri: **Cumhuriyet Cad. No: 27/6 Taksim/İSTANBUL**

el: 250 44 11 - 250 50 34 • Fax: 250 16 42 • Ofset Hazırlık: **Stüdio Mac 513 88 58** • Basıldığı Yer: **Çınar Ofset** • Dağıtım: **YAY-SAT**

Güç kimde?

İki gün süren ve üzerinden haftalar geçtiği halde, nedeni ve sonuçları hala tam olarak bilinmeyen Lice baskını ertesinde bölgeye giderek bilgi edinmek isteyen Başbakan Tansu Çiller'e "izin" verilmedi.

Çiller'in Lice'ye gitmesine izin vermeyenler, Başbakan'a bir de tavsiyede bulundular: "Sayın Başbakan, sizi Lice yerine Kars'a gönderelim". Bu olayın yaşandığı ülkenin Başbakan'ı "kağıt üzerinde" yürütmenin başıdır.

Lice olayı ertesinde, Olağanüstü Hal Bölge Valisi Ünal Erkan'ın güvenlikleri sağlamadığı gerekçesiyle 300 okulu boşaltıp öğretmenlerini merkeze topladığını açıklaması üzerine gazeteciler Milli Eğitim Bakan'ını arıyorlar ve Bakan'ın olaydan haberi olmadığını öğreniyorlar. Bakan, valiyi arayıp bilgi isteyeceğini, bilgi alabilirse açıklama yapabileceğini söylüyor. Aynı gün Hükümet Sözcüsü Yıldırım Aktuna, düzenlediği basın toplantısında gazetecilerin konuyla ilgili sorularına, olayı gazetelerden öğrendiğini ve henüz ayrıntılı bilgi alamadığını yanıtını veriyor. Bu olayın yaşandığı ülkede de yürütmenin başı hükümettir ve hükümetin bir de sözcüsü vardır. Yine bu ülkede milli eğitimden sorumlu bir bakan vardır.

Bu olaydan birkaç gün sonra, Erzurum'da PKK'nın köy baskınlarını protesto etmek amacıyla kışkırtılarak sokaklara dökülen insanlar hızlarını alamayıp Kürtlerin oturduğu mahallelere yöneldiler. Olayların kontrolden çıkması üzerine, Vali işin önünü almak için yatıştırıcı bir konuşma yapma gereğini duyuyor ve herkese silah verileceğini, PKK'ya karşı savaşmak isteyen herkesin gönüllü olabileceğini, gönüllü olmak isteyenlerin kayıt yaptırabileceğini duyuruyor.

M. Ali Birand, Erzurum Valisi'nin böyle bir çağırışı hangi yasaya dayanarak yaptığını, ülkenin yasama ile ilgili en üst organı, TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk'a soruyor. Cindoruk'un yanıtı, "Ben böyle bir yasa bilmiyorum. Böyle bir yasadan haberim yok. Vali bu çağırışı hangi yasaya göre yapıyor, onu da bilmiyorum" oluyor.

Laik cumhuriyet hükümetinin başkenti Ankara'da, 37 kişinin diri diri yakılmasıyla sonuçlanan Sivas olaylarının duruşmasının yapıldığı Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılanan sanıklar "namaz vaktinin geldiğini" belirterek mahkeme salonunda namaz kılıyorlar.

Bunlar, yalnızca son günlerde gazetelere yansıyan olaylardan bazıları. Bu olayların yaşandığı ülkenin yasal düzeni "kağıt

üzerinde", "yasama-yürütme ve yargı" olarak güçler ayrılığına göre kurulmuş. Pekiyi yukardaki olayların hangisi bu tanıma uyuyor? Hiçbiri. Bir ülkede yürütmenin başının nereye gitmesi gerektiğine kendisi değil de, başka "güçler" karar veriyorsa, Olağanüstü Hal Bölge Valisi'nin kendi başına 300 okulu kapatıp öğretmenleri merkeze toplamasından ilgili bakan ve hükümetin haberdar olmaması çok doğaldır. Aynı şekilde, bu insanları yatıştırmak için gönüllü askerlik çağrısı yapan Vali'nin bu yetkiyi nereden aldığını TBMM Başkanı bile bilmeyebilir. Bu arada en azından kendi iddiaları ve taşıdıkları ünvan gereği laikliği savunan yargıç ve savcılar Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir mahkeme salonunu camiye çevirirlerse, yarın birilerinin, yargılamaların camilerde yapılmasını istemelerine şaşır-mamak gerekiyor.

Bu ülkede bir de muhalefet partileri var. Onlar da hergün hükümetin acizinden yola çıkarak açıklamalar yapıyorlar. Örneğin ANAP lideri Mesut Yılmaz, dönüp dolaşıp iktidarın zafından söz ediyor.

Yılmaz'a "Siz olsaydınız, bugünkü hükümetin yaptıklarını farklı ne yapardınız?" diye sormak bile abes. Çünkü dile getirdikleri arasında sıkıyönetim önerisi, ya da DEP'li milletvekillerinin Meclis'den atılmaları gibi sivil değil, askeri önlemler var.

Bugün Türkiye'de hükümet değil, yetki ve siyasi otorite sorunu yaşanıyor. Bakanlar Kurulu'nun işlevini uzun zamandır yalnız Doğu ve Güneydoğu'da değil, ülkenin bütününde fiilen MGK'nın üstlenmesine veya iktidarın fiilen askeri çözümçülerin, ya da moda deyişle "şahinlerin" elinde olmasına itirazı olmayanların, ne ANAP'ın ne de bugünkü koalisyon ortakları DYP-SHP'nin gerçek anlamda "iktidar" olmaları mümkün değildir. İşte bugün yaşanan böyle bir iktidar boşluğudur, yoksa beceriksiz DYP-SHP koalisyonu yerine, ANAP-DYP koalisyonunun yokluğu değil. Bugün siyasi otoriteyi fiilen kullanan asker-sivil "şahinlere" tavır alınmadıkça, durum değişmeyecektir. Türkiye'nin bugün yaşadığı sıkıntı, iktidarda tek parti yerine koalisyon hükümeti olmasından, ya da şu parti yerine bu partinin iktidar olmamasından kaynaklanmıyor. Sorun ülkedeki partilerin ve siyasi liderlerin gerçekleri dile getirebilecek siyasi cesareti gösterememeleridir.

Fehmi KÖFTEOĞLU

Kişiyeye özel yasa

Tansu Çiller'in DYP Genel Başkanlığı'na seçilmesinde Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı Yalın Erez'in katkısı takdire şayandı. Buna karşılık hükümetin kuruluşu sırasında, kimin hangi bakanlığa getirileceği konusunda Erez'in tavsiyelerine aynen uyulması da bir başka kadirşinaslıktı. Şimdi sırada ikinci kadirşinaslık adımı var. Başbakan, "kişiyeye özel" bir yasa hazırlatıyor.

Son günlerde yaşanan olaylar ve koalisyonun sıkıntılı dönemi nedeniyle

henüz tasarı halinde olan bu düzenleme yasalasarsa, Yalın Erez hem TOBB Başkanlığı'nı hem de İstanbul Ticaret Odası Başkanlığı'nı bir arada yürütebilecek. Basında yer alan haberlere göre, tasarı ile Erez'e aynı zamanda hükümette görev alma yolu da açılıyor.

Yürürlükteki yasalara göre, hükümette görev alanlar ve milletvekilleri dernek, sendika, oda vb. meslek kuruluşlarında görev alamıyor. Çiller bu nedenle çok istediği halde ve minnet borcunu ödemek için Erez'i hükümete

alamamış, ancak onun tavsiye ettiği bakanlara görev vermişti.

Anlaşılan şimdi işlerin vekillerle değil, doğrudan yürütülmesi gereği doğdu ya da Çiller vefa borcunu ödemek istiyor. Aslında "kişiyeye özel" yasa çıkarılmasına Özal zamanında da sık sık tanık oluyorduk. Dolayısıyla ilk günden beri tarzı ve icraatı ile Özal'a benzetilen Tansu Çiller'in Yalın Erez için "kişiyeye özel" bir yasa çıkarmak istemesine de şaşır-mamak gerekiyor.

Münir TEMİZ

ÇIKTI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER, İLETİŞİM, EĞİTİM'DE

AYNÖ

GÜZ 1993 YIL: 1 SAYI: 1 70 000 TL

"SU 'Casus Belli' Mi ?"

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Dicle ve Fırat' ta Su Sorunu / **Natasha Beschorner**

Nil Vadisinde Su Yönetimi / **Butros Gali**

Filistin' de Su Güvenliği

Ortadoğu Barış Suyu Projesi / **Berk Özcel**

Ürdün, Mısır ve Suriye' de Yetkililerle Gerçekleştirilen Röportajlar

BELGE: BM Uluslararası Suyollarının Denizcilik Dışı Kullanım Yasası

KİTAP TANITIMI: Arapça Kitaplarda Ortadoğu'da Suyun Geleceği

İLETİŞİM

Savaş ve Ekran / **Kevin Robins - Asu Aksoy**

Bizim Savaşımız Onların Savaşı / **Tamar Liebes**

EĞİTİM

Çocuklar ve Yetişkinler İçin Okuma Alışkanlığı / **O. Suat Özçelebi**

Milli Coğrafya Kitaplarında GAP ve Su Sorunu / **Berk Özcel**

Kütüphanelerin Geliştirilmesi, Okuma Alışkanlığının Artırılması / **Paul Dupont**

ENGLISH SUMMARY

ŞİMDİ ABONE OLUN 280 BİN LİRA YERİNE 240 BİN LİRA ÖDEYİN.

ABONE FORMU

Kişinin / Kuruluşun Adı :

Mesleği :

Adresi :

.....

.....

Telefonu :

Ayna' ya sayıdan itibaren abone olmak istiyorum. Bir yıllık abone bedeli olan **240,000 TL.** nı **Sita A. Ş. adına Yapı Kredi Bankası Bomonti şubesi 1016125-7** nolu hesaba yatırarak dekontun bir kopyasını ilişikte yolluyorum.

.../.../199...

imza

Gazetelerin son 4 aylık günlük ortalama net satışları

	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Fark (Tem/Ekim)
Milliyet	904	889	879	872	-32
Sabah	835	820	797	804	-31
Hürriyet	705	698	670	793	-88
Türkiye	276	276	274	361	-85
Meydan	164	157	184	174	-10
Fotomaç	177	186	131	176	-1
Zaman	114	112	129	295	-181
Bugün	113	112	109	109	-4
Gün	89	91	86	53	-36
Cumhuriyet	72	70	67	67	-5
Fotospor	67	63	71	70	-3
Yeni Asır	50	54	44	41	-9
Milli Gazete	32	32	32	33	-1
S.Tan	32	33	32	33	-1
Ö.Gündem	29	28	30	23	-6
Aydınlık	14	12	9	9	-5
Y.Günaydın	14	15	43	38	-24
Tercüman	13	13	13	11	-2
TOPLAM	3.599	3.549	3.471	3.692	-93

1. ve 2. Ansiklopedi promosyonu öncesi ve sonrasında toplam gazete satışları ve çok satan üç gazetenin toplam satışlardaki payı (%)

AYLAR	Günlük gazetelerin toplam tirajı	Üç gazetenin payı % (*)
Ocak	4.494.763	76
Şubat	4.428.142	72
Mart(1)	3.975.299	73
Nisan(1)	4.026.743	70
Mayıs(2)	4.012.033	65
Haziran	3.655.385	66
Temmuz	3.599.102	67
Ağustos	3.549.000	67
Eylül	3.471.673	67
Ekim	3.962.756	62

(*) Milliyet, Sabah, Hürriyet

(1) Bu aylarda Özgür Gündem yayınlanmadı.

(2) Mayısta Aydınlık ve Gün yayınlanmaya başladı.

■ **PROMASYON ARTIK TİRAJ ALDIRMIYOR** Ekim ayının 25'ine kadar çok satan üç gazetenin satışları düşüş trendini sürdürmekle beraber, bir önceki aya göre ortalamaya yakın bir tiraj tutturmuşlardı. Ancak birinci ansiklopedi promosyonu bitip ikinci promosyonun başladığı 26 Ekim'den sonraki ilk üç günde ise bu üç gazetenin de satışlarında ciddi düşüş meydana geldi. 2. ansiklopedi promosyonunda en büyük kaybı 441 bin ile Milliyet verirken, Hürriyet'in kaybı da 183 bin oldu. Bu dönemde ansiklopedi promosyonuna katılmayan Sabah'ın kaybı ise 282 bin oldu. Diğer gazetelerin uğradığı büyük tiraj kaybı karşısında Sabah satışlarının 282 bin düşmesine karşın bu gazete yeniden en çok satan gazete oldu. 26-30 Ekim tarihleri arasında üç gazetenin yitirdiği tiraj toplamı 906 bin oldu.

Çok satan üç gazetenin 1. ve 2. ansiklopedi promosyonu öncesi ve sonrası günlük net satışları (bin adet)

1. Ansiklopedi savaş dönemi

	Savaş Öncesi (27 Ekim 1992)	Savaş Sonrası (22 Ekim 1993)	Fark
Sabah	591	886	295
Hürriyet	518	765	247
Milliyet	346	1.028	682
TOPLAM	1.455	2.679	1.229

2. Ansiklopedi dönemi

	Savaş Öncesi (23-25 Ekim 1993)	Savaş Sonrası (26-30 Ekim 1993)	Fark
Milliyet	1.028	587	-441
Sabah	886	601	-282
Hürriyet	765	580	-183
TOPLAM	2.679	1.768	-906

■ **EN UCUZ SİGARA TÜRKİYE'DE**

Avrupa Topluluğu'nu oluşturan ülkelerde satılan yabancı sigaraların dolar bazında fiyatları esas alındığında en ucuz yabancı sigara Türkiye'de satılıyor. Yabancı sigaraların iç piyasada en pahalı olduğu ülke Danimarka. Danimarka'da bir paket yabancı sigara 4.44 dolara satılıyor.

Aynı marka yabancı sigaranın iç pazarındaki fiyatı en ucuz olan ülke ise 1.53 dolar ile Türkiye görünüyor. İç piyasada yabancı sigarayı ucuza satan ikinci ülke ise Yunanistan. Yunanistan'da bir paket yabancı sigara iç piyasada 1.84 dolara satılıyor.

Tax Free World Bulletin'in gümrük-

süz satış mağazaları (Free shoplar) ve iç pazarda satılan yabancı sigara fiyatları üzerinde yaptığı karşılaştırmalı araştırmada, free shop ile iç piyasa fiyatları da karşılaştırılarak, Danimarka'da free shop'tan alınan bir paket sigaranın iç piyasa fiyatlarına göre yüzde 61.5 daha ucuz olduğu, aynı karşılaştırmamızın Türkiye iç piyasa ve free shop fiyatları ile yapıldığında ise farkın yalnızca yüzde 9.8 olarak gerçekleştiği görülüyor. Diğer bir deyişle Türkiye gümrüksüz satış mağazalarından yapılan sigara alımlarının en karsız olduğu ülkelerden biri. AT ülkeleri arasında 1.24 dolar ile Yunanistan ve 1.26 ile İtalya free shop'larından en ucuz sigara alınabilecek ülkeler.

AT Ülkelerinde ve Türkiye'de Bir Paket Sigaranın Satış Fiyatı

Ülke	İç Piyasa (\$)
Danimarka	4.44
İtalya	2.63
İrlanda	3.53
Belçika	2.86
Lüksemburg	2.26
İngiltere	3.29
Almanya	2.85
Hollanda	2.50
Yunanistan	1.84
Fransa	2.36
Portekiz	2.03
İspanya	2.11
Türkiye	1.53

■ **KATİL ARABALAR** Bir Alman grup tarafından hazırlanan ve Guardian'da yayınlanan bir araştırmaya göre, arabalar daha sergi salonlarına ulaşmadan çok büyük zararlara yol açmakta ve çevreyi bir ömür boyu kirletmektedir. Heidelberg'deki Umwelt- und Prognose Institut (Çevre ve Öngörü Enstitüsü), dünyanın en katı standartlarına sahip ülkesi olan Almanya'da üretilen her arabanın, imalat aşamasında 25000 kilo atık ürettiğini ve 422 milyon metreküp havayı kirlettiğini tahmin etmektedir. Buna, 10 yıllık ömrü içinde 44.3 ton karbondioksiti; 18.400 gramlık lastik, yol ve fren "aşınma ürünleri"ni (iri taneli kum); ve 1.02 milyar metreküp hava kirliliğini ekleyiniz. Diğer gazlar da ek olarak 102 milyon metreküp havayı kirletmektedir.

Bir araba doğumundan ölümüne kadar 2.04 milyar metreküp hava kirlenmekte, 59.7 ton karbondioksit çıkartmakta ve 26.5 ton kuru atık yaratmaktadır. Veya başka bir değerlendirme ile, her araba üç ağacı öldürecek ve 10 tanesini hasta edecektir; her 7 arabadan biri bir insanı yaralamakta, her 100 arabadan biri bir insanı sakat bırakmakta ve her 450 arabadan

biri bir insanı öldürmektedir. Her 100 kişiden biri, bir trafik kazasında ölmekte ve her üç kişiden ikisi yaralanmaktadır.

Yolları, garajları, park arazilerini sayarsak, arabalar, evlere göre Alman toprağının yüzde 60'ından çoğunu kaplamaktadır. Bir araba taşıt ve akaryakıt vergilerini de çıkardıktan sonra, hava kirliliği, diğer fiziksel hasar, yaralama ve gürültü olarak yılda ortalama 6 bin Alman Mark'ına malolmaktadır.

Bu miktar ABD'dekinden daha fazladır. Çünkü orada vergiler daha düşüktür ve arabaların değiştirilme süresi daha düşüktür. Almanya'da bu meblağ, kamu araçlarında bir yıllık bedava seyahat, her 5 senede bir yeni bisiklet ve 15 bin km'lik birinci sınıf tren seyahatinin karşılığıdır. Fakat standart ideolojiye göre, arabalar kendine yeterli bireyin hareket etme vasıtası olup, kamu taşımacılığı bağımlılık yaratmaktadır.

Guardian'ın yazarı John Whitelegg, arabaları çevresel, mali ve toplumsal felaket olarak nitelendirmektedir. Fakat tüm bu olumsuz verilere rağmen arabalar, hala ekonomilerimizde, toplumlarımızda ve gündelik yaşamda önemli bir role sahiptirler. Tuhaf bir çelişki.

■ **İŞSİZLİK YAPISALLAŞTI** Brüksel'deki Avrokratlar gelecek yıl sonunda AT ülkelerindeki işsiz sayısının 20 milyona varacağı tahmininde bulunuyorlar. 1995 yılı için yapılan tahminlerde ise bu sayının 20 milyon üzerine çıkacağı ileri sürülüyor. Bu, Avrupa'daki çalışabilen nüfusun yüzde 12'si ile 14'ünün işsiz olması anlamına geliyor. Esas sorun ise işsizliğin konjonktürel olmaması ve resesyonun sona ermesi ile birlikte istihdam alanlarının açılmaya başlayacağı tahminlerinin yapılamıyor olmasından kaynaklanıyor. Bu gelişme işsizliğin yapısal özellikler kazandığına dair işaret olarak yorumlanıyor. Uzmanlar, üstelik her resesyondan sonra kaybedilen işyerlerinin ekonomik yükselmenin yaşandığı dönemlerde yeniden geriye kazanılamadığına değiniyorlar. AT Başkanı Delors'un belirttiğine göre Avrupa yeni istihdam olanakları yaratma konusunda Amerika ve Japonya'nın gerisinde kalıyor. 1970'den bugüne kadar 120 milyonluk Japonya'da 11.7 milyon yeni iş alanı açılırken, bu sayı 250 milyonluk ABD'de 28 milyon olarak belirleniyor. 346 milyonluk Avrupa'da ise aynı dönemde sadece 8.8 milyon yeni iş alanı yaratılabildi.

■ **Meslek: İşsiz**
1991'de Uzun Süreli İşsizler Oranı (%)

Avrupa'daki Büyük işletmelerde işten Çıkarmalar (Bin Olarak)

Firma	Sektör	Süre	İşten Atılanlar
Philips (NL)	Elektronik	1990-93	73.0
Bundesbahn (D)	Taşımacılık	1993-93	80.7
Ferrovie d. Stato (I)	Taşımacılık	1993-95	43.2
British Telecom (GB)	Telekomünikasyon	1992-93	39.8
British Coal (GB)	Enerji	1992 sonrası	31.0
ICI (GB)	Kimya	1991-93	21.0
Daimler-Benz (D)	Otomotiv, Teknoloji	1992-93	33.0
Volkswagen (D)	Otomotiv	1993-94	30.0
Telekom (D)	Telekomünikasyon	1993-96	20.0
Fiat (I)	Otomotiv	1993	20.0
Michelin (F)	Lastik, Kauçuk	1991-94	20.0
Electrolux (S)	Elektronik	1990-91	18.0
SKF (S)	Rulman	1990-93	14.0
Siemens (D)	Elektroteknik	1993	13.0
ABB (S)	Enerji	1993	12.0
Volvo (S)	Otomotiv	1990-93	11.0
Renault (F)	Otomotiv	1991-93	10.8

Refah'ta Değişim Rüzgarı...

Yıl 1979. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı törenlerine katılmayan MSP Başkanı Erbakan'a gazeteciler soruyor: "Cumhuriyet'e karşı mısınız?" Erbakan yanıtlıyor: "Cumhuriyet'e ne karşıyız, ne de yanındayız. Cumhuriyet'in içindeyiz." Yıl 1993. Cumhuriyet Bayramı törenlerine katıldıktan sonra basın toplantısı düzenleyen RP Başkanı Erbakan söze, "Cumhuriyetimiz" diye başlıyor. MNP'den RP'ye, islamcı hareketteki değişim tartışıyor.

**FEHİMİ
KÖFTEOĞLU**

Kamuoyunda çeşitli vesilelerle tartışılan "değişim" rüzgarları, diğer partilerden sonra RP'yi de sardı. Bu rüzgarın gerçek anlamda bir değişime yol açıp açmadığı ayrı bir tartışma konusu. Ancak bir gerçek var ki, bugün RP ile ilgili tartışmaların önemli bir bölümü, bu partinin 10 Ekim'de yapılan 4. Büyük Kongresi'nden aylar önce ilk işaretlerini veriyordu.

Bugünkü RP, "Milli görüş" olarak adlandırılan hareketin, 1969 yılında kurulan Milli Nizam Partisi ve 1970'li yılların Milli Selamet Partisi'nden devralınan bir siyasi çizginin mirasçısı bir partidir ve kadroları da bu hareketten gelen kadrolardır.

Bugün Refah Partisi adıyla partileşmiş olan siyasal hareketin ortaya çıktığı günden bu yana li-

derliğini yapan Prof. Dr. Necmettin Erbakan da, bu partiyi Türkiye siyasi tarihinin son dönemlerinde her zaman anahtar parti durumunda tutmayı becermiştir. Bunu yeri geldiğinde solcu CHP ve Ecevit ile koalisyon kurarak, yeri geldiğinde MHP, AP, CGP gibi bütün sağcı partilerin birleşmesi ile oluşturulan ve yarattığı acı izler hâlâ silinmeyen bir koalisyonun ortağı olarak yapabilen Erbakan, 1991 ekim seçimlerinde olduğu gibi gerektiğinde kendisinden daha küçük ve çok farklı partilerle "seçim ittifakı" yaparak seçimlere gidebilen bir parti lideridir.

Erbakan'a, girilen koalisyonlar ve yapılan seçim ittifakları nedeniyle parti içinde ve dışında çok sert eleştiriler yöneltilmesine karşın, kendisi her zaman partinin "tek yöneticisi" neredeyse

Prof. Dr. Cemil Oktay

"Gelenekler ve Yeni Değerler Bir Arada..."

- RP'deki değişim tartışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

OKTAY: İster RP, ister başka bir partinin evrimini ve yapısal özelliklerini anlamak için ilk yapmamız gereken, Türkiye'nin nasıl bir değişimden geçtiğini iyi kavramaktır. Türkiye hızla ve derinliğine dönüşüm geçiren bir toplum. Kırsallıktan kentselliğe, tarımdan sanayiye, kapalı ekonomiden açık ekonomiye, cemaatçilikten, bireyciliğe geçen ve giderek dünyevileşen bir toplum. Altüst olan bir yapı sözkonusu.

RP'nin bu yapı içinde esas itibarıyla ifade ettiği dinsel içerikli geleneksel değerlerdir. Ancak son üç yıldır bildiğimiz seçmen tabanındaki genişleme RP'yi marjinallikten merkeze doğru, dinsel içerikli geleneksel değerleri ön planda tutan bir söylemden daha

merkeze yakın bir söyleme çekiyor.

- O halde RP'de bir değişimden söz etmek mümkün...

OKTAY: Bilmeden, üzerinde fazla spekülasyon yapmak istemediğim bir konu. Ama benim gördüğüm, bugün hâlâ kırsal bir yönelimin köylü tepkisi söz konusu ve daha çok çağdaşıktan, sanayi toplumundan ve bu toplumun kültürel unsurlarından rahatsızlık duyan bir söylemi dile getiriyorlar.

- Bu değişimde Özal etkisi var mı?

OKTAY: Türk siyasal hayatında başarı sağlamış ekipler, ki bunu İmparatorluk dönemine kadar uzatabilirsiniz, geleneksel değerlerle, yeni değerleri birarada tutabilmeyi becermişlerdir. Atatürk olsun, İsmet İnönü olsun, Menderes yahut Demirel olsun, devamlı bir ayakları geleneksellikte, ya da Türk toplumunun daha kolay ka-

bullendiği değerler ve alanlar üzerindedir. Diğer ayakları da topluma kabul ettirmek istedikleri yeni değerler üzerindedir. Bu şema içinde baktığımız zaman, Özal son yılların bir anlamda virtüözüdür. Fiziksel görüntüsü, güncel davranışlarıyla, showcülüğüyla, bu konuda virtüöz isimdir Özal. Refah Partisi'nin Özal'dan esinlenip esinlenmediğini bilemem, ama bana sorarsanız etkilenmemesi mümkün değildir.

Türkiye'de çağdaş hareketlerin dinsel hareketleri reküpere etmek gibi bir özelliği var. Bunu Tanzimat'a kadar götürebilirsiniz. Ne denli dinsel kökenli bir hareket çıkarsa çıksın, çağdaşlaşma eninde sonunda onu reküpere ediyor. İşte RP'deki merkeze kayma da bu özelliğin bir uzantısı.

- RP'deki tartışmalarda, İslam di-

"kadiri mutlak" yöneticisi olmayı başarmıştır. Ancak bu başarı düne kadar kendisine olumlu puan sağlarken, bugünlerde yıpratmaya başladı. Örneğin, 4. Büyük Kongre'den sonra RP içinde ve çevresindeki islamcılardan bir bölümü, bugün artık anahtar olmanın yetmediğini, iktidar olmak gerektiğini, fakat bunun Hoca ile mümkün olmadığını belirterek şu iddiada bulunuyorlar: "Hoca'nın iktidar olmak gibi bir niyeti ve isteği yok. Ona göre küçük olsun benim olsun ve her zaman gündemde kalacak küçük bir anahtar parti olsun yeter." Bir başka islamcı kesim ise Erbakan'ı "müslümanları denetim altında tutmak için düzenin emniyet şübabı" olarak tanımlıyor.

Son RP kongresi öncesi ve sonrasında bu partiyle ilgili bir yandan bu konular gündeme getirilip tartışılırken, bir yandan da bu tartışmalarda kimin neyi temsil ettiği, kimin nasıl bir değişimden yana olduğu hakkında çeşitli tezler ortaya atılıyor. Bu arada RP'nin hiç değişmemesi gerektiğini savunanlar da var.

Bu kesimlerin neyi, nasıl ve kimlerin ağzından dile getirdiğine geçmeden önce, RP'nin nasıl tanımlandığına bakmak gerekiyor. Çünkü RP hakkında parti içinde ve kamuoyunda o kadar farklı görüşler var ki, bunların her biri başlı başına bir tartışma konusu.

Örneğin Prof. Dr. Mümtaz Soysal'a göre "RP, milli meselelere en duyarlı partidir". Üstelik Mümtaz Soysal, RP lideri Necmettin Erbakan'la, diğer partilerden bazı yönetici ve milletvekillerinin de katılımıyla memleket meselelerini özel bir toplantıda konuşacak kadar da samimi. İ.Ü İktisat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Gülten Kazgan'a göre ise "RP, yaşayan son komünist partisi"dir. RP'nin Güneydoğu bölgesi eski müfettişi Altan Tan partiyi şöyle tanımlıyor: "Dışarıdan bakıldığında rejime mu-

halif, islamcı görünen, özünde ise milliyetçi, mukadderatçı ve rejimin şübabı mı olduğu belli olmayan bir parti." İ.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi siyaset bilimci Prof. Dr. Cemil Oktaya'a göre ise "RP, kasaba kökenli iken şimdi şehirleşmeye başlayan, uçlardan ortaya çıkan bir parti."

Bunların ötesinde, partideki değişim mücadelesine ilişkin yorumlar da gelecekte görülecek bazı tanımlamaların ilk işaretlerini veriyor. İslamcılarının etkili kişilerinden, Zaman Gazetesi'nin başyazarı Fehmi Kuru'ya göre son kongrede "RP'ye katılması beklenen, ancak katılmaları gerçekleşmeyenlerin gölgesi bu partiye düşüyor." Abdurrahman Dilipak RP'yi "ter ve tezek kokan müslümanların inanç partisi" olarak görmek istediğini söylerken, Bahri Zengin, "Canım neden kendimizi tezek kokan insanlarla sınırlayalım. Ayrıca Refah eskiden olduğu gibi kendini cami çevresi ile de sınırlamamalı. Bu çerçeveyi kırıp yeni kesimlere açılmak lazım. Refah'ta herkese yer var" diyor.

Genel Sekreter Oğuzhan Asiltürk ise "Değişen biz değiliz. Bizim dışımızdaki insanlar değişti. Bizim öcü olmadığımızı, iktidara gelirken insanları kesmeyeceğimizi anladılar" diyerek gelişmelere dair ilginç bir yorum yapıyor.

RP dışındaki islamcılarının değerlendirmeleri ise kişilerin mensup oldukları tarikat ve eğilimlere göre değişiyor. Örneğin Nakşibendilerin bir bölümü, RP'nin Özal'dan çok şey öğrenmesi gerektiğini, İslamiyet'in ancak Özal yöntemi ile topluma yayılabileceğini ve İslamı savunan bir partinin de ancak bu şekilde iktidar olabileceğini öne sürerken, bugünkü RP üst yönetiminin başta Erbakan olmak üzere dünyayı izlemediğini, işi sloganlarla yürüt-

şındaki güçler, Batı ve Hristiyan alevi bizi zayıflatmak, İslami kalımlarımızı geriye çekmek, dalgayı kırmak için böyle yollara başvuruyor. Biz esas oyu radikal kesimden alıyoruz, bunu unutmamak gerek deniyor.

OKTAY: Marjinal unsurlar parti içinde ya da dışında, ama devamlı olarak varlıklarını sürdürecekler. Bu Türkiye'ye özgü birşey de değil. Ortadoğu'da da böyle, Kuzey Afrika'da da. Ama benim söylemek istediğim şey şu; RP iktidar olarsa bugünkü keskin görünümüyle değil, yumuşamaya başlayan yüzüyle iktidar olacaktır. Çünkü demokrasiler, merkezden yönetilmeye mahkum rejimlerdir. Aşırı uçlardan yönetilebilecek, buna uygun rejimler değildir. Türkiye'nin siyasal geleneğine, demokrasinin ihtiyaçlarına baktığım zaman da, RP kendisini reküpere ettirmeye mahkumdur diyorum. Tabii, eğer iktidara adaysa. Yok eğer 20-30 milletvekili ile Meclis'te bir

grup olarak kalmaya, en fazla bir anahtar parti rolünü, koalisyon ortağı rolünü oynamaya niyetliyse, o zaman eski söylemini devam ettirir. Devam ettirdiği zaman ise Batı'daki komünist partilerinin durumuna düşer. Seçmenler içindeki ağırlığı yüzde 10'u geçmeyen oyla küçük bir grup olarak kalır. Doğrusu RP'nin, en azından yöneticilerinin bugün için böyle bir niyeti, şimdi iktidara gelmemek gibi bir hedefleri de olabilir. Bu tamamen RP'nin tercihi, sizi de beni de ilgilendirmez.

- RP'nin seçimlerde başarılı olmasına yol açan şey nedir?

OKTAY: Bir kez RP'nin başarılı olduğu seçimlerde katılma oranı epey düşüktü. Yüzde olarak bir artış vardı, ama mutlak sayılar itibarıyla öyle büyük bir değişiklik yoktu. Onun için bu seçimlere bakıp genel bir sonuç çıkarmanın doğru olmadığını düşünüyorum.

Yoksullara yönelme konusuna gelince, biraz proleter dili kullandıkları

doğru. Ama ben bu proleter dil kullanmanın günümüzdeki seçimlerde ödül getiren bir dil olduğunu sanmıyorum. Proleterin derdi de ter kokmak değil, yaşam koşullarını iyileştirmektir. Bunu somut olarak vadeden partilerin şansı daha fazla.

- Kemalizm tartışması hakkında ne düşünüyorsunuz?

OKTAY: RP'nin Kemalizme karşı yaklaşımını fevkalade acımasız ve haksız buluyorum. RP'de bazılarının anlamadığı, bazılarının ise anlamaya başladığı, Kemalizmin herşeyden önce İslam coğrafyasını Ege Denizi'nde tutan bir hareket olduğudur.

Kemalizm dediğimiz siyasal akım, 1920'den sonra oluşmuş gibi görünse de, aslında Tanzimat'tan itibaren oluşmuştur. Kemalizmin özeti çağdaş uygarlığa geçmektir. Bu Kemalizmin sloganı değildir, bu slogan Osmanlı İmparatorluğu'nun sloganıdır. Yakın zamana kadar koyacak yer bulamadıkları Abdülhamit'in sloganıdır. ■

Saten salonda
hanımefendinin beş çayı var.

BUZ BEYAZI

Bu salonda eskiden duvar vardı. Şimdi Saten var.

Duvarlar Saten giyinmiş. Yıllarca silinmiş, rengini yitirmemiş,
çekici, güzel Saten. Pastel tonlarda, mum parlaklığında sentetik
boya CBS Saten. Çağdaş estetik bilincinin

20 seçkin temsilcisi. 20 CBS Saten.

Saten salonda hanımefendinin
beş çayı var.

CBS
Saten

“Duvarlarınıza Saten giydirin”

1992 YILINDA MİLLİ PİYANGO'DAN

TALİHLİLERE

1.8 TRİLYON KAMU'YA

1.3 TRİLYON

833.7 MİLYAR

**SAVUNMA SANAYİ
DESTEKLEME FONU'NA**

9.8 MİLYAR

**S.H.VE ÇOCUK
ESİRGEME KURUMU'NA**

43.8 MİLYAR

**OLİMPİYAT
OYUNLARI'NA**

97.4 MİLYAR

**TANITMA
FONU'NA**

359.3 MİLYAR

HAZİNE'YE

MİLLİ PİYANGO

mek istediğini, ancak bunun artık mümkün olmadığını savunuyor.

Bu kesime göre RP bu yönde bir değişiklik yapmazsa bugünkü oy oranını artırması mümkün değil. Çoğu Özal çevresinden oluşan bu kesim, RP'nin oylarının yüzde 30-40'lara çıkarılması için artık Kemalizm meselesi ile uğraşılması tavsiyesinde bulunurken "Kemalizm Türkiye'de belli bir kesim için gerçekten yıllarca büyük bir baskı aracı olmuştur. Ama bakın Özal kendi yöntemleri ile bu işi ne güzel halletti. Şimdi Türkiye'de Kemalizm diye bir mesele kalmamıştır. Bunun için de artık belirleyici tutum Kemalizme karşı tutum olamaz" diyor. RP'ye bu tavsiyelerde bulunan Nakşibendilerin bu kesimi büyük oranda RP dışında olmakla beraber RP'yi en çok etkileyen kesim olarak değerlendiriliyor. Kendi ifadelerine göre RP'deki son değişimlerin tümü onların sayesinde gerçekleşti.

RP'ye ilişkin bu farklı tanımlar aslında bugün ortaya çıkmadı. Bugün RP olarak partilemiş olan "Millî görüş hareketi"nin niteliği eskiden beri hem tarikatlar arasında hem de islami çevrelerde ciddi biçimde tartışılıyordu. Ancak bu tartışmalar düne kadar içe dönük ve kapalı devre biçiminde yürütülürken, şimdi geniş kamuoyunun da dikkatini çekecek genişlikte cereyan ediyor.

Bir bölüm partili bu gelişmeleri "kitleleşmenin doğal sonucu" olarak savunurken, bir kesim ise bunları RP'yi başka bir mecraaya sürüklemek isteyen ve ufuktaki RP iktidarını kişisel amaçlarına alet ederek bundan pay

almak isteyenlerin girişimleri olarak değerlendiriyor.

Aslında RP'de bugün su yüzüne çıkan ve ister "değişim", "yenilik" vs. ile tanımlansın, isterse kitleleşmenin doğal sonucu olarak açıklansın, bu gelişmelerin ilk adımları Erbakan'ın Anıt Kabir'i ziyaretıyla atılmaya başlanmıştı. Bu ziyaretin RP için "basında yer almaktan" öte özel anlam taşıyan bir yönü vardı. Erbakan'ın 4. Büyük Kongre'de "En iyi Atatürkçü biziz. Bugün Atatürk geri gelse RP'ye üye olurdu" sözlerinin temeli o zaman atılmıştı. Bu ziyaret parti içinde kolay kolay hazmedilemedi. Bu gelişmeler parti tabanında farklı yorum ve eleştirilere neden olurken, bir kesim de tepkisini şöyle dile getiriyordu: "Eğer Atatürk de RP'ye girerdi deniyorsa, o zaman o parti artık RP değildir."

Ama partinin şimdilik "Kadiri mutlak" hakimi Erbakan bununla da kalmıyor, islamcılarının yıllardır "Kemalizmin bekçisi" olarak tanıttığı orduya da yanaşıp, aralarında generallerin de bulunduğu bazı emekli askerleri partisine alıyordu. RP'ye katılan subaylar arasında "Özel Harp Dairesi" sorumlularının da yer aldığına ilişkin basında çıkan haberler ise geçiştiriliyordu.

Ancak bu eğilim de parti içinde bir kesimin tepkisini çekiyor. Bu kesim, emekli askerlerin RP'ye alınması ile ordunun mu RP'ye yanaştığını, yoksa RP'nin anlayışının mı askerileştiği sorusuna yanıt verirken, "Büyük Kongre'de bir yandan Kürt sorunu ile ilgili birtakım söylemler geliştirilirken, öte yandan askerlerin partiye alınması tamamen denge hesaplarına dayanıyor. Hoca, Kürt sorunu

Gazeteci-Yazar Ruşen Çakır:

Değişim Beklentisi Boşa Çıktı"

-Refah Partisi Kongresi'nde değişim yaşandı mı?

ÇAKIR: Bugün Refah Partisi'nin merkezine baktığımızda, '70 başlarındaki yöneticilerin, Şevket Kazan'ların, Oğuzhan Asiltürk'lerin, Süleyman Arif Emre'lerin hala partiye egemen olduğunu görüyoruz. Medya istiyordu ki, bu yönetim farklılaşsın, parlak bir vitrin olsun, moda laflar edilsin. Bu olmadı. Taban istiyordu ki partiyi sırtlayanlar daha fazla söz sahibi olsun. Bu da olmadı. Bir değişimden söz etmek mümkün değil. Yönetim eski yönetim, başkan eski başkan. Taban büyük ölçüde eski taban.

Erbakan'ın konuşmasında parti içindeki dengeleri gözetken, bu anlamda güçlenen yenilikçi kanadın hoşuna gidebilecek bazı yanlar dışında pek fazla değişimi çağırış-

tıracak birşey de yoktu. Çok hukukluluk gibi bu yönde sayılabilecek bazı mesajlar da Kongre'nin heyecanlı havasında pek duyulmadı. Değişim yanlıları Kongre'de oldukça büyük ilgi gördüler. Ayrıca bu kesimin önde gelenlerinden ve bir süre öncesine kadar neredeyse partinin dışına düşen Bahri Zengin onore edildi. Ama Kongre'deki esas hava muazzam ölçüde islami bir havaydı. Kılık kıyafetten, üsluba, kapı önlerinde satılanlara kadar.

Yenilikçiler Kongre'de önemli bir hava estirmelerine rağmen, yaşanmayan değişikliklerden rahatsız oldular. Benim gözlemimi soracak olursanız, RP'ye karşı önyargılı insanlar o kongreyi izleydi önyargıları pekişirdi derim.

- Kongre'de dile getirilen sloganlar bakımından da durum

bu yönde miydi?

ÇAKIR: Doğrusu, demokrasiyi çağrıştıran, sivil toplumu çağrıştıran slogan duymadım. Örneğin, İstanbul'un ikinci kez fethinden bahsedildi. Bu da yönetimin ve yenilikçilerin vermek istediği mesajdan çok uzaktı.

- Emekli generallerin ve subayların partiye katılması sırasında nasıl bir hava vardı salonda?

ÇAKIR: Sanki büyük bir zafer kazanılmış gibiydi. "Bir ordu kalmıştı, o sorunu da hallettik, artık iktidara yürümemize kimse engel olamaz" kabilinden büyük bir coşku yaşandı. Ancak bu arada yenilikçiler buna büyük tepki duydu. Salonda bir anda esen militarist hava bu kesim tarafından hoş karşılanmadı.

- Peki Korkut Özal'ların par-

ile bir kesime mesaj verirken, askerleri partiye alarak başka bir kesime mesaj vermeye çalışıyor" diyor.

Kadınların kamu kurumlarında başörtülü çalışmaları, öğrencilerin üniversitelerde başörtü ile derse girmeleri konusunda yıllardır düzenin kıyafet yasalarına karşı cepheden mücadele veren RP, şimdi başı açık sarışın bir kadını büyük bir gürültü ile partiye alıyor. Almakla da kalmayan Erbakan, bu kadını basına "Bu da benim Çiller'im" diye tanıtıyor.

Bütün bu gelişmelerin yaşandığı RP'deki değişimin neyin ifadesi olduğu tartışmasına dönersek şöyle bir tablo ile karşılaşıyoruz.

RP, bugüne kadar kendini düzen ve rejim muhalifi, anti kemalist radikal bir parti olarak tanıttı. Kısmi yerel seçimlere kadar RP bu özellikleri ile oy alıyordu. Ancak son seçimlerde hem söylem hem de yöneliş olarak ciddi değişiklikler yapan RP, şimdi bu yolla elde ettiği sonuçları 27 Mart 1994'te yapılacak yerel seçimlerde de yinelemek istiyor. Ancak bunun için, herşeyden önce partiye ciddi bir oy artışı sağlamanın hangi temelden kaynaklandığı, bir başka deyişle, ciddi bir oy artışını ve önemli yerlerde yerel iktidarı getiren oyların hangi tabandan geldiği ve bu oyları hangi yaklaşımın çektiği konusunda partide bir netlik yok. Bu konuda netliğe kavuşmak da pek kolay görünmüyor.

Kendilerini "değişimci ve yenilikçi" olarak tanımlayanlar, RP'nin geleneksel çizgi ve siyasetlerle bundan ileriye gidemeyeceğini, bugün gelinen noktanın önemli bir

kazanım olmakla beraber, "doruk" olduğunu belirterek, iktidar için bu kadarının yeterli olmadığını söylüyorlar. Bu kesimin önemli isimlerinden Refah Partisi Genel Başkan Yardımcısı Bahri Zengin, "Tabii olarak her parti gibi RP için de temel hedef iktidar olmaktır. İktidar olmak için de partinin kendini gözden geçirmesi gerekir" diyor. Zengin'e göre düne kadar bir tepki hareketi olan RP, şimdi kitlelerin önüne ciddi bir iktidar alternatifi olarak çıkmalıdır. "Bunun için geleneksel yapıdan kaynaklanan birtakım anlayışları değiştirmek gerekir."

RP'de 'değişim' ve 'yenilik' adına partinin temel çizgisinin değiştirilmek istendiğini belirterek bu yaklaşıma karşı çıkanlardan biri olan ve eskiden Milli Gazete'de şimdi ise Beklenen Vakit'te köşe yazarlığı yapan Abdurrahman Dilipak, "RP'nin iktidar olması için daha geniş kitlelere açılması gerektiği doğrudur. Ancak kitlelere hangi fikirlerle ve hangi hedefler doğrultusunda açılacağınız da çok önemlidir. Kaçınılmaz olarak yeni hedefler yeni söylemleri, yeni söylemler de yeni siyasal çizgiyi belirleyecektir. RP, çizgisinin temel taşlarını doğru döşemeden bir dışı açılma hareketi yaşarsa bunu kaldıramaz. Ya da diyelim ki böyle bir olay oldu, o zaman ortaya çıkan parti artık RP değildir. Bu partinin iktidarı da RP iktidarı olmayacaktır" diyor.

RP'deki değişim rüzgarına kendi cephelerinden karşı çıkanlar, RP'yi bugünkü duruma getiren esas özelliğin partinin radikal söylemleri olduğunu, dolayısıyla partinin iktidar olabilmesi için bu temel özelliğini daha da ge-

tiye katılmaktan vazgeçmesi ne gibi bir etki yarattı?

ÇAKIR: Ben önemli bir etkisi olduğunu sanmıyorum. Zaten bu ekibin katılmasına karşı partide çeşitli kesimlerin tepkisi vardı. Hatta bu tepki öylesine güçlüydü ki, Türkiye'nin tabanıyla bütünleşmiş ve partisinde daima ilk ve son sözleri söyleyegelmiş bir Erbakan dahi bu konuda geri adım atmak zorunda kaldı.

Gerçi Korkut Özal'ların partiye katılmasına karşı çıkış muhafazakâresimden daha keskin biçimde Genel Merkez'den geldi. Korkut Özal'ların partiye girmesi işini Recai Kutan'ın kotarmaya çalıştığı, Erbakan'ın da kabul ettiği söyleniyordu. Ama özellikle Oğuzhan Asiltürk'ün başını çektiği Genel Merkez'den çok büyük eleştiri ve baskı gelince cayıldı. Ama şurası kesin, Korkut Özal ve arkadaşları gelseydi, RP'nin Amerika ve Suudi Arabistan'la olan ilişkileri bayağı bir iyileşme yoluna girerdi. "Devlet partisi" dediğimiz kesim-

lerle de ilişkileri daha iyi bir noktaya gelirdi. Korkut Özal muhafazakar büyük sermayenin en sembol isimlerinden biri. Ali Coşkun'un da ekiple beraber partiye girmesi halinde muhafazakar büyük sermayeden önemli bir destek gelirdi.

- Peki Refah'lılar yerel seçimlerde nasıl bir sonuç bekliyorlar?

ÇAKIR: Bu konuda oldukça iddialılar. Başta İstanbul olmak üzere birçok büyük şehri alacağız diyorlar. Telafluz edilen büyük kentler arasında Bursa, Kayseri, Trabzon, Erzurum, Sakarya, Kocaeli, Van, Şanlı Urfa var. Sivas'a zaten 'bizim' gözüyle bakıyorlar. Bir de Kemal Vehbi Gül ile Samsun'da çok iddialı olduklarını söylüyorlar.

Cezayir örneğinden sonra RP'li yerel yönetimlerin iktidara giden yol olduğunu düşünüyorlar. Onun için var güçleriyle yerellere yöneliyorlar.

Yerel iktidarın merkezi iktidarın kapısı olduğunu düşünüyorlar ve özellikle İstanbul'u böyle değer-

lendirip çok yükleniyorlar.

Refah oy almaya, seçim kazanmaya endeksli bir parti. İktidara koalisyon ortağı olarak gelme peşinde. Yıllardır iktidarın nimetlerinden uzaklar ve bunun için pragmatizm yapıyorlar. Partiye yeni katılan genç kesimin oluşturmaya çalıştığı yeni dille birlikte zaten cepte olan oylara gitmekle yetinen Selamet Partisi geleneğinin yerine cepte olmayanlara da gitme hedefini geçirdiler. İstanbul İl Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, konuşmasında bu konuyu futbol terimleriyle şöyle açıkladı. 'Eskiden saha markajı yapıyorduk, şimdi adam adama markaj yapıyoruz.' Bugün RP İstanbul il örgütünün bilgisayarlarında hemen hemen tüm seçmenlerin isim ve adresleri var ve bunların yanına eğilimleri, meslekleri not olarak düşülmüş. İstanbul'da geliştirilen stratejiye göre, tüm sandıkların birer komitesi var ve bu komiteler sandıkta isimleri olan herkese yönelik taktik geliştiriyorlar ■

GEDİK HOLDİNG

29.'uncu yılında bünyesindeki 24 şirketi, 700 çalışanı, 1000'den fazla bayii ile Türk Ekonomi'sine ışık tutmaya devam ediyor.

GEDİK HOLDİNG
GEDİK PAZARLAMA
GEDİK DIŞ TİCARET
GEDİK MENKUL DEĞERLER
BÖHLER
TERMO
SIRMETAL
SAMTAŞ
FRONIUS
SILOKS
GEDİK-HALSA KIBRIS
GEPAS
ÖZGÜR REKLAMCILIK
HALSAN KİMYA
HALTUR
HALTAŞ
KARTAL KAYNAK
HASSAS DÖKÜM

TEMSİLCİLİKLER
CASTOLIN + EUTECTIC
DRESSEN PUMP
PLYMOVENT
BINZEL KAYNAK TORÇLARI
FURTENBACH GMBH
ÖGUSSA İNO SILOX

GEDİK HOLDİNG A.Ş.
Yakacak Cad. No: 134 81430 Kartal - İstanbul
Tel: 389 59 90 (10 Hat) Fax: 353 58 53
Teleks: 36570 Geho tr.

BU BÜYÜK BİR RANDEVU... YERİNİZİ ALIN!

ISOHA'94

7. Uluslararası
Isıtma, Soğutma,
Havalandırma ve
Doğal Gaz
Teknolojisi Fuarı

ISOHA'94 Sektörün en büyük buluşması.

- Soğutucular
- Dondurucular ve Soğuk Muhafaza Sistemleri
- Kazanlar
- Brülörler ve Isıtıcılar
- Klima Santralleri
- Konut ve Taşıtlar İçin Klima Cihazları
- Otomatik Kontrol, Ölçüm, Emniyet ve Yakıt Tasarruf Sistemleri
- Ve Doğal Gaz Çözümleri İçin En Son Yenilikleriyle Dünya Markaları.

Teknolojik gelişmenin hızla yaşandığı bu sektörde varlığınızı mutlaka kanıtlayın.

Fuarda yerinizi alın.

2 - 6 ŞUBAT

**FM SERGİ MERKEZİ
MECİDİYEKÖY • İSTANBUL**

AFEKS

Tel. (1) 243 15 46 (3 Hat) Faks. (1) 251 61 59

liştirmesi gerektiğini savunuyorlar.

Dilipak'a göre "Türkiye'de her dönemde çıkarlarını çok iyi kullanmayı bilen bir kesim var ki, bu kesim şimdi de RP'de 'değişim' ve 'yenilikçilik' adı altında partiye girmek ve partinin yönünü kendi çıkarları doğrultusunda değiştirmek istiyor ve şimdi ufukta görünen RP iktidarından pay almanın yollarını arıyor. Oysa RP parfüm kokan hanımların beylerin değil, ter ve tezek kokan müslümanların partisi olmalıdır."

Bahri Zengin, RP'nin hem ter ve tezek kokan müslümanların hem de parfüm kokanların temsilcisi olabileceğini, bunu yapmadıkça iktidar olma şansının bulunmadığını savunuyor.

RP dışındaki islamcı kesimler, partideki bu gelişmenin dayanılan sosyal tabanın değişmesi ile gündeme geldiğine dikkat çekerek şunları söylüyor: "Refah eskiden köylü ağırlıklı ve kısmen taşra kasaba esnafına dayanan bir parti iken, son yıllarda bu partiden çok kişi ülke dışına açılarak çeşitli yerlerle iş yapmaya başladı. Şimdi Refah'ta Azerbaycan, Türkmenistan, Kırgızistan hatta Almanya ile iş yapan bir kesim var. Bu kesim işlerin artık kuru sloganlarla yürümeyeceğini görüyor. Partideki bir takım değişimler biraz da bunun ürünüdür."

Dışa açılan partili işadamları ve sanayicilerin, günün koşullarına uygun siyaset geliştirilmesi konusunda yoğun bir baskı yaptıkları belirtilirken, bu kesimin gazete olarak RP'nin yayın organı durumundaki Milli Gazete'yi bile okumadıkları söyleniyor. "Zaman ya da Türkiye gibi gazeteler varken, Milli Gazete'yi okumak istemiyorlar." Milli Gazete'nin doğrudan Erbakan ve parti üst yönetiminin sesi olmasından rahatsızlık duyduğu bildirilen bu kesimin, düzgün bir gazete çıkarmayı bile beceremeyen-

lerin ülkeyi nasıl yönetecekleri sorusunu yönelttikleri öne sürülüyor.

Parti'nin vitrinini yenilemek amacıyla son kongrede RP'ye katılacağı açıklanan, ancak son anda katılmaktan vazgeçen Korkut Özal, Abdülkadir Aksu, Cemil Çiçek, Ali Coşkun gibi kişiler ile ilgili değerlendirmeler de farklı. RP'nin bir inanç partisi olduğunu savunanlar, bu kişilerin partiye katılmasının kendilerine büyük bir yarar getirmeyeceğini, hatta aralarında Korkut Özal, Ali Coşkun gibi ticari faaliyetlerinden dolayı adları sık sık basına olumsuz biçimde yansımış kişilerin partiye katılmasının kamuoyu önünde partiyi lekeleyebileceğini savunurlar bile var. Buna karşılık sözü edilen kişilerin RP'ye katılmalarının yalnız oy potansiyelinin artırılması için değil, "çağdaş" bir parti haline gelmesi için de gerekli olduğunu savunanlar, RP'nin bu kesim dahil diğer tarikatlara ve genel kamuoyuna daha geniş bir yelpazeden seslenmesi gerektiğini savunuyorlar.

Partiye katılmaktan son anda vazgeçen eski MSP'li ve Turgut Özal'ın kardeşi, son yıllarda edindiği büyük sermaye ile dikkat çeken, bu arada malvarlığını ve sermayesinin kaynağını "yalnız Allah'a açıklayacağını" söylemekle tanınan Korkut Özal, "RP'nin satıcılıktan pazarlamacılaşma geçmesi" gerektiğini söylüyor. Nitekim RP'ye katılmaktan son anda vazgeçenler, görüşmeler sürerken şu talepleri dile getiriyorlardı:

- RP bugün İslamı yalnız kendi partisine üye olanlarla sınırlıyor. RP, "bizden olmayan bizim dışımızdadır" anlayışı ile hedef kitleyi daraltıyor. Oysa RP dışında da geniş bir müslüman kesim var. Bunları RP'ye çekmek için birtakım değişiklikler yapmak lazım.
- RP her sorunun çözümü 'Adil Düzen'dir diyor. 'Adil Düzen' ise içi doldurulmamış kuru bir slogandan başka bir şey değil. Ama sorunları sloganlarla çözmek mümkün değil. Somut sorunlara somut çözümler getirmek gerekir.
- RP'nin kamuoyundaki imajının değiştirilmesi gerekir.
- Her hareket gibi RP'nin de başta bir tepki hareketi olarak doğması doğaldır. Ama RP artık kendine yeni misyon yüklemeli, kendi özünü bulup ortaya çıkarmalıdır.
- RP'nin böyle bir parti olabilmesi için kadrolarının değişmesi ve güçlendirilmesi gerekir. Bugünkü kadro RP'yi iktidara taşıyabilecek bir kadro değil...

RP'nin bundan böyle nasıl bir yol izleyeceği kuşkusuz bu tartışmalara bağlı. Ancak şimdiden söylenecek bir şey varsa o da, değişim sözcüğünün bundan sonra daha çok kullanılacağıdır. Değişimin kendisi değil de sözcüğü sihirli bir formüle dönüştürülünce, herkes bundan kendine göre bir keramet türetmeye çalışıyor. DYP, ANAP ve SHP'den sonra şimdi de RP değişim sözcüğünün büyüsüne kapıldı.

Ama değişimin kendisini yaşamadan, yalnızca sözcüğü üzerinden politika yapmaya kalkışılınca ortaya tuhaf bir durum çıkıyor. Şimdi Türkiye'de "prim yaptığı için" değişim sözcüğünün daha çok kullanılması, bir tür "rüzgar ticareti"nden başka bir şey olmuyor. "Pir'i Özal olan bu rüzgar şimdi de Refah Partisi'nde esiyor ■

RP Genel Başkan Yardımcısı Bahri Zengin: "Biz de Serbest Ekonomik Düzenden Yanayız..."

Bugün gündeme getirilen bir takım tartışmaları ya da uygulamaları ille de Özal'a bağlamak gerekir. Ancak Özal'ın bir dönem ülkemiz hayatında epey etkili olduğu da bir gerçektir.

- RP'deki değişimi nasıl görüyorsunuz?

ZENGİN: Bugün kamuoyunun dikkatini çeken birçok uygulama ve tavır aslında 1986-87 yılında yer yer uyguladığımız ve savunduğumuz şeylerdir. O zaman dikkat çekmiyordu, çünkü o zaman kimse RP'nin bu kadar büyüyeceğini tahmin etmiyordu.

- Peki bu açılım nasıl oldu?

ZENGİN: Tabii örgütlerin güçlenmesinin önemli payı var. Ancak örgütün kitlelere giderken götürdüğü fikirlerin yankı bulması da önemli. Elbette örgüt şimdi eskisinden daha sıcak, daha yakın ilişki kuruyor. Bununla da yeni açılımlar sağlıyor. Bu açılımların tartışılma zemini sürerse, bundan RP'nin daha da güçleneceğine inanıyorum.

- Büyümenin bir de fikri temeli var diyorsunuz. Nedir bu fikri temel ve bu günlük politikalara nasıl yansıyor?

ZENGİN: Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu sorunlar ve partimizin bu sorunlara getirdiği çözüm önerileri elbette fikri bir temele dayanıyor. Mesela, biz emperyalistlerin eskiden beri iki ana çatışmayı körüklediğini biliyoruz. Bunlardan biri etnik, biri de ideolojik ve mezhepsel çatışmalardır. Bugün birlik ve beraberliğini korumaya her zamankinden daha çok ihtiyacı olan Türkiye'nin bu iki çatışmayı ortadan kaldıracak çözümleri bulması şarttır. Son kongrede, Güneydoğu'daki Kürt sorununun gerçeklerini gözardı ederek Türkiye'nin etnik çatışmaya çözüm getiremeyeceğini söyledik. Dolayısıyla Kürt yurttaşların kendi dillerini konuşmaları gibi hakları tanımak gerekir. Mezhep çatışmasına gelince, alevi-sünni ayrımı yıllardır körüklenmiştir. Bunun ortadan kaldırılması gerekir. Bu da herkese kendi inancına göre ibadet etme özgürlüğünün tanınması ile mümkündür. Bu noktada birinin şablonu diğerine dayatılamaz. Bir mezhep ya da inancın dini ya da hukuk anlayışı, bir diğer mezhep veya inanç üzerinde baskı unsuru olarak kullanılamaz, dayatılamaz. Bana göre Kemalizm de bir dindir. O'nu da

bu çerçevede ele almak gerekir. Dolayısıyla Kemalizm dahil, hiç kimseye zorla hiç bir inanç benimsetilemez. Zorlama olduğunda çatışma kaçınılmazdır. İşte çok hukuklu sistemin önemi ve gereği burada ortaya çıkıyor. İnsanlara kendi hukuklarını seçme, belirleme hakkı tanıdığımız zaman, bugün yaşanan birçok sorun ortadan kalkar. Yani, bir Kemalist hangi hukukla yaşamak istiyorsa onu seçebilsin, bir alevi hangi hukukla yaşamak istiyorsa onu seçebilsin. Aynı şekilde bir başka mezhepten kişiler de hangi hukuku istiyorlarsa o hukuku seçip, o hukuka göre yaşayabilsin. Böyle bir siyasi yapı özgür ve demokratik bir yapıdır. Bu, Batı'nın henüz ulaşamadığı ileri bir siyasi yapıdır.

- Hukuk devleti kavramının bile tartışma konusu olduğu, hukuk devletini savunmanın bile prim yaptığı bir ülkede siz, hukuk devletinden de ileri bir yapı ve sistemi öngördüğünüzü söylüyorsunuz. RP bunu uygulayabilir mi?

ZENGİN: Bizim kongrede ve kongre öncesinde dile getirdiğimiz birçok öneri, sözü edilen değişimin temelleridir. Ancak içinde yaşadığımız toplumun tarihten gelen bir karakteri var. Bu ülke ile birlikte birçok gelenek, görenek, toplumsal ilişki ve inançları da miras aldık. Devraldığımız bu mirasta, Osmanlı toplumunun yıkılması ile birlikte İslama ilişkin yorum ve yaklaşımlarda meydana gelen birçok sapma ve yanlış yorum da var. Şimdi RP'de bir yanda bu gelenekçi anlayış, bir yanda da İslam'ın günümüz koşullarında doğru anlaşılması gerektiğini savunan yenilikçi anlayış var. Bu kesimler kendi aralarında tartışıyor. Tabii, RP sonuç olarak bir siyasi partidir. Her siyasi hareket gibi o da kendi toplumunun karakterlerini bünyesinde taşır. RP'nin temelini oluşturan siyasi çizgiye baktığımızda, o günden bugüne meydana gelen olayların birtakım değişikliklere ihtiyaç duyurduğunu görüyoruz. Değişen dünya, yalnız bizlerin değil, evrensel değerlerin gelişimi bizi de yeni bir değerlendirmeye yöneltmiştir.

Geliştirilen yeni söylemler bunun ifadesidir.

- Yalnız bütün bu söyledikleriniz, Genel Başkan Yardımcısı olduğunuz partinin Sivas belediye meclisi üyesinin bala belleklerden silinmeyen olaylardaki rolünü açıklamaya yetmiyor. Sivas olayı ile bu anlattıklarınızı nasıl bağdaştırıyorsunuz? Bir yandan çok hukuklu bir sistemi savunurken, bir yandan inancına katılmıyor diye insanların yakılması nasıl açıklanabilir?

ZENGİN: Sivas olayı münferit bir olaydır. Ben burada daha çok bir sistemden söz ediyorum. Bu sistemde yaşama hakkı en kutsal haktır. Ayrıca Sivas olaylarında çok suçlanan belediye başkanımız olumlu bir rol oynamış, kitlere olumlu telkinlerde bulunmuş, ancak olaylara engel olunamamıştır. Bu arada bir toplumun temel ve ana karakter ve değerlerini benimsemiş olmakla birlikte, bu insanların arasından suç işleyen kişiler de çıkabilir. 3-4 milyon seçmeni, 1.6 milyon üyesi bulunan bir partinin içinde bazı kişiler zaman zaman o düşüncede olmasa da tahriklere kapılarak yanlış şeyler yapabilirler. Önemli olan partinin ilkeleridir. Başında da söyledim. RP miras alınan bir geleneğin üzerinde siyaset yapıyor. Miras aldığımız geleneğin tahakkümü olduğu söylenebilir. Bizim dışımızda da böyledir bu. Mesela bugünkü rejim tahakküme dayanmıyor mu? Aslında bütün dünyada dayatma esastır.

RP'nin temelini oluşturan siyasi çizgiye baktığımızda, o günden bugüne meydana gelen olayların birtakım değişikliklere ihtiyacı duyurduğunu görüyoruz. Değişen dünya, yalnız bizlerin değil, evrensel değerlerin gelişimi bizi de yeni bir değerlendirmeye yöneltmiştir.

- Tekil bir olay olarak değil, anlayış olarak Sivas olayını nasıl değerlendiriyorsunuz? Bizim siyasetimizde böyle bir olaya yer yoktur diyebiliyor musunuz?

ZENGİN: Evet. Kesinlikle bizim siyasetimizde böyle bir olaya yer yoktur. Kuranda "sizin bir topluma duyduğunuz kin, öfke ya da düşmanlık asla haksızlık yapmanıza hak vermez" der. Ben insan hayatının kutsal olduğunu ve buna kimsenin dokunamayacağını söylüyorum.

- Peki ama İslam'da cihad olayı var. Cihad ise İslam adına savaş demek. Sivas'ta yakılan insanlar da cihat uğruna yakılmışsa...

ZENGİN: İşte yeniden ele alınması ve doğru anlaşılması gereken konulardan biri de budur. Cihad, inanç seçme hakkı uğruna yapılabilir. Daha doğrusu bir inancın başka bir inanca karşı baskı uygulaması karşısında, baskıya karşı mücadele edilmesidir cihadın günümüzdeki anlamı. Bizim çok hukuklu sistem anlayışımız da bunu gerektiriyor. Kimse kimseye inancından dolayı baskı yapamayacak. Kimseye dinini değiştirme ya da seçtiği dinden dolayı baskı yapma hakkı yoktur. Böyle bir baskı yapıldığında da karşı koyma hakkı vardır. Cihad bunun

içindir. Cihad din seçme özgürlüğünü ortadan kaldırmaya yönelik faaliyetlere ve güçlere karşı kullanılmaktadır.

- Bu sizin cihad yorumunuz mu, yoksa RP de artık cibadı böyle mi yorumluyor?

ZENGİN: Bu yorumun yeni olduğu, dünyanın aynısı olmadığı açık. Partinin de bu yeni anlayışı hızla benimseyeceğine inanıyorum.

- Anlattığınız çok hukuklu sistem, bir sivil toplum örgütlenmesini gündeme getiriyor. RP'nin programına baktığımızda ise, bugünkü partiler içinde belki de en devletçi parti görünümünde olduğunu görürüz.

ZENGİN: Özellikle son kongrede bizim devletçi olduğumuzu gösteren hiçbir şeye rastlayamazsınız. Programa gelince, bugünkü yasalar bizim kendimizi özgürce ifade etmemize müsait değil. Programa öyle bakın. Programlar partileri yansıtmazlar. Programlar bazı hukuki formaliteleri ifade eden metinlerdir. Onun için esas olarak bizim icraatımıza, günlük olaylar karşısındaki tutum ve politikalarımıza bakacaksınız. Orada da devletçiliğe rastlayamazsınız.

- Siz faiz sistemini kaldıracağımızı söylüyorsunuz. Şu anda yüzde 80 civarında olan mevduat faizini, ya da yüzde 120'leri bulan kredi faizini sıfıra indirebilmek için devlet müdahalesinden başka bir yol var mı?

ZENGİN: Biz servetin bir azınlığın elinde olmasını engellemek için bir takım düzenlemeler getireceğiz. Böylelikle servetin bütün tabana yayılması sağlanacak. Servetin devletin elinde olması yerine, halkın elinde olmasını savunuyoruz. Şimdiki sistemde devlet bir karar alıyor ya da düzenleme getiriyor, bu karar veya düzenleme bütün tasarrufların bankalarda birikmesine neden oluyor. Tasarruf ise yatırım demektir. O zaman da bütün yatırımlar devletin tekelinde oluyor. Biz bunun yerine tasarrufların devletin dışında birikmesini ve yatırımların da devletin dışında gerçekleşmesini savunuyoruz. Şu andaki sistem küçük tasarruf sahiplerinin büyük sanayicileri finanse etmesini sağlıyor. Böyle bir sistemde serbest ekonomik düzenden söz edilemez.

- Yani siz de serbest piyasa ekonomisini savunuyorsunuz?

ZENGİN: Ama bizim serbest piyasa ekonomimiz kapitalist piyasa ekonomisinden farklıdır.

- Neresi farklı? Sizin anlattığınız sermayenin tabana yayılması sistemini Özal yıllar önce savundu ve birtakım denemelerini de yaptı. Özal rüzgarı diğer partilerde olduğu gibi sizde de esiyor mu? Siz de Özal rüzgarından etkileniyor musunuz?

ZENGİN: Özal, günah ve sevapları ile hakkın rahmetine kavuştu. Biz memleketimizin hayrına olan her şeyden yararlanırsınız. Ama kendimize ait orijinal fikir ve çözümlerimiz var. Bu arada bugün gündeme getirilen bir takım tartışmaları ya da uygulamaları ille de Özal'a bağlamak gerekmez. Ancak Özal'ın bir dönem ülkemiz hayatında epey etkili olduğu da bir gerçektir ■

Abdurrahman Dilipak; "Burjuvalar ile Donsuzlar Karşı Karşıya"

RP eskiden kır ve küçük esnaf tabanlı iken, şimdi kent ve aydın tabana da yayılan bir bareket haline geliyor.

- Refah Partisi'nde ne değiştirilmek isteniyor, neden değiştirilmek isteniyor ve nasıl değiştirilmesi isteniyor?

DİLİPAK: Her parti iktidar olmak için kurulur. Bugün RP'de gündeme gelen değişim istekleri ise yalnız iktidar olmak için değil, temsil edilen kitlenin taleplerine karşılık verebilmek için de gereklidir. Dolayısıyla değişim RP için kaçınılmazdır. Ancak bu değişimin ne tür bir değişim, hangi yönde bir değişim olacağı çok önemlidir. Şimdi bütün dünyada ve Türkiye'de giderek büyüyen bir İslami hareket var. Çeşitli grup ve siyasi akımlar da bu hareketi kendilerine kanallı etmek istiyor. Hasan Celal Güzel, Aydın Menderes'in çıkışı bu amaçlıydı. Hatta Özalcıların kurduğu partinin amacı da budur. Ancak ortaya çıkan partilerin hiçbiri istenen performansı gösteremeyince, bu kesimden beklentisi olanlar kendilerine bir platform aramaya başladı. Bu kesimler iktidara gittiğini gördükleri

Refah'ı denemek istiyorlar. Bu partiye girerek iktidardan pay almak istiyorlar. Bu kesimlerin bir özelliği de her zaman kazanacak ata oynamalarıdır. Eğer bu "at"ın da tek amacı iktidar olmak ise, doğrusu o'nun da böyle kişilere ihtiyacı vardır. Bu kesim RP'nin iktidara gelebilmesi için vitrinine yeni isimler çıkarması gerektiğini savunuyor. Bu isimler ise belli bir oy tabanını temsil ettiklerine inandıkları için müstakbel iktidardan pay istiyorlar. Bu kesim pratik yoldan iktidara olmayı ve her dönemde çıkarını en iyi biçimde kollamayı çok iyi bilen bir kesim. Netleşmiş bir felsefesi ve inancı olmadan, yalnız bu değişiklik ile iktidar olunup olunamayacağı ayrı bir konu, ayrıca iktidar olursa da bu artık RP'nin kendi iktidarı olmaz. Değişimi savunan kesim ise, RP'nin dünyada meydana gelen değişimlerin dışında kalamayacağını, dünyada yoksulluk oldukça bunun mutlaka temsilcilerinin de olması gerektiğini belirterek, İslam'ın son yıllar-

İslamcılar Tartışıyor; 'Adil Düzen' Hayal mi?

'Adil Düzen' ile ilgili eleştirilerden biri "entelektüel müslümanların dergisi" olarak bilinen aylık İzlenim'in Ağustos '93 sayısında yer almıştı. Mustafa Özel'in "Adil Düzen tartışmalarına katkı" başlığı ile yayımlanan bu yazıya derginin Ekim sayısında Ahmet Akgül "Adil Düzen: Hayali değil bayati" başlıklı yazı ile karşılık verdi.

Mustafa Özel: "Geriye İşleyen Faiz"

(...) 'Adil Ekonomik Düzen'de zorlama bir mekanizma da selem senedi karşılığı kredidir. Teorisyenlerimize göre, faizci kapitalist sistemle insanlığı sömüren emperyalizmi ve siyonizmi atom bombasıyla yıkmak mümkün değil, fakat selem senediyle yıkmak mümkündür.

(...) Selem senedi bir imkandır. Bu ruhsattır, gereğinde kullanılabilir. Ancak istismara son derece müsaittir. Böyle bir ruhsatı, bir sistemin asli mekanizmalarından biri haline getirmek ve onunla faizci kapitalist düzeni havaya uçurmak mümkün değildir. Selem, İslam tarihinde çoğunlukla istis-

marci tüccarın, köylünün 'malını kapatmaları' sonucunu doğurmuştur.

(...) Diyelim ki bir mandıra yöneticisi, mesela ocak ayında iken, mayıs ayında üreteceği peynirler için herkeşe soruyor: 'Şu anda haziranı altı ay var. Şimdi bana teneke başına 70 bin lira verirsiniz, size altı ay sonra, yani haziranda tenekesi 100 bin lira olan peynirden şu miktarda veririm.' Bu teklifi kabul edenler mandıra temsilcisine haziran ayında alacakları peynire mahsuben 70'er bin liralari ödüyor ve karşılığında da alacağı peynirin miktarını belirten bir selem senedi alıyor. Böylece mandıracı ihtiyacı olan parayı toplayıp üretimini yapıyor, karşı taraf da daha ucuza peynir almış oluyor.

(...) Ocak ayında 70 bin lira olan peynirin haziran ayında 100 bin lira olacağına kim karar veriyor? Selem senedine göre şayet kampanyaya nispeten ayında katılınsa peynirin tenekesine 85 bin lira ödeniyor. Görüyorsunuz vade üç aya inince mal pahallandı. Yani vade ne kadar uzun olursa 'Adil Düzen'de o kadar ucuzluk oluyor! Bu, faizci kapitalist sistemde ileriyeye doğru işletilen faizin geriye doğru işletilmesinden başka bir şey değildir.

(...) Daha fazla ayrıntıya gerek yok... Devleti suç ortaklığından çıkarmak ve serbest piyasaya işlerlik kazandırmak için ütopyik, uygulamaya imkanı olmayan, İslama göre doğruluğu ve adilliği şüpheli tasarılar peşinde koşmayalım.

da dünyada kazandığı zaferleri de dikkate alarak yoksulların sözcülüğünü üstlenmek istiyor.

- Peki bu fikirlerden hangisi RP'de daha çok yankı bulabiliyor?

DİLİPAK: Birinci türden değişimi savunanların tabanda pek etkileri olmadığı görüldü. Üst yönetim biraz bu tür eğilimlere prim vererek oy toplamak istiyor. Son kongrede biraz bu kesimlerin gönlü alınmak istenmiştir. Ancak hepsi o kadar. Nitekim bu eğilimin istekleri ne politikalara ne de yönetime yansımada.

- Sizin ifadenizle "yükselen İslam" RP politikasından farklı olarak nasıl bir politikayı gerektiriyor?

DİLİPAK: Dünyada yükselen İslam Türkiye'de de Refah'ı güçlendiriyor. Çünkü Refah İslam denizi üzerinde yü-rüyor. Piyasa ağzıyla söylemek gerekirse 'İslam bugün prim yapıyor.' Ben RP'nin bir inanç partisi olarak bu yükselen İslam'dan yararlanabileceğini söylüyorum. Eğer bu inanca uygun bir politika geliştirirsek, çok az da olsak insanlar bizi iktidara getirir. Sırf çoğalalım, kitleselleşelim diye düşüncelerimizden, temel yapımızdan taviz verilmesi gerektiğine inanmıyorum. İktidar olmak için ne dinimizi değiştirmeye ne de fikirlerimizi değiştirmeye gerek yoktur.

- Sizin sözünü ettiğiniz çoğulcu anlayışın benzerini Babri Zengin de savunuyor. Hatta kendisi çok hukuklu bir yapıdan söz ediyor. Aranızdaki fark nedir?

DİLİPAK: Sayın Zengin'in sözünü ettiği çok seslilik ile benim söylediğim çok seslilik farklı. Ben toplumda çok seslilikten söz ediyorum. O ise partide çok seslilikten. Bunlar ikisi farklı şeyler. Çünkü parti demek parça demektir. Bütünün bir parçası olarak kendisi dışında başka parçaların varolduğuna inanacak, ama kendisinin de ayrı bir parça olduğunu ve bütün parçaların varolma hakkı olduğunu bilerek yaşayacak.

- RP'de berkes değişimden söz ederken, komuyla ilgili tartışmalarda Özal etkisi görülmüyor. Özal gölgesi şimdi de RP'ye mi düştü?

DİLİPAK: Bu iki değişim talebinin biri statükoya karşı değişim talebidir, diğeri ise yenileşme, çağdaşlaşma, zenginleşme talebidir ki, bu Özal'ın savunduğu yenileşmedir. Benim savunduğum ise, herkesin kendi kimliğini koruyarak birlikte bir şeyler yapmasıdır. Bu hem parti içinde hem de genel olarak toplumda mümkündür. Kimse diğerinin

hoşuna gitsin diye kendi benliğinden taviz verme ihtiyacı duymasın. Herkes "ben benim, sen de sensin" diyerek sen sen olarak, ben de ben olarak ne yapabilirizi konuşup, tartışabiliriz demeli. Benim savunduğum değişim böyle bir değişim. Bu nedenle hem RP merkez yöneticilerinden hem de yenilikçi olarak çıkan kesimden farklı düşünüyorum. Bana göre RP, ter ve tezek kokan müslümanların partisi olmalıdır. Kendimi de o kesimlerin temsilcisi olarak görüyorum. İslami hareket bütün dünyada son yıllarda hızlı bir gelişme gösterdi, önemli bir entelektüel birikim doğdu. Bütün bunların RP'yi etkilememesi mümkün değil. RP eskiden kır ve küçük esnaf tabanlı iken, şimdi kent ve aydın tabana da yayılan bir hareket haline geliyor. Gençliği hızla kendine çekiyor. Kadın hareketi RP'de daha ciddi biçimde kendini göstermeye başladı. Ben bugünkü gelişmenin partide yaşanacağını birkaç yıl önce dile getirdim. Daha o zaman RP'de, Fransız Devrimi'nde olduğu gibi, burjuvalar ile donsuzların yani yoksulların karşı karşıya geleceğine, kendimizi buna hazırlamamız gerektiğine dikkat çektim. Ben bu kesimlerden birini dışlamayı doğru bulmuyorum. Ama kaçınılmaz olarak parti böyle bir çatışmaya doğru gidiyor. Biz buna hazır mıyız, bu geçişi sağlıklı biçimde yapabilecek miyiz. Yani, tezek yakan insanlar doğal gaz kullanmayı öğrenecek mi, saban kullananlar makine kullanmaya nasıl geçecek?

- Bu sürecin sonunda RP'ye damgasını vuran bangı görüş olur?

DİLİPAK: Zor bir dönemden geçiliyor, ancak RP'ye hiç kimse damgasını basamamalı. RP belli ilkelere dayanan, çözümleri içinde barındıran bir çoğulcu parti olmalıdır. RP'de de diğer partilerde de politika ideoloji üretmez. Politikacı bilim yapamaz, felsefe yapamaz, estetik ve etik değerler yaratamaz. Politikacı bütün bu değerlerin üzerinde, toplumun taleplerine göre bir politika izlemek zorundadır. Bizim şimdi toplumun ihtiyaçlarına göre üretilen değerleri savunup politika yapacak yeni isimlere ihtiyacımız var. Bu yeni değerlerden yeni bir ütopya yaratmak zorundayız. Ütopyası ve ideali olmayan bir toplum ileriye gidemez. Merkeze yönelik eleştirilerde bulunan kesimden biri "Hoca bugünkü düzenin İslamî denetim altında tutmak için buldu du emniyet sübabı" deyimini kullanırdı. Gerçekten Erbakan bir emniyet sübabı mı ne? ■

Ahmet Akgül: "Gayet Ciddi ve İhmi Bir Proje"

(...) Sadece selem müessesesi bile faiz yuvalarının kökünü kurutmaya yetecektir.

(...) Faiz ile selem farkına gelince, faiz, malı önceden alıp parasını sonra ödemek şeklinde olduğu için - vade farkından dolayı - fiyatlar artıyor ve enflasyonu körükliyor.

Selemde ise parayı peşin verip mal sonradan alındığı için fiyatlar düşüyor ve enflasyonu önleniyor.

Faiz, daha parasını ödmeden ve karşılığında birşey üretmeden önce

"peşin tüketim" yapıyor. Böylece borçlu yaşama düzenini doğurup ekonomik dengeyi bozuyor. Selemde ise, önce para ödeniyor tüketim sonraya bırakılıyor. Böylece hem üretime destek verilir teşvik ediliyor, hem de dengeli yaşama düzeni kuruluyor.

'Adil Düzen'deki selem (sipariş) senedi "mal"ı temsil ediyor. Bugünkü senetler ise "para" yerine geçtiği için mevcut para değerini ve alım gücünü düşürüyor.

(...) Selem senetleri zaten hamiline yazıldığı için icabında para gibi de işlem görür.

(...) 'Adil Düzen' öyle zannedildiği gibi oturup hayal makinesi çalıştırılarak hazırlanmış "ütopik" hevesler de-

ğil, gayet ilmi ve ciddi bir projedir...

'Uygulama imkanı olmamak' ise sadece kuru bir zan ve iddiadır. Çünkü nerede ne zaman uyguladınız da uygulanmadığını gördünüz?

(...) Selem senedinin "istismara son derece müsait olduğu ve geçmişte hep tüccarların, köylünün malını ucuzla kapatmak sonucunu doğurduğu" iddiası da gerçeği yansıtmamaktadır. Bu konuda hatalı ve zararlı bazı örnekler selem senedini iyi anlamamaktan ve doğru uygulamamaktan doğan bir durum olmuştur. Çünkü Allah ve resulü devamli istismara ve sömürüye vasıta yapılacak yersiz ve yararsız bir şeye müsaade ve müsamaha göstermekten münezzehdir ■

Haberleşmede Öncelikler ve T'nin Özelleştirilmesi

PTT'nin T'sinin ne olacağı konusu gündemden kalkmış değil. Bazı uzmanlara göre sorun sadece T'nin geleceği ile sınırlı da değil. Esas sorun, PTT'nin özelleştirilmesine, uluslararası kartellere satılmasına ya da yeniden düzenlenmesine karar vermeden önce, her kesimin katılımıyla Türkiye'nin haberleşme politikasının oluşturulması.

Anayasa Mahkemesi, SHP Ankara Milletvekili Mümtaz Soysal ve 92 milletvekilinin, PTT'nin T'sinin özelleştirilmesini öngören kanun hükümlerindeki kararnamenin iptali için açtıkları davayı görüşerek Türkiye'nin haberleşme tarihine damgasını basacak önemli bir karar aldı. Dayandığı yetki yasası iptal edildiği için hukuka uygun işlem kaynağı niteliğini yitirmiş bulunan bu kararnamenin geleceği zaten pek parlak değildi. Ancak, kararnamenin iptali ile birlikte, uzun zamandır Türk kamuoyunu meşgul eden PTT'nin T'sine ne olacağı konusunun gündemden kalkması söz konusu değildir.

Konunun Meclis'e gelmesi ile birlikte, önümüzdeki dönemde Türkiye'nin haberleşme alanında ne gibi yeni düzenlemeler yapılacağı daha etraflıca tartışılacaktır; en azından ümit ettiğimiz budur. Bu tartışma, şimdiye kadar ve büyük ölçüde tek cepheden, PTT'nin T'sinin özelleştirilmesi çerçevesinde yürütülmüştür. İster taraftar isterse de karşıtı olsun, bütün tarafların sorunu özelleştirme gözlüklerinden gördükleri ortaya çıkmıştır. Oysa, özelleştirme politikası haberleşme alanında hayata geçirilen uygulamalardan yalnızca bir tanesi, hatta bazı ülkelerde gündeme gelmekle birlikte uygulama şansı bulamayan bir yaklaşımdır.

Haberleşme alanının nasıl düzenleneceği meselesi, son on yılların en fazla gündemde kalan ve bütün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri kasıp kavuran tartışmasıdır. Tartışmanın çok çeşitli boyutları bulunmaktadır ve bu yazıda bu boyutlar üzerinde durulacaktır.

Haberleşme alanı, telekomünikasyon teknolojisinin başlangıç dönemindeki niteliğinden ve haberleşmenin evrensel bir hizmet olarak bütün ülke çapında sunulmasına ilişkin politikalarından kaynaklanarak, uzun bir süre doğal tekel koşullarının hakim olduğu bir alan olarak düşünülmüştür. Doğal tekel koşullarında bir hizmetin birden fazla operatör tarafından sunulması verimden

kayba ve hizmet başı maliyetlerin artışına neden olduğundan, PTT hizmetleri, ister ABD'de olduğu gibi özel bir şirket tarafından, isterse de Avrupa ülkelerinde olduğu gibi kamusal kurumlar tarafından olsun, doğal tekeller tarafından sunul gelmiştir. Bu doğal tekellerin gerek fiyatlandırmalarında gerekse de hizmet kalitelerinde ve hizmete erişim koşullarında, haksızlıkta ve keyfi uygulamalarda bulunmamaları için bütün ülkelerde sıkı bir düzenleyici kurallar çerçevesi geliştirilmiştir.

Haberleşme tekelleri birer kamusal taşıyıcı olarak tanımlanmış ve telekomünikasyon alanı, basın-yayın alanından farklı bir şekilde ve posta hizmetleri, demiryolları gibi, bir kamusal alan olarak düzenlenmiştir. Kamusal taşıyıcılar her isteyene eşit koşullarda ve eşit fiyatlarla hizmet götürmekle yükümlüdürler; sundukları hizmetlerin fiyatları kontrole tabiidir ve sundukları haberleşme altyapısı üzerinden kendi mesajlarını geçiremezler. Bu kuralların gözetimi ve takibi işi ise FCC gibi hükümetten bağımsız kuruluşlara devredilmiştir.

1980'li yıllar haberleşmede yeni bir dönemi müjdelemiştir. 1984 yılında ABD'nin dev haberleşme kuruluşu olan AT&T'nin parçalanması ve ABD'nin düzenleyici kuruluşu olan FCC'nin kuruluşunun onbeşinci yılı olan 1986'da alınan ve Birinci Bilgisayar Soruşturması adı altında geçen bir dizi karar ile birlikte haberleşme alanında doğal tekel ve kamusal taşıyıcı koşullarının, en az bazı hizmetler çerçevesinde ortadan kalkmakta olduğunun ilk saptamaları yapılmış ve bu doğrultuda düzenleyici kurallarda değişikliklere gidilmiştir.

Deregulasyon kavramında ifadesini bulan, kuralların kaldırılması dalgası, 1984'den bu yana, önce Avrupa ve sonra Uzak Doğu ülkelerine yayılmaktadır. İngiliz hükümeti, posta ve telekomünikasyon hizmetlerini 1981 yılında birbirinden ayırmış ve 1984 yılında British Telecom'un yüz-

UZEL

UZEL Makina Sanayii A.Ş. 80 000 m² lik kısmı kapalı olmak üzere toplam 125 000 m² lik alana yayılmış tesislerinde,

2000'den fazla uzman personeli ve 50 yılı aşan deneyimi ile

- Massey-Ferguson Tarım Traktörleri
- Perkins Dizel Motorları
- Yaprak ve Helisel Yaylar
- Her cins Jant, Fren ve Denge Çubukları
- Traktör Direksiyon Kutusu

üretmek Türk çiftçisinin, otomotiv sanayiinin ve yedek parça piyasasının ihtiyacını karşılamakta, ihracatı ile de ulusal ekonomimize güç katmaktadır.

UZEL MAKİNA SANAYİİ A.Ş.

Kışla Cad. No: 5 Rami 34147 İstanbul-Türkiye Tel: (1) 567 08 41 Fax: 576 45 95

T Ü M İ H T İ Y A Ç L A R I N I Z İ Ç İ N

TOPRAKBANK A'DAN Z'YE BİREYSEL KREDİ VERİYOR.

Toprakbank hayatınızı kolaylaştırıyor.
Tüm ihtiyaçlarınız için A'dan Z'ye Bireysel
Kredileri uygun koşullarla hizmetinize
sunuyor.

KONUT KREDİSİ

İster kullanılmış ister yeni olsun,
hayalinizdeki konut için...

OTOMOBİL KREDİSİ

Yerli veya ithal istediğiniz marka sıfır Km.
otomobil için...

MESLEK KREDİSİ

Atılım yapmak, işini geliştirmek isteyen
serbest meslek erbabı için...

NAKİT KREDİ

Buzdolabından, fırına, tatil masraflarınıza
kadar tüm kişisel ihtiyaçlarınız için...

Toprakbank'a gelin kredi yetkilimizden
detaylı bilgi alın. En uygun koşullarla A'dan
Z'ye Bireysel Krediler sizleri bekliyor.

TOPRAKBANK

“Bugün ve Gelecekte”

Genel Müdürlük: Büyükdere Caddesi Nilüfer Han No: 103 80300 Gayrettepe/İstanbul Tel: 288 41 20 (15 Hat) Faks: 272 56 19 Teleks: 270 46 ttps tr
Beşiktaş Şubesi: Ortabahçe Caddesi No: 40 80690 Beşiktaş Tel: 259 69 10 - 259 20 47 (Direkt) Faks: 259 07 34
Göztepe Şubesi: İstasyon Caddesi No: 100 81060 Göztepe/İstanbul Tel: 386 19 70 (5 Hat), Faks: 386 07 68 Teleks: 29183 tpbk tr
Nişantaşı Şubesi: Rumeli Caddesi No: 7 80220 Nişantaşı/İstanbul Tel: 231 49 00 (5 Hat), Faks: 230 39 85

de 50.8'lik hissesini özelleştirmiştir. İşte, haberleşme alanının yeniden düzenlenmesi meselesi kuralların kaldırılması ile doğrudan ilişkilidir.

1980'li yıllarda yaşanan ve haberleşme alanında kuralların kaldırılmasına yol açan temel sebepleri şöyle sıralayabiliriz.

Hizmet sektörünün gelişimi: Gelişmiş ülkelerin bilgi alışverişi alanında giderek artan bir talep yapısına kavuşması ve hizmetler sektörünün bir motor güç haline gelmesi.

Talebin çeşitlenmesi: Haberleşme talebinin çeşitlenmesi ve farklılaşması ve haberleşme kullanıcıları arasında, seyahat acentaları gibi, bankacılık gibi, belirli haberleşme ihtiyaçları çerçevesinde gruplaşmaların ortaya çıkması.

Kontrol kaybı: PTT'lerin, kullanıcıların kendi mekanlarında yaptıkları haberleşme altyapısı üzerindeki kontrolünü kaybetmesi ve bina-içi trafiği PBX cihazlarının yaygın kullanımı sonucu üçüncü şahıslara kaptırması.

Desentralizasyon: Haberleşme teknolojisinde analogdan sayısal geçişle birlikte eskiden merkezi bir şekilde ve tek elden yürütülen telekomünikasyon faaliyetinin desentralize olması ve parçalanmaya müsait bir hale gelmesi.

Alternatif erişim teknolojileri: Haberleşmenin sadece bakır kabloya bağlı kalmadan radyo kanalları, mikrodalga, uydular, fiberoptik kablolarla taşınabilmesinin mümkün bir hale gelmesiyle PTT'nin bütün bu alternatifleri kontrol şansı ve gerekliliğinin sorgulanmaya başlanması.

Bütünselleşme: Eskiden sadece ses ve telex haberleşmesi için kullanılabilen telekomünikasyon altyapısının artık veri ve hatta hareketli görüntü haberleşmesi için de kullanılabilir hale gelmesi ve dolayısıyla haberleşme hizmetlerinin çeşitlenmesi.

Kuralların yetersizliği: Haberleşme alanındaki kuralların bir müddet sonra teknolojiye hızlı gelişmeler ve talep yapısında meydana gelen değişimlere ayak uyduramamaya başlaması ve kurallar vasıtasıyla elde edilmek istenen kontrolün aslında verimli bir kontrol mekanizması olmadığı yolundaki görüşlerin kabul görmeye başlaması.

Politik ideolojilerde değişim: 1980'li yıllarda serbest pazar yanlısı görüşün politik düzlemde daha fazla kabul görmesiyle birlikte, refah devleti, kamusal hizmet gibi kavramların yerini rekabetçi avantaj ve tüketici tercihi gibi yaklaşımların alması.

Bütçe darlığı: Evrensel hizmet gibi, kamusal görevlerini büyük ölçüde yerine getirmiş olan PTT'lerin yüksek bütçelerinin artık hükümetler tarafından sırtlanılmak istenmemesi.

Verimlilik: Eskinin monolitik PTT tekelleri bugün sırtlarını devlete dayayıp verimsiz bir bürokrasi ordusunun beslediği ve politik çıkar gruplarının cirrit attığı alanlar olmaktan çıkmak durumunda kalmışlardır. Zira, herşey bir yana, haberleşme faaliyetinin ulusal sınırları aşarak küresel bir hal alması ile birlikte, PTT'lerin ya da haber-

Dünya Telekomünikasyon Cihazları Pazarı (İlk On)¹

Şirket	Ülke	1990 Hasılatı (milyar \$)
AT & T	Amerika	12.2
Alcatel ²	Fransa	12.0
Siemens	Almanya	8.6
Ericsson	İsveç	7.5
NEC	Japonya	7.4
N. Telecom ³	Kanada	6.8
Motorola	Amerika	3.6
GTE	Amerika	3.4
Bosch	Almanya	3.3
Fujitsu	Japonya	3.0
Dünya Pazarı hasılatı		93

¹ İlk on= Dünya pazarının %73'ü

² Telletra henüz dahil değildir.

³ STC henüz dahil değildir.

Kaynak: IDATE Sanayi Analizleri, Montpellier (Fransa)

leşme kuruluşlarının daha verimli, daha ucuz ve kaliteli ürün vermeleri doğrultusundaki baskı her yönden artmaktadır.

Bütün bu faktörler biraraya gelerek haberleşme alanını temelden sarsacak bir dizi değişikliğin yolunu açmışlardır. Bugün, haberleşme alanındaki gelişmeleri üç ana başlık altında özetlemek mümkündür: liberalizasyon, özelleştirme ve küreselleşme.

Genel hatlarıyla özetlemeye çalışırsak önümüze şöyle bir tablo çıkmaktadır. PTT'ler posta ve telefon olarak ayrıştırılmakta ve telefon idarelerinin devletten bağımsızlığı garanti altına alınmaktadır. Bu amaçla, birçok ülke telefon idaresini özelleştirme yolunu seçmiştir. Haberleşmeyi tanımlayan tekeli yapılandırma dağıtmakta ve telefon idarelerinin elinden tekel hakkı alınmaktadır. Haberleşme alanı rekabete açılmakta ve bu pazara giriş çıkışlar serbest bırakılmaktadır.

Rekabetin gelişmesiyle birlikte telefon idareleri küresel pazarlarda pazar payı kapmak için yarışa girmeye başlamışlardır. Ancak, her ülke bu süreci farklı yaşamakta ve ülkelerdeki egemen politik anlayışın ortaya çıkardığı önceliklere göre de yeni haberleşme düzeni farklı tasarlanmaktadır.

İngiltere haberleşme piyasasını tekeli karakterinden kurtarmak için duopol bir yapıyı uzun bir süre yeterli görmüş ve daha henüz haberleşme pazarını tamamen rekabete açmıştır. Fransa, haberleşme pazarını rekabete açmakla birlikte PTT'sini özelleştirmemiş. Yeni Zelanda ve Avustralya ise haberleşme alanlarını tamamen serbest bırakmışlardır. Bazı ülkeler kamusal taşıyıcılık niteliğinin bazı alanlarda halen geçerli olduğunda ısrar etmekte ve haberleşme şebekesinin yerel bağlantısının doğal tekelde kalmasını sağlamaktadırlar.

Bazı ülkeler ise, pazarı büyük ölçüde serbestleştirdikleri halde bir dizi yeni kuralla özel girişimcileri kontrol altında tutmaktadırlar.

Hiç bir ülke haberleşme politikasını gözden geçirmenin maliyetini yüklenilebilecek durumda değildir artık. Ancak, bu mesele iki günde halledilebilecek bir mesele de değildir. Haberleşme pazarı artık küreselleşmiş ve yılda yüzde 10-15 arası bir büyüme ile yaklaşık 420 milyar dolarlık bir pazardır. Sadece 1990 yılında, 67 adet sınırlar ötesi telekomünikasyon şirketleri alış veriş 16,5 milyar dolar kazandırmıştır.

Japonya'nın NTT'sinden sonra, dünyanın ikinci büyük şirketi AT&T'nin uluslararası hizmetlerinden geliri toplam gelirinin yüzde 22'sine ulaşmıştır. 1991-1993 arasında 26 ülkenin PTT'sini özelleştirmesi beklenmektedir. Büyük haberleşme şirketleri pazar paylarını artırmak ve yeni pazarlara girmek için stratejik işbirlikleri gerçekleştirmektedir. Ve Avrupa Topluluğu üyesi ülkeler yaklaşık 140 milyar dolarlık Avrupa haberleşme pazarını tamamen serbestleştirmek üzere son hazırlıklarını tamamlamak üzeredirler.

Türkiye'de haberleşme alanında atılan adımlara ve yazılanlara bakıldığında, her yönüyle düşünülmüş ve tartışılmış bir haberleşme politikasının yokluğu kendisini hemen göstermektedir. Şu anda, gündemdeki tek ve ana konu özelleştirmedir ve bütün dünya bu çerçeveden değerlendirilmektedir.

Yalçın Doğan, Avrupa Topluluğu Komisyonu'nun bir kararına atfen, bugünlerde Avrupa'yı "PTT'nin T'sinin özelleştirilmesi tartışmaları"nın kasıp kavurduğunu iddia etmekte. Halbuki, Avrupa Topluluğu Komisyonu 1 Ocak 1998 itibarıyla kamusal telefon hizmetinin tamamen liberalizasyonunu, yani serbestleştirilmesini öngörmektedir. Buradaki öncelik pazarın tamamen rekabete açılmasıdır.⁽¹⁾

Serbestleştirme, kamusal hizmetlerin özelleştirilmesi ve pazarın rekabete açılması yoluyla olabilir ya da özelleştirme yapılmadan, kamusal hizmetlerle rekabet edecek kuruluşlara pazara giriş imkanının açılmasıyla da. Kamusal hizmetler özelleştirilmediğinde, piyasanın rekabete açılması durumunda herhangi bir taraf için dezavantajların ortaya çıkmaması için yeni kurallar geliştirilmekte ve zayıf görünen taraf korumaya alınmaktadır. Her iki alternatifin yararları ve birtakım maliyetleri vardır ve hangi yolun izleneceği bir öncelikler meselesidir.

Avrupa ülkeleri arasında Avusturya, Norveç, Lüksemburg ve İsviçre halen devlet tarafından işletilen PTT modeline sadık kalmakta, Belçika, Finlandiya, Fransa, İrlanda ve İsveç, telefon idarelerini devletten özerk birer şirket haline getirmekte ve diğer ülkeler ise çeşitli şekillerde telefon idarelerini özelleştirmektedirler.⁽²⁾

Türkiye, haberleşmede önceliğin bütçe açığının kapatılması olduğunu kabul etmiş görünmektedir. Bugüne kadar, gerek Süleyman Demirel'in Başbakan olduğu dönemde, gerekse de Tansu Çiller'in son zamanlardaki demeçlerinden, PTT'nin T'sinin satışından amaçlananın bütçe açığını kapatmak dışında bir gerekçeye dayanmadığı anlaşılmaktadır. T'nin fiyatı olarak saptanan 15-18 milyar dolar, ki bu rakam konusunda hiç bir görüş birliğine varılamamıştır, devletin borçları göz önüne alındığında cazip bir rakamdır.

Her ne kadar açık bir şekilde ifade edilmese de, hükümetin T'nin özelleştirilmesiyle bir taşla iki kuş vurmaya hedeflediği söylenebilir. Bir taraftan hazineye büyük bir miktarda para girerken, diğer taraftan haberleşme bürokratik, atıl ve keyfi bir yapılanmadan kurtarılmış olacaktır. Her iki sonuç da kolaylıkla itiraz edilemeyecek sonuçlardır.

Ancak, bu sonuçları elde etmek için ne gibi maliyetler yüklenildiğinin ve aslında bir taşla ikiden fazla kuş vurma mümkün olup olmadığının tartışılması gerekmektedir. Özelleştirmenin karşısında olanlar, özelleştirme sorununu daha geniş boyutlu bir haberleşme politikası çerçevesinde ele almak konusunda zayıf kalmaktadırlar.

Özelleştirme, bazı görüşlere göre bir imtiyazın devrinden başka bir şey değildir.⁽³⁾ Özelleştirme ile tekel hakkının yabancı sermayeye satılmasının önü açılmakta,⁽⁴⁾ "iç ve dış güvenliğimiz" tehlikeye atılmakta,⁽⁵⁾ "vatandaş özel şirketlerin insafına terkedilmekte"⁽⁶⁾ ve haberleşme hizmetlerinin fiyatları ve kalitesinin kontrolü imkanı ortadan kalkmaktadır.⁽⁷⁾

PTT'nin T'sinin satışına ilişkin çıkarılan Kanun Hükümündeki Kararname telefon alanındaki tekeli Türk Telekomünikasyon A.Ş. adındaki bir şirkete devretmekte ve bu şirketin "sahip olduğu telekomünikasyon tesislerine ilişkin işletme hakkını belli bir süre ve şartlarla kısmen veya tamamen yerli veya yabancı sermaye şirketlerine verebileceğini" teyit etmektedir. Aynı kararname, şirket sermayesinin en çok yüzde 49'unun gerçek ve özel hu-

Telekomünikasyon rekabeti: Karşılaştırmalı gelişme

	1993		1997*	
	Rekabete açık gelirlerin yüzdesi	Rakiplerin pazar payı %	Rekabete açık gelirlerin yüzdesi	Rakiplerin pazar payı %
İngiltere (British Telecom) ..	100	10	100	22
Almanya	6-8	(ihmal edilebilir)	30	3
Fransa	6-8	(ihmal edilebilir)	30	4
Belçika	6-8	(ihmal edilebilir)	30	1
İsveç	80	5	100	20
Japonya(KDD)	100	17	100	25
Japonya(NTT)	50	7	50	15
Amerika(ATandT)	100	38	100	45

*En iyi tahmin

kuk tüzel kişilere devederebileceğini öngörmektedir.⁽⁸⁾

'Haberleşme sektörümüzde rekabetçi koşullar yaratılacak ve bu koşulların devamı sağlanacaktır' türünden bir yaklaşımın izine bu kararnamede rastlanmadığından ve

bu haliyle çelişik ve muğlak bir yapılanma öngördüğünden, özel bir tekelin ortaya çıkıp çıkmayacağı kesin bir şekilde öngörülemez.

Türk Telekom AŞ. sermayesinin yüzde 49'unu çeşitli yatırımcılara satıp, işletme hakkını kendisinde tutabilir; bu payı stratejik bir yatırımcıya satıp işletme hakkını onunla paylaşabilir; ya da payları dağıtıp işletme hakkını birden fazla kuruluşa verebilir. Her ne olursa olsun, ortada açık olan şey, hükümetin haberleşme alanında yeni bir tekelci yapılanma olasılığı karşısındaki tavrının net olmamasıdır.

Ancak, yukarıda da belirttiğim gibi, haberleşme alanında tekel koşulları, yerel telefon bağlantısında dahi, artık ortadan kalkmaktadır. Haberleşme, teknolojik değişimlerin de katkısıyla, kabloya bağımlı olmaktan kurtulmakta ve radyo frekanslarının kullanımı suretiyle yerel bağlantının birim maliyeti birdenbire muazzam düşmekte, hizmet sunma koşulları esnekleşmekte ve haberleşmenin bir yere bağlı olma niteliği kökünden değişerek hareketli, kişisel ve akıllı haberleşme çağına girilmektedir. Böyle bir ortamda, Avrupa'nın önceliği, örneğin, haberleşme piyasasının rekabete açılmasıdır.

Türkiye'nin haberleşmedeki önceliği bütçe açığını kapatmak olamaz. Bu amaç uğruna insanların en temel hakkı olan haberleşme hakkı ile oynanamaz. Ancak, şu da bir gerçektir ki, bugün kaliteli, ucuz ve çeşitli haberleşme hizmetlerini sunabilen pazarlar devlet hakimiyetinden kurtulmuş rekabetçi firmaların varolabildiği pazarlardır. Türkiye gibi, devlet kuruluşlarının verimsiz, atıl ve politik çıkarlara kurban edildiği ülkelerde bu kuruluşların özelleştirilmesi mevcuttan daha kötü bir durum doğurmayacaktır.

Ancak, bugün tartışmamız gereken, özelleştirmenin ötesinde, belki özelleştirmeyi ilk ve olması gereken bir adım şeklinde görerek, ne tür bir haberleşme rejimi istediğimizdir. Posta hizmetlerini bir kenara ayıracak olursak, PTT'nin haberleşme alanındaki performansına bakılarak önceliklerimizin ne olacağının saptanması doğrultusunda ilk adımları atabiliriz.

1990 yılı itibarı ile her yüz kişiye Türkiye'de yaklaşık 15 telefon düşerken (1993'te bu rakamın 16.5 olacağı öngörülmektedir) Kore'de bu 36.7, İtalya'da 55.4 İsviçre'de 90.54 ve Danimarka'da 97.16 olmuştur. 1990 yılında, Türkiye'de telefon bekleyen sayısı 1.5 milyon kişi iken, Kore'de 700, İtalya ve Danimarka'da sıfır, İsviçre'de 7300 olmuştur. Yine 1990 yılında, özel kiralık data devre sayısı Türkiye'de 1500 iken, bu rakam Kore'de 197 800 adet olmuştur. Türkiye'nin telefon konuşma ücretlerinden sağladığı gelir 1990 yılında Kore'nin sağladığı gelirin binde 1.6'sına denk düşmektedir.⁽⁹⁾ Türk PTT'si OECD ülkeleri arasında, OECD'nin yaptığı

hesaplara göre, 1989 itibarıyla, uluslararası telefon görüşmelerini en yüksek fiyata satan kuruluştur.⁽¹⁰⁾ Türk PTT'si, 1980'li yıllarda haberleşme alanında alınan modernizasyon kararı ile birlikte, Gayri Safi Milli Hasıla içinde ortalama yüzde 9.5'lik bir harcama gerçekleştirmiş ve 1987 yılında, örneğin, gelirlerinin en büyük payını sermaye yatırımı olarak değerlendiren PTT'ler arasında birinci gelmiştir. Ancak, 1985-1989 yılları arasında, Kore PTT'sinin GSMH içindeki harcama payı yüzde 17.5 civarında gerçekleşmiştir.

Dünya Telekomünikasyon hizmetleri pazarı (ilk On)¹

Şirket	Ülke	1990 Hasılatı (milyar \$)
NTT	Japonya	44.2
ATandT	Amerika	25.1
DB(Telecom)	Almanya	24.8
British(Telecom)	İngiltere	24.3
France(Telecom)	Fransa	22.1
Bell(South)	Amerika	14.3
SIP	İtalya	14.0
Nynex	Amerika	13.6
GTE	Amerika	12.8
BELL(Atlantic)	Amerika	12.8
Dünya pazarı hasılatı		320

¹ İlk On= Dünya pazarının yüzde 64'ü

Kaynak: IDATE Sanayi Analizleri, Montpellier (Fransa)

Türk PTT'si giderek karmaşılaşan kullanıcı talebine zamanında ve esnek bir şekilde cevap vermekte yetersiz kalmaktadır. Üst üste iptal edilen mobil telefon ihalesini hatırlayınız; ya da 1991 yılında uzaya fırlatılacağı söylenen ve 1994 yılına kalan Türksat projesini. Türk PTT'si tamamen keyfi hareket etme serbestliğine, yasal olarak sahip bir kuruluştur. Zira, PTT'yi denetleyecek bağımsız bir kuruluş Türkiye'de henüz gündemde değildir. PTT, eskiden birçok Avrupa PTT'sinde olduğu gibi, yürütmeyi ve denetlemeyi kendisi üstlenmektedir. Böyle olunca, önceden uyarısız bir şekilde haberleşme tarifeleri bir anda yüzde yüz arttırılabilmekte, Alo Bilgi örneğinde olduğu gibi, üçüncü özel kuruluşlara PTT hatları üzerinden para kazanmaları izni verilebilmektedir.

PTT, vaat ettiği hizmetleri, örneğin TÜRPAK bağlantısında olduğu gibi, zamanında yerine getirememekte ve özellikle işyerleri için mühim olan katma değerli hizmetler pazarında beklenen kaliteyi ve hizmet çeşitliliğini sağlayamamaktadır.

PTT gelirlerinin hangi alanlarda kullanılacağı konusunda zemin olacak, toplumsal platformda tartışılmış ve etrafıca araştırılmış bir görüş birliği, bir haberleşme politikası geliştirilmemektedir.

Türksat projesi, uzaya uydu fırlatmanın gelişmekte olan ülkeler nezdinde bir prestij olarak görüldüğü bir zamanda karara bağlanmıştır. Türksat projesinin maliyetini karşılayabilmek için ise, PTT'nin hangi kalemlerden

Hayallerinizin gerçeğe dönüşmesi için Akkredi yeterli...

...Çünkü Akkredi çok
kapsamlı, çok seçenekli.

zorunda değilsiniz.

Akkredi'yi aldığınız Akbank

Bir otomobil, minibüs ya da bir kamyonet...

Markası, modeli hiç farketmez... Akkredi

ile hayalini kurduğunuz her tür taşıtın

sahibi olmak şimdi çok kolay. Siz de

Akbank'a gelin, Akkredi/Taşıt Kredisi'nin

cazip seçenekleri ve uygun koşullarından

yararlanın.

Hayalleriniz, "hayal" olarak kalmasın.

AKKREDİ İLE ÜÇ KREDİYİ

AYNI ZAMANDA KULLANIN.

Ödemeleriniz devam ederken, Akbank'ın

diğer tüketici kredilerinden de yararlanı-

bilirsiniz. Çünkü konut ve diğer ihtiyaç-

larınızı karşılamak için ödemelerinizin

bitmesini beklemek

şubesine uğrayın, Akkredi'nin kapsa-

dığı diğer kredilerden de aynı zamanda

yararlanın. Talebiniz, en kısa zamanda

cevaplanacaktır.

Kredi Miktarı (Milyon TL)	Aylık Taksit Tutarı				
	3 Ay Vadeli	6 Ay Vadeli	12 Ay Vadeli	18 Ay Vadeli	24 Ay Vadeli
20	7.535.206.-	4.116.260.-	2.435.817.-	1.900.542.-	1.650.343.-
75	28.257.023.-	15.435.975.-	9.134.316.-	7.127.034.-	6.188.787.-
150	56.514.046.-	30.871.951.-	18.268.633.-	14.254.068.-	12.377.575.-
250	94.190.077.-	51.453.252.-	30.447.721.-	23.756.780.-	20.629.292.-
350	131.866.108.-	72.034.553.-	42.626.810.-	33.259.492.-	28.881.009.-

"0" kilometre ve 5 yıla kadar kullanılmış
her tür taşıt için Akkredi alabilirsiniz.

Vade : 3-24 ay arası 3 aylık devreler ha-

lindedir. **Faiz :** % 5,75 (Vergi ve fonlar

ilave edilince % 6,3825 olmaktadır.)

Türkiye'nin haberleşme alanındaki önceliklerini şöyle sıralayabiliriz. Evrensel hizmetin sağlanması, fiyatların ucuzlaması, kalitenin artması, hizmet çeşitliliğinin fazlalaşması ve haberleşme şirketi ya da şirketlerinin hesaplarının şeffaflaşması, kullanıcıya hesap sorabilme yollarının açılması.

elde ettiği gelirleri bu alana kaydıracağını bilmemiz mümkün değil.

Telekomünikasyon şirketlerinin birim maliyeti çok yüksek olan, ancak evrensel hizmet sunma gerekliliği nedeniyle sunmaktan dönemeyecekleri hizmetlerin finansmanında çapraz-financeman metodunu uyguladıkları bilinir ve düzenleyici kuruluşlar bu çapraz-financemanın boyutlarını denetlemekle de yükümlüdürler. Türkiye'de ise, çapraz-financemanın hangi yöne aktığını bilmiyoruz; haberleşme tarifelerine yapılan son zamların PTT'ye 6 trilyon liralık ek kaynak sağlayacağı ve bu paranın TÜRKSAT uydusunun finansmanında kullanılabileceğini gazeteden öğreniyoruz.⁽¹¹⁾

Kısacası, Türkiye'de haberleşme alanı henüz evrensel bir hizmet niteliğini kazanamamış, PTT'nin tekelci kontrolü altında iktidarların kısa dönemli çıkarlarına hizmet etmeye müsait ve çağdaş teknolojilerin yarattığı imkanların hep bir adım gerisinde kalan bir nitelik sergilemektedir.

Halbuki, PTT'nin yatırımları, 1991 yılında GSMH'nin yüzde 8'i gibi bir oran tutmakta ve PTT'nin 1981-1991 arası sadece telefon haberleşmesi için harcadığı (binalar hariç) yatırım harcamaları, cari fiyatlarla 7.1 trilyon TL gibi bir rakamı bulmaktadır. Toplam kamu sabit sermaye yatırımlarında PTT'nin payı, eğitimden sonra gelerek yüzde 7.4 oranını bulmaktadır.⁽¹²⁾ Bu tür yüksek harcamalar ile haberleşmenin Türkiye'deki yaygınlık, kalite ve çeşitlilik düzeyini yan yana koyduğumuzda, PTT'nin verimliliğinin ne olduğunu sormaya başlayabiliriz.

Bütün bu söylediklerimizden yola çıkarak, Türkiye'nin haberleşme alanındaki önceliklerini şöyle sıralayabiliriz. Evrensel hizmetin sağlanması, fiyatların ucuzlaması, kalitenin artması, hizmet çeşitliliğinin fazlalaşması ve haberleşme şirketi ya da şirketlerinin hesaplarının şeffaflaşması, kullanıcıya hesap sorabilme yollarının açılması.

Bu nitelikleri görmek istiyorsak bunları en iyi hangi şekilde elde edebileceğimize karar vermeliyiz. Sonunda uluslararası dev haberleşme kuruluşlarından bir ya da ikisinin de bu işi daha iyi yapabileceğine karar verebiliriz, PTT'yi özelleştirir ya da, PTT'yi düzeltmeye çalışırız, pazarı tamamen rekabete açarız.

Önemli olan, önümüzde, her kesimin tartışmaya katılımı ile oluşmuş ve başlığında 2000'li yıllara girerken Türkiye'nin haberleşme politikası ibaresi olan bir kalın raporun bulunmasıdır. Bunu bir an evvel yap-

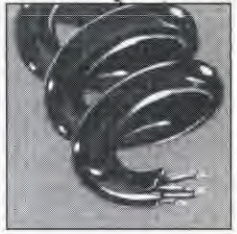
madığımız takdirde, radyo ve televizyon alanında olduğu gibi, yabancı ve yerli haberleşme ve haberleşme-dışı işlerle meşgul bir veya birçok özel kuruluş haberleşme hizmetleri sektörünü alttan alta kemirmeye başlayacaklardır.

Büyük holdinglerin bazen milyarlarca tutabilen haberleşme bütçelerini rasyonalize etmek amacıyla alternatif ve daha ucuz seçenekler aramaya başlamaları ve hatta kendi aralarında şebekeler kurarak PTT'yi tamamen atlamaları bir an meselesidir. Halihazırda Uzan'lar bu pazara girmiş durumdadırlar ve istedikleri hizmetleri istedikleri zamanda ve kalitede bulamayan kullanıcılar, özellikle uluslararası haberleşmede, alternatif taşıyıcıları kullanmaya başlamışlardır bile.

Belki de, hükümetin T'yi özelleştirmek konusundaki acelesi, aksi takdirde kontrolsüz bir şekilde baş veren özel şebekelerin PTT'nin şimdiye kadar yaptığı bütün yatırımların kremasını afiyetle ve tek kuruş ödmeden yiyeceği endişesindedir! ■

Dipnotlar:

1. Avrupa Topluluğu Komisyonu'nun Avrupa Konseyi'ne ve Avrupa Parlamentosu'na Nisan ayında sunduğu Avrupa Ortak Pazarı çerçevesinde telekomünikasyon hizmetleri alanının yeniden gözden geçirildiği raporunda, önümüzdeki dönemin düzenleyici çerçevesini belirleyen bazı öncelikler şunlar: herkese affor edebilecekleri fiyattan haberleşme hizmeti sağlamak; coğrafi yerleşimden bağımsız olarak herkese eşit erişim sağlamak; bu hizmetlerin aynı düzeyde devamını sağlamak PTT'ler ile rakipleri ve haberleşme hizmeti sunan operatörler arasında birbirlerinin ağlarına erişim hakkının sağlanması; bu erişim fiyatlarının maliyetleri üzerinden hesaplanması; PTT'lerin dinamik ve rekabetçi pazar koşullarına uyum sağlamaları; haberleşmede sosyal ve bölgesel dengesizliklerin ortadan kaldırılması gibi.
2. Commission of the European Communities, Communication to the Council and European Parliament on the Consultation on the Review of the Situation in the Telecommunications Services Sector, COM (93) 159 final, Brussels, 28 Nisan 1993.
3. Andrew Adonis, "Whose line is it anyway?", Financial Times, 11 Ekim 1993.
4. CHP Parti Merkezi üyesi Fuat Atalay'dan aktaran İlkin Aydın, "Özelleştirmede imtiyaz devri", Cumhuriyet, 20 Ekim 1993.
5. Mümtaz Soysal, "Bilinmeyenler", Hürriyet, 3 Ekim 1993.
6. Refah Partisi Grup Başkanvekili Şevket Kazan'dan aktaran İlkin Aydın, "T'yi kurtarma hareketi", Cumhuriyet, 16 Ekim 1993.
7. Refah Partisi Grup Başkanvekili Şevket Kazan'ın demeci, "RP'li Şevket Kazan: PTT'nin T'sinin özelleştirilmesinde Uzan parmağı var", Hürriyet, 29 Eylül 1993.
8. Erol Çevikçe, CHP Genel Başkan Yardımcısı, "Çiller ve PTT'nin T'si", Milliyet, 10 Ekim 1993.
9. Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Resmi Gazete, 14 Eylül 1993.
10. 1991 PTT İstatistikleri, TC PTT İşletmesi Genel Müdürlüğü, 1991, s. 317.
11. Hugo Dixon, "Cartel may not yet be broken but it is cracked", Financial Times, World Telecommunications Eki, 2, 7 Ekim 1991, s. II.
12. Nedim Özkan, Son telefon zammıyla en pahalı ülke olduk, Sabah, 14 Eylül 1993.
13. 1991 PTT İstatistikleri, a.g.e., s. 227,3

Mümtaz Soysal:

PTT'nin Özelleştirilmesi Anayasa'ya Aykırı

509 sayılı Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi kurulması hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin iptali için Mümtaz Soysal'ın Anayasa Mahkemesi'ne sunduğu başvuru metnini yayınlıyoruz.

Dava konusu: 509 sayılı Türk Telekomünikasyon AŞ. kurulması hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin; Anayasa'nın 5., 167., 47. ve 10. maddelerine aykırı bulunması, ayrıca söz konusu kanun hükmünde kararnamenin yüce mahkemece 24.6.1993 tarih ve 3911 sayılı Yetki Kanunu'nun iptal edilmesi üzerine dayanağının kalmaması ve bir yetki yasasına dayanılarak çıkarılan KHK'de bulunması gereken, "ivedilik" ve "zorunluluk" unsurlarını taşıması nedeniyle iptaline karar verilmesi ve iptal davasının sonuçlanması kadar söz konusu kanun gücünde kararnameye dayanılarak yapılacak her türden işlem için yürütmeyi durdurma kararı alınması hakkında.

Giriş

14 Eylül 1993 tarih ve 21698 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 509 SAYILI Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi kurulması hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile ana görev ve yetkileri 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu 5584 sayılı Posta Kanunu'nda belirlenen "Türkiye Cumhuriyeti Posta, Telgraf ve Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğü"nden posta, telefon ve telgraf hizmetleri dışındaki hizmetler ayrılarak, haberleşme hizmetlerini yürütmek üzere Türk Telekomünikasyon AŞ kurulmuştur.

Kendi içinde çelişkiler taşıyan bu KHK, ulusal savunma ve bağımsızlık açısından çok önemli bir alan olan haberleşme hizmetinin bir bölümünün veya tamamının, yerli veya yabancı, özel ya da tüzel kişilerce üstlenilmesine olanak verirken, çeşitli açılardan Anayasa'ya aykırı durumlar yaratmaktadır.

Söz konusu KHK hükümlerinin hangi Anayasa maddesine aykırı nitelik taşıdığı, gerekçeleri ile birlikte aşağıda belirtilmiştir.

1. Anayasa'nın 5. Maddesine Aykırılık

Anayasa'nın 5. maddesi "Devletin temel amaç ve görevleri" arasında "Türk milletinin bağım-

sızlığını" en başta saymıştır.

Bağımsızlık, bir devletin varlık nedenidir. Siyasal bağımsızlık; bayrak, ulusal marş vb. gibi çeşitli simgelerle ifade edilirse; siyasal bağımsızlığın, bu çeşit simgeler ötesinde sürekli ve kalıcı olmasının ön koşulu da ekonomik bağımsızlıktır.

Bu nedenle Cumhuriyetimizin kuruluşundan bu yana T.C. devleti, ekonomik bağımsızlık açısından önem taşıyan alanlarda "kamusal tekel"ler kurmuş ve bu işletmeleri yerli ya da yabancı hiç bir özel girişime açmamıştır.

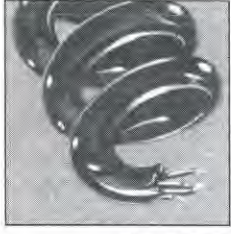
Kuşkusuz, devletin ekonomik anlamda küçülmesi ve asıl görev alanları olarak değerlendirilen eğitim, sağlık, savunma vb. gibi alanlara daha çok kaynak ayırması da bir görüştür ve bu bağlamda, devletin kimi iştirak ya da kuruluşlarını özel girişime açması ve böylece gelir kaynaklarını arttırması gerektiği ileri sürülebilir.

Ancak, burada gözönünde tutulması gereken ilke; bağımsızlık ve özellikle ekonomik bağımsızlıktır. Ekonomik bağımsızlık açısından hayati önem taşıyan kamusal tekelin özelleştirilmesi ile doğacak "özel tekeller" in yaratacağı iktisadi sakıncalar yanında asıl tehlike, ekonomik bağımsızlığın "kale"leri olan bu işletmelerin özelleştirilmesinin devletin ekonomik bağımsızlığına ipotek getirecek olmasıdır.

Söz konusu KHK'nin 8/3 maddesi ile "şirket sermayesinin en çok yüzde 49'u gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine devredilebilir" hükmü getirilmişken, 3. maddesinin 1. ve 2. paragraflarında şöyle denilmektedir:

"MADDE 3- Şirket, Telekomünikasyon hizmetlerini doğrudan doğruya yahut bu amaçla yurt içinde veya yurt dışında kuracağı anonim şirketler veya mevcut Anonim Şirketlere iştirak etmek suretiyle yürütmeye yetkilidir.

Şirket, sahip olduğu Telekomünikasyon tesislerine ilişkin işletme hakkını belirli süre ve şartlarla kısmen veya tamamen yerli veya yabancı sermaye şirketlerine verebilir."

6. maddenin son paragrafında da "...işletme hakkının kısmen veya tamamen verilmesi halinde"n söz edilmektedir.

Devletin gelir kaynaklarının artırılması ve bu anlamda devletin küçültülerek kimi kuruluşlarını satması olarak özetlenebilecek görüşün doğruluğu veya yanlışlığı tartışma dışıdır.

Ancak, yukarıda verilen KHK'nin maddeleri arasında açık çelişki yanında, şirket sermayesinin yarısından fazlasını devretmeye gibi bir kural getiren, fakat bundan önce de "...tamanının..." işletme hakkını devreden düzenlemenin Anayasa'nın 5. maddesindeki "Türk milletinin bağımsızlığını" koruma görevi ile çeliştiği açıktır.

"Türk milletinin bağımsızlığını" korumakla görevli bir hükümetin, devletin ekonomik bağımsızlığını sağlamak üzere kurulmuş devlet tekellerini satmasını, Türkiye'yi önce ekonomik dolayısıyla siyasal açıdan bağımlılaştıracağı da ortadadır.

Ayrıca, bir ülkenin bütün haberleşme şebekesinin işletme hakkının tamamıyla yabancı sermayeye bırakma sonucunu verebilecek bir KHK'nin ülke savunması bakımından yaratacağı sakıncaları ayrıntılı biçimde belirtmeye herhalde gerek yoktur.

Çünkü, baştan sona tüm haberleşme birimleri yabancılarca işletilen bir devletin bu alanda bağımsızlığından söz edilemeyeceği gibi, bir savaş durumunda ulusal savunmasının temellerinden olan ulusal ve askeri haberleşmesinin felce uğrayacağı ve böylelikle eli kolu bağlı duruma düşeceği herkesce bilinmektedir.

Birinci Dünya Savaşı sonunda dayatılan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti'nin "bütün haberleşme birimlerine el konması" bile, ancak dört yıllık bir savaş yenilgisinin sonunda, üstelik İşgal Kuvvetleri'nin fiili müsadere ile olmuşken, bu yetkiyi şimdiden yabancı şirketlere tanımak, manda yönetimlerine bile yakışmaz.

Bu nedenlerle 509 sayılı KHK, taşıdığı anafikir açısından genel olarak Anayasa'nın 5. maddesine aykırıdır.

II. Anayasa'nın 167. ve 47. ve 10. Maddelerine Aykırılık

Anayasa'nın 167. maddesinin 1. fıkrası ile: "...piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önleme" görevi devlete verilmiştir.

Ayrıca 47. madde ile de "Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüsler" in "kamu yararına zorunlu kıldığı hallerde devletleştirilebilmesi"ne olanak tanınmıştır.

Devletin görevi, kimi durumlarda bu yolu kullanarak özel girişimin elinde olan ve kamu hizmeti niteliği taşıyan şirketlerin devletleştirilebilmesi iken, 509 sayılı KHK ile (madde 3/2, madde 8, madde 10/2) kamusal bir tekel olan ve kamu hizmeti niteliği taşıyan haberleşme hizmetleri, tersine bir tutumla özelleştirilmek istenmektedir.

Görevi, tekelleşmeyi ve kartelleşmeyi önlemek olan hükümetin kendi eliyle özel tekel yaratmasına olanak veren sözkonusu kararname Anayasa'nın 167. maddesi-

ne aykırıdır.

Devlete ait bir tekelin özelleştirilmesi Anayasa'da öngörülmüş bir yol değildir.

Bununla birlikte "tersine işlem kuramı"ndan hareketle 47. maddenin özelleştirmeye olanak verdiği kabul edilse dahi, bunun yine kanunla düzenlenmesi ve haberleşme hizmetlerini devir yetkisinin yönetim kurulu ve ilgili bakana bırakılmaması gerekirken: 509 sayılı KHK'nin 8/1 fıkrası ile devir kararının yönetim kurulu kararı ile ulaştırma bakanının onayına bırakılması yine Anayasa'ya aykırıdır.

509 sayılı KHK 8/1 maddesi şöyledir:

"Şirket sermaye paylarının kamu kurum ve kuruluşları dışında, gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine devrine Yönetim Kurulu kararı ile Ulaştırma Bakanı onayı ile karar verilir."

Bilindiği gibi Cumhuriyet, imtiyaz ve kapitülasyonlarla batağa saplanmış Osmanlı ekonomik düzenini miras alarak kurulmak zorunda kalmış bu nedenle de, yeni devletin en hasas olduğu konu "ekonomik bağımsızlık" olmuştur. O kadar ki, ekonomik bağımsızlığı hayati gören genç cumhuriyetin 1924 Anayasası'nda yabancılarla yapılacak olanlar şöyle dursun, yerli imtiyaz sözleşmesine karar verme yetkisi bile TBMM'ye tanınmıştır.

Gerek 47. madde uyarınca, gerek aynı maddeye "tersine işlem kuramı"nı işleterek, gerekse 167. maddedeki devletin özel tekelleri önleme görevinden hareketle 509 sayılı KHK'nin 3/2, 3/3 ve 8. maddeleri ile getirilen haberleşme hizmetlerini özelleştirme girişiminin Anayasa'ya aykırı olduğu açıktır.

Hükümet, hem 167. madde ile kendisine verilen özel tekelleri önleme görevini yerine getirmemekte, hem 47. maddenin "tersine işlem kuramı" gereğince öngördüğü ileri sürülebilecek olan düzenlemeyi "yetki saptırması" yoluyla gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Bunların yanı sıra, çıkarılan KHK'de, telekomünikasyon hizmetlerinin özelleştirilmesi ile bu hisseleri satışa sunacak yerli ve özellikle yabancı sermaye şirketlerine ve bu hisseleri alacak olanlara; öbür sermaye şirketleri ve hisse sahipleri karşısında hizmetin tekel niteliği dolayısıyla yüksek gelir kaynağına sahip olma gibi bir ayrıcalık tanınmaktadır.

III. 509 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Yasal Dayanağının Olmaması

509 sayılı KHK'nin dayanağı olan 2911 sayılı yetki yasasının Yüce Mahkeme tarafından iptal edildiği, TRT ve gazetelerce duyurulmuştur.

Anayasa'nın 153/3 maddesinde "...iptal kararları Resmi Gazete'de yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar..." hükmü yer almakta ve bu, kimi çevrelerce, hala, iptal edilen kural dolayısıyla yaratılan Anayasa'ya aykırı durumun yayım tarihine kadar sürebileceği biçiminde yorumlanmakta, bu yorumun sonucu olarak Anayasa'ya aykırı durum telafi edilemeyecek sonuçlar yaratarak sürüp gitmektedir ■

Çağdaş, atılcı Bankacılık

Dev projelerin finansmanı

Menkul değerler ve portföy yönetimi

En düşük faizli

En kolay ödeme koşullu

Yuva kredisiyle halkımıza büyük destek

Konut yapımında titizlik

Konut pazarlamasında uzmanlık

İnşaat sektöründe güçlü öncülük

Köklü geçmiş, tecrübe, gelenek

Geleceğin dünyasına bugünden hazırlık

Hizmette uzmanlığın ve güvenin ayrıcalığı

RENK DEVRİMİ

Dünyada Bankacılık, cari hesap cüzdanı sınırlarını aşan... Kompüterize ve evrensel

bir kavramdır bugün... Türkiye'de Emlak Bankası, Bankacılık boyutlarını yeni ufuklara

taşıyan... Yeni ve genç bir kadroyla güvenli bir geleceğe yatırım yapan kurumdur bugün...

EMLAK BANKASI

"Daha Uygar Bir Yaşam İçin"

Can Kozanoğlu: "Tek Kişilik Gemiler Denize Sığmıyor...."

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde okudu. 1981 yılından bu yana gazetecilik yapıyor. İlk kitabı "Bu maçı alıcaz" 1990'da yayımlandı. İkinci kitabı "Cıltlı İmaj Devri" 1992'de yayımlandı ve 6 baskı yaptı. Can Kozanoğlu ile 1980'lerden 90'ların ilk yarısına doğru toplumsal eğilimler ve değişim üzerine konuştuk.

- Genel batlarıyla 80'lerden günümüze neler değişti?

KOZANOĞLU: Özellikle vurgulamak lazım ki, '80 öncesine ve bugüne baktığımız zaman, iki farklı şey çıkıyor ortaya. Sonuçta, ki tarih mantığı da bunu gerektirir, 80'li yıllar 70'li yılların devamıdır. Bu bir süreç. Aslında bu açıdan bakıldığında, 70'li yıllara çok haksızlık edildiğini düşünüyorum. 70'li yıllarda Türkiye'nin birçok sorunu vardı, ama bunlar 80'li yıllarda da var. 90'lı yılların ilk yarısında da var. Yer yer farklı, yer yer benzer sorunlar.

70'li yıllarda, en azından benim dünya görüşümdeki insanların karşı çıktığı çok şey vardı. Sonuçta tablo Türkiye'deki insanların çok büyük bölümü için öyle bir biçim aldı ki, sanki 70'lerde Türkiye'de hiç bir şey yoktu. Türkiye müthiş fakir bir ülkedeydi, inanılmaz bir yoksulluk vardı, hiç bir parıltı yoktu, hiç bir hayat emaresi yoktu, sokaklarda hiç kimse yoktu filan. Bu gerçek değil.

Benim içime sinecek bir yöntemle değil, ama, 60'lı yıllarda Türkiye dünyada rekor sayılabilecek bir kalkınma hızını tutturmuş, nispeten demokratik bir ortamda 70'li yıllara sürüklenmişti. 70'li yıllarda, bu ülkede malum nedenlerle kısıtlanmış da olsa bir hayat vardı. Bugün ne kadar karşı isem, o gün de o kadar karşı olduğum bir ekonomik düzen içinde bir piyasa vardı, eğlence yerleri vardı, insanların eğlenme alışkanlıkları vardı. Bu kadar kanallı olmasa da radyolar vardı, radyolarında çok iyi programlar vardı. Tek kanallı da olsa, bu ülkenin televizyonu vardı, insanların birbirleriyle ilişkisi vardı, gene birbirlerini seven insanlar vardı.

O yıllar için öyle bir tablo çiziliyor ki, hiç sevgi yoktu, büyük bir açlık, büyük bir yoksulluk vardı. Hele hiç unutmam, Engin Ardıç Sabah'ta çalışırken, 12 Eylül öncesini anlatan bir yazı yazmıştı ve 70'li yılların sonunu anlatıyordu. Sokaklar bomboş, hiç kimse sokağa çıkmıyor, sıfır yakıt, herkes evinde donuyor. Hani 1945'in Berlin'i anlatır gibi bir tablo çizmiş idi ki, gündelik yaşam açısından durum böyle değildi.

Bence insanlar hayata, birbirlerine karşı daha ilgiliydi. Hayatın olumsuzluklarının değişebileceği konusunda ümitvarlar idi. Ya da çok daha fazla insanın bir arada olumlu bir yola girebilecekleri konusunda daha umutluydular.

Hani bugünle karşılaştığımızda insanlar daha mı az dogmatikti, hayır. Bu da o dönemin olumsuz yönü. Olumsuzlukları saymaya başlasak onları da bulabiliriz.

- Değişenlere gelirsek...

KOZANOĞLU: Değişen şeylerin başında, tabii ki değerler geliyor. Sıradan insanın gözündeki değerlerde, içinde yaşattığı, önem verdiği, korumaya çalıştığı değerlerde çok önemli bir değişim yaşandı. Korkunun çeşitleri değişti. Şu anda insanlar kaybedecek daha fazla şeyleri olduğunu düşünüyor. O zaman kaybedecekleri daha az şeyleri olduğunu düşünüyorlardı. Ama o zaman da can korkusu daha fazlaydı.

Bugün maddi kayıp korkusu, finansal anlamda, maddi tüketim gücü anlamında, daha fazla. İnsanların büyük düşünmesi, büyük hedefler koyması diye bir şey var. Mesela bir hedef konu-

Temelinde
etkin bir organizasyon ve ekip çalışması olan
yeni genel müdürlük binamıza
taşındık.

Büyükdere Caddesi, 63 Maslak 80670 İstanbul Tel: 285 40 40 Faks: 285 40 40 Teleks: 27635 gati-tr

yor, bunu 40 milyon kişi paylaşıyor. Ama ona ulaşacak insan sayısı, diyelim ki 10 bin. İşte insanlarda o 'büyük' hedeflere ulaşamama korkusu var. Bunun yarattığı bir baskı var ki, bunun derin sosyo-psikolojik etkilerini bir kaç yıl sonra görmeye başlayacağımızı sanıyorum.

Bu hedeflerle büyümüş bir hatta iki kuşak yetişti. Onlar hala bu hedeflere ulaşabilme isteklerini koruyorlar. Belki de bazıları ulaşacak. Çoğunluğu ulaşamayacağından çok ylgın, bıkkın, yenik ve diğer insanlara karşı kendisini ezik ve mahcup hisseden milyonlarca insan çıkacak karşımıza, ki bu da Batı toplumlarında yaşanan türden, aslında bizim biraz yabancı olduğuumuz kişisel bunalımlara yol açacak.

- Değişenlerin başında değerler geliyor demiştiniz...

KOZANOĞLU: Şimdi, paylaşımcılığın bir erdem olmadığı gibi, çok açık itiraf edilmeyen, yarı açık biçimde dile getirilen ve örtülü olarak yaşanan böyle bir şey var. Halbuki eskiden paylaşımcılık, daha özendirilen bir şeydi. Şimdi insanlar birey olduklarını, bir özel hayatları olması gerektiğini daha fazla düşünüyorlar. Bu sefer de paylaşımın, hayatlarında hiç bir anlamı, hiç bir yeri kalmıyor. Bence bu, eskisinden daha beter bir durum. Birey olayım derken, bireyciliğe, insanı ürkütücü çok acımasız bireyciliğe sürüklenmek gibi bir durum var ortada.

İnsanların erdem olarak gördükleri şeyler değişti. Gemisini kurtaran kaptan ideolojisi. Ama tek kişilik gemiler de, yalnızca kaptanın bulunduğu gemilerin ideolojisi halinde. Tabii hiç bir ülkenin denizinin, bu kadar tek kişilik gemiyi kaldıracılabileceğini düşünemiyorum. Bunun varacağı nokta büyük hayal kırıklıkları olacaktır.

İnsanların erdem olarak gördükleri şeyler değişti. Gemisini kurtaran kaptan ideolojisi. Ama tek kişilik gemiler de, yalnızca kaptanın bulunduğu gemilerin ideolojisi halinde. Tabii hiç bir ülkenin denizinin, bu kadar tek kişilik gemiyi kaldıracılabileceğini düşünemiyorum. Bunun varacağı nokta büyük hayal kırıklıkları olacaktır.

- Pekî bu ortamda yetişen gençliği nasıl değerlendiriyorsunuz?

KOZANOĞLU: Geçmişteki gençlik hareketi ilginç bir durumdu. Bir heyecan vardı. Toplanıyorsun, bağırıyorsun, protesto ediyorsun. Ve bu heyecana hangi kesimden olursa olsun katılmıyordu. Bundan sonra böyle olmayacağını düşünüyorum.

İnsanlarda sınıf bilinci, geçmişte olmadığı kadar oturdu, en azından burjuvazi için bu böyle. Artık orta-alt sınıfsal kökenli gençlerin bir mücadeleye girmeleri bekenbilir ki, şimdi zaten çeşitli marjinal grupların içinde onların ağırlığı olduğunu görüyoruz.

Pekî, bu kökenden gelen herkes bir yerde saf tutuyor

mu? Tutmuyor. Zaten mesele de burada. Çünkü, burjuvazi içinde sınıf bilinci ne kadar oturmuşsa, ekonomik açıdan daha alt sınıflar için de o bilinç o kadar kaymış demektir. Yani her zaman senin de bir yolunu bulup, kısa yoldan sınıf atlayacağın umudu veriliyor. Diğer taraftan, geçmişte toplu halde verilen mücadelelerin, insanları ne kadar felakete sürüklediği, ne kadar kütleştirdiği, ne kadar dar kalıplara hapsedtiği sürekli tekrarlanınca, ben geçmişin hatasına niye düşeyim, niye böyle bir mücadeleye gireyim deniyor. Ve burjuva kökenlilere göre dezavantajlarım olsa da, benim de yırtma şansım var diyebiliyor insan. Dolayısıyla bir mücadelenin kovalayıcısı durumunda olan küçük bir kesim kalabiliyor.

Bir kere bizim ne adına, kimler adına, kuşakları yarılama hakkımız olduğunu düşünmemiz lazım. Ama, sanıyorum bir miktar eleştirme hakkımız, en azından mevcut durum hakkında saptamalarda bulunma hakkımız var. Bu açıdan baktığımızda, karşımıza oldukça bireyci, ilgi alanları bulunan ama farklı alanları birleştiremeyen, dar alanlara hapsolan ve fazla analitik düşünmeyen insan tipi çıkıyor. Tabii bu aslında gençlikle sınırlı bir şey değil.

- Bu insan tipini ortaya çıkaran genel koşullar neler?

KOZANOĞLU: Şimdi hayatın öyle bir temposu var ki, televizyon programlarındaki tempodan, şarkıların eskime temposundan, insanların tüketim temposundan, futbolun temposuna kadar olan tempo insanlara kolay kolay bir şeyi durup düşünme, çevreye bakıp kendi kafasındakileri çevrede gördükleriyle birleştirme vakti bırakmıyor. Böyle bir vakit kalmadığı zaman da, bence, entelektüel açıdan çok yaratıcı olamayacağını düşündüğüm insanlar yetişiyor.

Çok önemli bir sorun var. Bugün bu toplumun sesi yok. İnsanların kendi sesi yok. Hayat bir dublaj stüdyosu gibi. İnsanlar orada verilen sesleri, kendi sesleri zannediyor. Zaman zaman da bu sesi çok beğeniyorlar. Ne güzel sesim var, ne konuştum ama, diyorlar. Ama aslında o kendi sesleri değil. Öte yandan toplumda kendi sesine kavuşma belirtileri de yok değil.

Ayrıca insanlar kabul etseler de etmeseler de, yelken açtıkları ufuklara ulaşmanın zor olduğunu biliyorlar, görüyorlar. Bunu ister istemez kabul etmeye başladılar. Arada olumlu gelişmeler de var. Örneğin radyo hayatımıza girdi. Radyonun insanların kendi seslerini yaratma ve bu sesi duyurabilme yolu tanıyabileceğini düşünüyorum.

Bu başlı başına olumlu bir şey. Bunların ötesinde bir başka şey politikacılık. Türkiye'de özellikle 80'den sonra çok aşağılanan, dışlanan bir şey politika. Son iki üç yıldır Mesut Yılmaz, Tansu Çiller çizgisi bir sürü genç insanı politikaya heveslendirdi. Burjuva kökenli gençler içinde politikacı olmaya heveslenenlerin arttığını, hatta onların 20 küsur yaşlarında küçük lobiler, küçük baskı grupları, geleceğe yatırım olabilecek küçük oluşumlar temellendirmeye başladıklarını da görüyoruz.

Şimdi bu çerçeveden baktığımızda, en azından benim dünya görüşümdeki insanlar için bu çok olumlu bir şey değil. Fakat hayatın, en azından gözlem düzeyinde şöyle bir kuralı var: Burjuvazi her zaman toplumda sürükleyici bir sınıf, o bir genel eyleme girdiği zaman ekonomik açıdan daha alt sınıflar da bir süre sonra onları izliyor.

Bu burjuva gençlerinin politikayla ilgilenmeye başlaması bir süre sonra belli bir kitleselleşmeyi de beraberinde getirecek gibime geliyor. Bu kitleselleşme kendi bilincini, kendi mücadele alanını yaratabilirse, bu burjuva gençliğinin açtığı yoldan gidip ayrı bir yol çizebilirse hakikaten dönüştürücü, değiştirici bir yol çizme gücü yaratabilirse özlediğimiz bir sürü gelişmenin adımını da atacaktır.

Şimdi hiç bir düzenin, hiç bir gücün yıpranmadan, gücünü kaybetmeden, araçlarının etkinliğini koruyarak, çok uzun süre belli bir süreci sürdürebileceğini düşünmüyorum. Bu, içinde yaşadığımız süreç için de geçerli.

- İçinde yaşadığımız süreçte insanların çıkarları olarak tanımladıkları ile gerçeklik arasında nasıl bir ilişki kuruluyor?

KOZANOĞLU: İnsanların kendi gerçeği, kendi hayatı, kendi doğal hali, kendi talepleri yok gibi. Şu anda mesela bütün şöhretler için birer imaj diyorsak, sokaktaki insanlar da kendileri için birer imaj oluşturmuş durumda. Kendi beyinleri içinde bir kendi imajları var. İnsanlar kendi gerçeklerinin çok farkında değil. Örneğin kendini olduğundan daha Batılı, olduğundan daha güçlü filan görmeye çalışıyor.

Bundan iki ay önce TV'de bir özelleştirme açık oturumu oldu. Bülent Gültekin'le Deniz Gökçe özelleştirmeyi savunuyor. Korkut Boratav'la Taylan Sorgun karşı çıkıyorlar.

Özelleştirmeye karşı çıkanlarla, özelleştirmeyi savunanlar diyorlar ki, "Bir kere her şeyden önce KİT'ler hakkında elimizde yeterli veri yok ve KİT'ler hakkında genelleme yapmak zor. Önce Türkiye'deki bütün KİT'lerin teker teker verilerini çıkaralım, hangisi karlı hangisi zararlı, buna göre bir tablo oluşturalım." İki tarafın da paylaştığı görüş şuydu: Özel sektör kuruluşları, kamu kuruluşlarından daha verimlidir şeklinde bir genelleştirme yapılamaz.

Program arasında halka mikrofon tutuldu. Halk biliyor! Bülent Gültekin'in, Korkut Boratav'ın, Deniz Gökçe'nin bilmediği şeyleri halk biliyor! "Tabii ki özel sektör kuruluşları, kamu kuruluşlarından verimli olduğu için" diye lafa başlıyor. Sokaktaki herhangi bir insan, bütün KİT'lerin aslında zararda olduğunu biliyor. Sonuçta halk, özelleştirmeyi savunan bilim adamlarının elinde olmayan verilerin kendi elinde bulunduğunu ve bildiğini iddia ediyor. Hani belli bir namusu olan insanlar, "Biz bunları bilmiyoruz" diyorlar. Köşe yazarları da, TV yorumcuları da biliyor. Yani işin özelliği bu, insanlar bilmedikleri şeyleri, bildiklerini sanıyorlar. Bildiklerine inandırılıyorlar ve bundan da büyük zevk duyuyorlar.

İşin kendisine ekonomik açıdan nasıl yansıtacağı, kemer sıkamak zorunda mı kalacağı, daha mı güç geçineceğinin ötesinde maddi tatmin var. Ekonomiyi bilmek, statüsü yüksek bir şey. Adam kahvede oturduğu zaman, "Şimdi ben ekonomiden anlıyorum, meseleyi çözdüm: özel sektör kuruluşu olduğu zaman verim yükseliyor, kamu kuruluşu olduğu zaman verim düşüyor. Demek ki, özelleştirme şart" diyor. İnsanlara böyle bir tatmin yolu sağlandı. Onun için kendi çıkarlarına aykırı olabilecek bir şeyi savunabiliyorlar.

Bundan bir kaç hafta önce, Çapraz Ateş programında Mümtaz Soysal ile Özcan Ertuna tartışmasında olduğu gibi, Mümtaz Soysal çıkıp da, çok mantıklı bir şekilde özelleştirmenin sakıncalarını savunduğu zaman, en azından PTT özelinde bunu anlattığında, rastgele seçilmiş bir jüri, Mümtaz Soysal'a çok yüksek bir puan verip onu haklı bulabiliyor.

"Bilgi çağı toplumu" denen dönemde insanlara gerçek bilgiler verilmiyor. Bir takım sahte bilgiler, bir tür dezenformasyon insanlara o yüksek tempo içinde ulaşıyor. İnsanlar ona inanıyor. Hem de inanıp inanmadığını sorgulamadan onu biliyor. Onu düşünebiliyor olmaktan haz duyuyor. Sonuçta kendi aleyhine olabilecek çok somut bir şeyi açıkça savunabiliyor.

Umut var mı derken, umut bizim dışımızda bir yerde değil. Uzağa bizim taşıyacağımız bir şey. Önce de bizim yaratmamız gereken bir şey. 'Biz'i, 'şahsım ve elli arkadaşım' olarak söylemiyorum. 'Biz' derken, bu gidişe karşı olan, böyle olmamasını isteyen ve başka bir dünyada çok daha mutlu olabileceğine inanan tüm insanları kastediyorum...

- İnsanlar bilgi olmayan bilgi bombardımanında yollarını nasıl bulacaklar? Umut var mı?

KOZANOĞLU: Biz ya da şu andaki gidişe karşı olan başka insanlar, "bizim alternatifimiz ne? Üzerinde çok çalışarak, düşünerek gerçek alternatifler yaratabildik mi? Başkaları yaratabildi mi?" diye sordüğümüzda, "evet" diyemiyoruz. Yani çok genel projelerimiz var. Bu projelerin bir takım etikleri var, o etiklerin gerektirdiği bir takım itirazlarımız var, o etiklerin doğrultusunda bir takım önerilerimiz var.

Baktığımızda, çok somut, çok geniş bir alternatif oluşturduğumuzu açıkcası söyleyemiyoruz. "Böyle olmalı'yı" diyebiliyoruz, "şöyle olmalı'yı" kaba hatlarıyla çizebiliyoruz.

Umut var mı derken, umut bizim dışımızda bir yerde değil. Uzağa bizim taşıyacağımız bir şey. Önce de bizim yaratmamız gereken bir şey. 'Biz'i, 'şahsım ve elli arkadaşım' olarak söylemiyorum. 'Biz' derken, bu gidişe karşı olan, böyle olmamasını isteyen ve başka bir dünyada çok daha mutlu olabileceğine inanan tüm insanları kastediyorum ■

ABD Ne Kadar Süper?

Dünyanın süpergücü ABD, hegemonyasının en üst düzeye çıktığı ve tarihinin en güçlü dönemini yaşadığı II. Dünya Savaşı sonrasındaki yaklaşık 50 yıllık dönemde yoruldu, yıprandı.

HAKAN GÜLDAĞ

ABD II. Dünya Savaşı'nı benzersiz bir üstünlükle kapadı. Daha savaş yıllarında ekonomisi hızlı bir büyüme gösteren ABD, savaş sonrasında kapitalist dünyanın tartışmasız lideriydi. 1945'e gelindiğinde ABD'nin yıllık sanayi üretimi 1935-39 arasındaki ortalama yıllık büyüme hızının iki katıydı. ABD dünya kömür üretiminin yarısını, petrolün üçte ikisini ve elektrik üretiminin yarısından fazlasını gerçekleştiriyordu. Çelik üretimi ise Rusya ve İngiltere'nin toplam üretiminden fazlaydı. Bu büyük ekonomik güç müttefiklerin savaş kazanmasında belirleyici olmuştu. 1939'da 6 bin olan ABD'nin uçak üretimi, 1944'te 96 bin gibi inanılmaz bir rakama ulaşmıştı. Bu hem Almanya ve Japonya'nın hem İngiltere ve Rusya'nın toplam üretiminden fazlaydı. Alman denizaltılarının batırabileceğinden daha hızlı gemi yapabilen ABD, hiç şüphesiz hem Avrupa'da ve Pasifik'te savaş, hem de atom bombasının yapımına bir çırpıda 2 milyar dolar harcayabilecek tek ekonomik gücü.

Diğer ülkelerin aksine, savaş Amerikan ekonomisinin tahrip olmasına değil, canlanmasına yol açtı. Savaş döneminde ortalama yüzde 15'lik yıllık büyüme hızı gösteren ABD, 1952'ye gelindiğinde önde gelen 7 Batılı ülkenin toplam üretiminin yaklaşık yüzde 60'ını gerçekleştiriyordu.

1953'te ABD, Almanya'dan 5 kat, Japonya'dan ise 17 kat daha fazla mamül mal ihraç ediyordu.

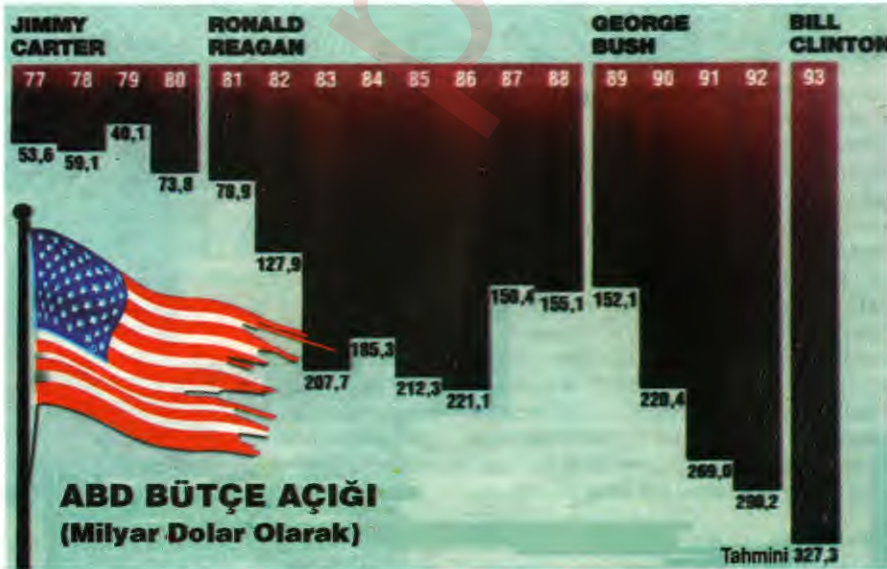
ABD yöneticileri "bu karşı konulmaz gücü" dünyayı biçimlendirmekte kullandılar. Öte yandan ABD'nin askeri gücü de ekonomik gücü kadar büyüktü. Savaş sona ermiş olmasına karşın 1949'da, ABD askerleri 56 ülkede 400'ün üzerinde üste konuşlanmışlardı. ABD Soğuk Savaş'la birlikte dünya üzerindeki askeri gücünü daha da geliştirdi. Silah üreticileri askeri hegemonyayı, yeni egemenlik alanları ve Soğuk Savaş'ın körüklediği silahlanma yarışı ise silah sanayisini besledi. Bu kartopu gibi büyüyerek dönen çark, hem 40 yıl boyunca dünya düzeninin zeminini oluşturdu, hem de ABD ekonomisini canlı tuttu. Üstelik silahlanma harcamaları ekonomik bunalımları geciktiren bir işlev görüyordu.

Ancak madalyonun öbür yüzüne bakıldığında, silahlanma harcamalarının getirdiği yükün ağırlığının, ABD'nin iki ezeli rakibi Japonya ve Almanya karşısında kapitalist rekabet açısından dezavantajlı bir duruma düştüğü görülecekti.

Dünya ekonomisinin bugüne değin yaşadığı en büyük ekonomik canlanma dönemi sayılan 1945-70 arasında ABD diğer önde gelen kapitalist ülkelerin yakaladığı büyüme hızına ulaşamadı. 1953'ten sonra petrol krizine kadar geçen 20

yılda dünya imalat sanayi üretimi tam üç kat büyüdü. Ama ABD'nin bu dönemde yıllık ortalama büyüme hızı yüzde 4'ün üzerine zorlukla çıkabiliyordu. 1955'ten '70'e ABD'de sermaye stoku yüzde 57 büyürken, aynı dönemde önde gelen Avrupa ülkelerinde ortalama yüzde 120, Japonya'da ise yüzde 500 büyüdü. 1949-70 arasında Almanya'nın sanayi üretimi 5 kat, Japonya'nın ise 13 kat arttı.

1965-80 arasında da ABD yüzde 2.7 ile zengin ülkeler arasında en yavaş büyüyen ekonomi oldu. Bu dönemde Japonya'nın GSYH artış hızı yıllık ortalama yüzde 6.3, Fransa'nın yüzde 4.3 ve Almanya'nın yüzde 3.3 olmuştu. Sanayinin en dinamik alanı sa-

NEREYE GİDİYOR

yılan imalat sanayii göstergelerine bakıldığında durum daha da çarpıcıydı. Bu alanda ABD'nin yıllık büyüme hızı yüzde 2.5 ile sınırlı kalırken, Almanya yüzde 3.3, Fransa 5.4 ve Japonya 9.4 büyüyordu.

Bunun sonucu olarak 1957'de dünyanın en büyük 100 firmasının 74'ünü Amerikan firmaları oluştururken, 1972'de bu rakam 53'e indi. 90'lara gelindiğinde ise büyük şirketlerin yarısından fazlasının Amerikan kökenli olduğu dönem çoktan geride kalmıştı. Fortune'un 1991'deki en büyük 500 firma sıralamasında 164 Amerikan firmasına karşın 111 Japon firması yer alıyordu.

ABD'nin 1950'de yüzde 27 olan dünya GSYH'sı içindeki payı 1984'te yüzde 18'e gerilemişti. Örneğin 1950'de ABD'nin GSYH'sının yalnızca yüzde 8.8'ini gerçekleştirebilen Japonya, '90'lara gelindiğinde 3 trilyon dolarla yarısından fazlasını gerçekleştiriyordu. Bir Japon işçisinin üretimi Amerikalı bir işçinin yüzde 15'i iken, bu oran yüzde 71'e çıktı. 1965'ten bugüne ABD'nin GSMH'sı yaklaşık 9 kat artarken, Japonya'nın 30, Almanya'nın 13 kat arttı. ABD'nin 1945'te yüzde 50 olan dünya imalat sanayii içindeki payı 1980'e gelindiğinde yüzde 31'e geriledi. 1990'ların başında ise yüzde 30'un altına düşmüştü.

Otomotiv sektöründe yaşananlar gelişmeyi ve değişimi çarpıcı biçimde gözler önüne seriyordu. 1962'de ABD dünya otomobil üretiminin yüzde 52'sini gerçekleştiriyordu. 1983'e gelindiğinde ABD'nin payı yüzde 23'e gerilemiş, ABD hem yüzde 34'lük paylarıyla Avrupalı oto üreticilerine, hem de yüzde 24'lük paylarıyla Japon üreticilere geçmişti.

İhracatta da Amerika üstünlüğünü kaybetti. Almanya 400 milyar dolar ihracatıyla ABD'ye yetişmiş, hatta geçmişti. Japonya da 300 milyar doların üzerindeki ihracatıyla ABD'nin en güçlü rakiplerinden biri olurken, ABD en fazla dış yatırım yapan, diğer bir deyişle sermaye ihracatçısı ülke sıfatını da Japonya'ya terketmişti.

Kısacası, dünyanın süpergücü ABD, hegemonyasının en üst düzeye çıktığı ve tarihinin en güçlü dönemini yaşadığı II. Dünya Savaşı sonrasındaki yaklaşık 50 yıllık dönemde yoruldu, yıprandı. Bugün dünyanın en borçlu ülkesi durumunda. Dış borçlar, iç borçlar, ticaret ve bütçe açıkları ABD yönetimlerinin kronik sorunları haline geldi. İşadamları ise sürekli olarak karlarındaki düşüşten ve ekonomik istikrarsızlıktan şikayet ediyorlar.

Tabii bütün bunlar ABD'nin kısa sürede çöküp gideceği, bütün üstünlüğünü yitirdiği anlamına gelmiyor. Hala dünyanın en dinamik ekonomilerinden biri olan ABD çeşitli avantajlara sahip. Üstelik geçmiş yıllarda ABD'li yöneticilerin hem işçi ücretlerinden yaptığı kesintiler, hem de sendikalaşma oranını yüzde 20'nin altına düşürmesi rekabet açısından ABD'ye avantaj sağlıyor. Kendi ülkelerindeki işçi ücretlerinin yüksekliğinden yakınan Avrupalı yatırımcılar, özellikle ABD'nin güneyine yatırım yapma yarışına girdiler.

ABD 1989/90'da girdiği ekonomik resesyon döneminden de çıkmanın işaretlerini vermeye başladı. Özellikle Bill Clinton'un işbaşına gelmesinden bu yana işsizlik yüzde 6.7'ye geriledi. 1992'ye göre iki kat daha hızlı bir artışla her ay 152 bin yeni iş olanağı yaratılıyor. Oto

satışları 1989'dan bu yana en yüksek düzeyinde. Bu yıl 14.1 milyon adet olarak gerçekleşmesi beklenen oto satışlarının, 1996'da 17 milyon gibi rekor düzeye çıkması bekleniyor. Emlak sektöründeki krize rağmen yeni ev satışlarında da yukarıya doğru bir eğilim izlenmeye başladı. Ev satışları 1991'deki 700 bin civarından, 1 milyon 300 bin adet civarına yükseldi. Yılın üçüncü çeyreğinde büyüme hızı yüzde 2.5'ten yüzde 4'e çıktı. Fortune'un tahminine göre 4. çeyrekte de büyüme hızı en az yüzde 3 olacaktır.

Ancak ABD ufukta görünen ekonomik toparlanmayı yakalayabilecek mi? II. Dünya Savaşı sonrasının tartışılmaz süpergücü, son 20 yılda üst üste gelen üç resesyon ile ve 1989'da başlayan savaş sonrasının en uzun ekonomik durgunluğu ile iyice yıprandı.

ABD, özellikle 80'lerle birlikte dünya ekonomisindeki gelişmelerden daha fazla etkilenmeye başladı. ABD dışındaki ekonomik gelişmeler, bir zamanlar sadece dışışleri uzmanlarını ilgilendirirken, şimdi ABD ekonomisinin performansı açısından yaşamsal öneme sahip.

Ekonomi uzmanlarına göre ABD'nin resesyondan çıkışının gecikmesine yol açacak bazı önemli engeller var. ABD'nin 400 milyar dolar civarında olan bütçe açığı ve GSYH'nın yüzde 40'larına doğru tırmanan kamu borçları ekonomik toparlanmanın önündeki engellerden ilki olarak görülüyor.

Öte yandan Clinton'un işbaşına gelmesinden bu yana yüzde 2.5'e gerilemesine rağmen, ABD'de ekonomik toparlanmanın ilk işaretleriyle birlikte enflasyonist eğilimin başgöstermesi, teşvik tedbirleri konusunda söz veren Clinton'u belirsiz bir politika izlemeye itiyor.

Dünya ekonomisinin II. Dünya Savaşı sonrasında içine girdiği bu en uzun ekonomik resesyon döneminden çıkışta, bu kez ABD'nin lokomotif rolünü üstleneceği düşünülüyordu. Ama ABD'deki toparlanma Avrupa ve Japonya'daki toparlanmaya bağlı ve bu ülkelerdeki resesyon nedeniyle ABD'de beklenen ekonomik toparlanmaya hız kazandırmıyor. OECD'nin 1994 yılı büyüme tahminlerini yeniden gözden geçirerek oranları Almanya için yüzde 1.4'ten 0.5'e, Japonya için ise yüzde 3.3'ten 2'ye çekmesi önümüzdeki dönem için de umutları söndürdü. Üstelik ABD, kapitalizmin uluslararasılaşmasının vardığı bugünkü boyutlar nedeniyle, ekonomisindeki canlanmadan ticari rakip olan diğer gelişmiş sanayi ülkelerinin de parsa toplayacakları gerekçesiyle, kendi pazarlarını korumacı bir dış ticaret politikasıyla kapalı tutmaya çalışarak kısır döngüyü besliyor.

1950'lerde ABD ekonomik gücünü kullanarak uluslararası planda gerek askeri gerekse politik alanlarda istediklerini büyük ölçüde yaptırıyordu. Bugün ABD yönetimi için en önemli sorun, bir süpergüçten benzerler arasında birinciye doğru önemli bir boyut değişikliği geçirmekte olması. Eğer trendler ve tahminler tutarsa, gelecekte eşitler arasında birinci güç olmanın da değişebilirliği ihtimali görülüyor. Esas sorun ise bundan kaynaklanıyor. 20. yüzyılın hegemonik gücü, bu durumunu 21. yüzyılda yitirebilir. Bu resesyon dönemi buna dair önemli işaretler verdi ■

NAFTA Gerçekleşecek mi?

Dünya ekonomisinin birleşik ve eşitsiz gelişme yapısallığının doğal sonucu olarak serpilerek ekonomik mihraklar son otuz yıldır dünya pazarı nezdindeki rekabet güçlerini arttırabilmek ya da hiç değilse koruyabilmek için bölgesel birliktelikler kurmaya itildiler.

**Prof. Dr.
E. AHMET TONAK***

NAFTA'yı (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması), sadece ABD ve Kanada'yı kapsayan bir FTA (Serbest Ticaret Anlaşması) olarak 1989'da doğuşundan başlayarak, Meksika'nın da katılması ve ardından 17 Aralık 1992'de George Bush, Brian Mulroney ve Carlos Salinas'ın imzaladıkları anlaşma sonucu gerçekten NAFTA'laşması ile dünya ekonomisinin giderek kızışan rekabet ortamının resmîyete bindirilmiş kurumsal ifadesi olarak görmek doğru olur. Dünya ekonomisinin birleşik ve eşitsiz gelişme yapısallığının doğal sonucu olarak serpilerek ekonomik mihraklar son otuz yıldır dünya pazarı nezdindeki rekabet güçlerini arttırabilmek ya da hiç değilse koruyabilmek için bölgesel birliktelikler kurmaya itildiler. Bilindiği üzere bunların başında 1957'de kurulan Avrupa Topluluğu, ardından 1960'da kurulan Avrupa Serbest Ticaret Alanı ve son şeklini 1992'de alan NAFTA gelmekte (diğer bazı bölgesel birliktelikler için tablo 1'e bakınız).

Ticari birlikteliklerin nitelikleri farklı olabilmektedir. Bağlayıcılığı ve kapsamı en sınırlı olanı serbest ticaret alanlarından, bir bakıma ulusal egemenliğin, özellikle iktisat politikası kararları-

nın alınması ve uygulanması açısından ülkelerüstü kimi kurumlara terkedildiği ekonomik birliklere kadar uzanan geniş bir yelpaze söz konusudur. Bu biçimlerin, ekonomik ortamın ve koşulların gereksinimlerine dayalı olarak Tablo 1'deki oluşumların değişik safhalarında da benimsenmiş olduğunu belirtelim. Bu durum, özellikle hem Avrupa Topluluğu'nun bugüne kadar olan gelişiminde, hem de NAFTA'nın halen yaşadığımız ilk oluşum sürecinde oldukça barizdir. Fakat bu kurumsal düzenlemeler düzlemindeki biçimsel farklılıklar bizi söz konusu birlikteliklerin ana varoluş mantığının farklılaştığı sonucuna vardırılmazdır. Şöyle ki, bu süreçlerin asli dinamığı kapitalist rekabetin kaçınılmaz ve kaçılmaz mantığından kaynaklanan verimlilik artışı sağlama zorunluluğudur. Metalar ancak daha ucuza, yani daha az emek maliyeti ile üretildiğinde pazarda alıcı bulmakta, verimlilik artışı sağlayamayan yokalmaktadır.

'Tekelci kapitalist dönem' tezlerinin ima ettiği-nin aksine, kapitalist rekabetin yumuşama yerine giderek derinleşmesi, verimliliği artırmanın son çare olarak, hem de bölgesel birliktelikler yoluyla

*Simon's Rock College
of Bard ve ODTÜ

TABLO 1.

ÖNDE GELEN TİCARET BLOKLARI

Bölgesel Blok	Kuruluş Tarihi	Üyeler
Avrupa Topluluğu (AT)	1957*	Belçika, Danimarka, Fransa, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İngiltere, Almanya
Avrupa Serbest Ticaret Bölgesel (EFTA)	1960	Avusturya, Norveç, İsveç, İsviçre
K. Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA)	1989**	Kanada, ABD, Meksika
Latin Amerika Entegrasyon Örgütü (LASA)	1960	Ekvator, Meksika, Paraguay, Peru, Uruguay, Venezuela
Orta Amerika Ortak Pazarı (CACM)	1960	Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nikaragua
ANDEAN Grubu	1969	Bolivya, Kolombiya, Ekvador, Peru, Venezuela, Antigua, Bahamalar, Barbados, Belize, Dominik, Grenada, Guyana, Jamaika, Montserrat, St. Kitts-Nevis-Angulia, St. Lucia, St. Vincent, Trinidad & Tobago
Güneydoğu Asya Ülkeleri Örgütü (ASEAN)	1967	Brunei, Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur, Tayland

* Danimarka, İrlanda, İngiltere 1973, Yunanistan 1981, İspanya ve Portakiz 1986'da üye oldu.

** Meksika 1992'de katıldı.

denenmesini, ilkin tekil sermaye gruplarına, sonra da sermayenin etkileyebildiği ölçüde bu grupların hükümetlerine dayattı. Bunun anlamı, hükümetlerin ve siyasilere bir an evvel söz konusu birlikteliklerin hem kurumsal ve "teknik" yapısını, hem de bulunabilecek popüler bir söylem ile olası gelişmeleri kendi halklarına benimsetebilmelerini gerektirdi.

Bu söylediklerimizden şöyle bir sonuç çıkarmamak gerekiyor: kapitalizm tıkanmıştır, krizdedir, ancak böylece kurumsal yeniden yapılanmalar ile bu durum aşılabılır. Yasal ya da kurumsal düzenlemeler olmadan da, yapısal dinamikler zaten kapitalizmi yeni ilişkilere ve zeminlere taşımaktaydı. Yapılması gereken bu eğilimlere karşı duran son yasal engelleri de ortadan kaldırarak başlamış olan süreçlere kurumsal meşruiyet kazandırmaktır. NAFTA'nın oluşturulması budur ve sözünü ettiğimiz eğilimler en açıkça bugünlerde Kuzey Amerika'da yaşanagelmektedir.

Kuzey Amerika dünya topraklarının yaklaşık olarak yüzde 14'üne, dünya nüfusunun ise ancak yüzde 7'sine sahip. Oysa kayıtlara geçen ekonomik faaliyetlerin yüzde 30'u bu bölgede üretiliyor. Kanada ile ABD daha 1980'lerde aralarındaki ticari ilişkilerin hacmini öylesine arttırmışlardı ki, dünya üzerinde bu miktarda birbiriyle dış ticareti olan iki ülke daha bulmak imkansızdı. Ve bu durum bugün için de böyledir.

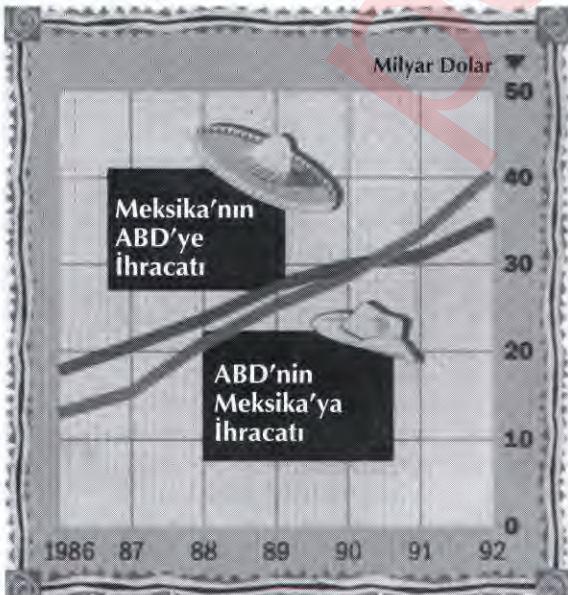
Keza, 1988'den 1992'ye kadar geçen dönem içinde ABD'nin Meksika'ya yaptığı doğrudan yatırım yüzde 188 artarken, miktar olarak da bütün diğer ülkelere yapılan Amerikan yatırımının iki katına erişmiştir. Meksika'nın ABD ile sınır bölgelerinde oluşturulan montaj fabrikalarında saati 60 sentten çalışan işçilerin varlığı çoktan bu ülkeyi Amerikalı ve Kanadalı işverenler için cazip hale getirmiştir. Bunda Salinas'ın dışı açılımcı liberal iktisat politikalarının, özellikle bu politikaların ücretler üzerindeki etkisinin önemini vurgulamak gerekir: Meksika'da,

1980'de ABD'deki emsallerin üçte biri olan ücretler, 1992'de sekizde bir, hayat standardı ise onda bir seviyesine düşürülmüştür. Yabancı sermayenin Meksika'ya çekilmesi için bir bakıma ne gerekiyorsa yapılmış, bu arada sendikal hareket de kontrol altına alınmış, en parlak işçi önderleri "etkisizleştirilmiştir." Dolayısıyla, zaten ABD ile Kanada arasında derinleşmiş olan iktisadi bağımlılık, Meksika'nın da özellikle ABD ile yoğunlaşan ilişkileri sonucu NAFTA'yı fiili olarak yaratmıştı. Sorun, bir iki "ayrıntı" çözmek, başlamış olan sürecin etkin çalışmasını sağlayacak kurumsal çerçeveyi bir an evvel oluşturup, işletmeye başlayabilmektir.

İşte bu sıralar her üç ülkenin siyasi çevrelerinin kendi halklarına anlatmaya ve benimsetmeye çalıştıkları, uzunca bir süredir yaşanan kapitalist dinamiğin kurumsal ve yasal çerçevesidir. ABD'de, Clinton yönetiminin en "sol" kanadını temsil eden Çalışma Bakanı Robert Reich, NAFTA'yı eleştirenleri "tutuculuk siyaseti" yapmakla suçlayıp, giderek gelişen muhalefeti ideolojik olarak mahkum etmeye yeltense bile, bu girişimlerinde pek başarılı olduğu söylenemez.

Son kamuoyu yoklamaları, genellikle Meksika'ya kaçacak istihdam imkanlarını vurgulayarak ve çevreci bazı kaygılarla NAFTA'ya karşı olanların yüzde 36'ya eriştiğini, yüzde 39 kadar kararsız olduğunu, destekleyenlerin ise yüzde 25 dolaylarında kaldığını ortaya koyuyor. İlginç olan, anti-NAFTA hareketin ideolojik yelpazesinin

Altın Madalyalı

Tekirdağ yöresi "GAMAY" üzümünden elde edilen koyu kırmızı renkte, hoş meyve çeşnisinde, yumuşak içimli bir kalite sek şarap olup, eskitmeye son derece uygundur.

1993 yılında Ürgüp'te yapılan 7. Uluslararası Şarap Yarışmasında "ALTIN MADALYA" kazanmıştır.

TEKEL

Kuzey Amerika'nın (Ortak Olmayan) Pazarı

İş Başına GSYH

İş Başına Düşen Günlük Kalori

100 Kişiye Düşen Oto Sayısı

Yaşamaya Masrafı

Sanayi İşçisinin Saat Ücreti

genişliği: Yeşiller ve son yıllarda oldukça radikalleşen eski Kaliforniya valisi Jerry Brown bir yandan, faşizan sağcı, geçen seçimlerin Cumhuriyetçi Parti Başkan adaylarından Patrick Buchanan ve "bağımsız kapitalist" başkan adayı Ross Perot öte yandan Clinton yönetimini sıkıştırıyorlar. Bu kişiler, bir bakıma zaman zaman örtüşen - Amerikan işçilerin hakkını savunmak - gibi, zaman zaman da örtüşmeyen - özellikle yeşillerin Meksika'daki yatırımların çevreye verebileceği zararı gündeme getirisleri - gerekçeleriyle NAFTA'ya muhalefetin farklı ideolojik temsilcileri niteliğinde.

Kanada'da yaşananlar da ABD'dekilere oldukça paralel. Kanadalılar arasında öteden beri ABD'nin ekonomik sultası altında yaşadıkları görüşü bir hayli yaygın olduğundan, bir çok kesimi, ABD ile zaten derinleşmiş olan ilişkilerin meşruiyeti niteliğindeki NAFTA tedirgin ediyor.

Meksika'da da durum çok farklı değil. Hem solda hem sağda değişen düzeylerde muhalif tavırlar geliyor. Salinas hükümetinin, NAFTA'nın Meksika'nın ekonomik gelişimi için gerekliliği konusunda tam olarak ikna edilemediğinin işaretleri belirmeye başladı. Meksika'ya yeteri kadar yabancı sermaye çekilmiş olduğu ve gelmiş olanların kaçmasını olanaksızlaştıracak bir uygulamanın zamanının geldiği açıkça telaffuz edilmeye başladı bile.

Son üç yılda Dünya Bankası ve Inter-American Development Bank'dan aldığı sekiz milyar dolarlık yeni kredi ile Brezilya'nın ardından dünyanın en borçlu ikinci ülkesi konumuna yerleşen Meksika içinde bulunduğu finans krizini nasıl aşacağını telaşı içinde. Geçtiğimiz dönemde hızla özelleştirilen bankalardaki paranın yüz milyar dolarının uyuşturucu kaynaklı oluşu, iç kredi borçlarının yüzde 30'unun dolar bazında oluşu ve ertelene ertelene

'Tekelci kapitalist dönem' tezlerinin ima ettiğinin aksine, kapitalist rekabetin yumuşama yerine giderek derinleşmesi, verimliliği attırmanın son çare olarak, hem de bölgesel birliktelikler yoluyla denenmesini, ilkin tekil sermaye gruplarına, sonra da sermayenin etkileyebildiği ölçüde bu grupların bükümlerine dayattı.

artık kapiya dayanan dış borç faizleri bu açmazın göstergelerinden sadece bir kaçı. Bu durumda, Salinas bile kriz ortamından çıkış yolunun mutlaka NAFTA'dan geçemeyeceğini, başka imkanları deneyerek Meksika'nın dünya ekonomisi ile entegrasyonunun bir an evvel gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamaya başlamış durumda.

NAFTA tartışmaları hakim çevrelerde, onların bu anlaşmaya siyasi meşruiyet kazandırma çabalarıyla gündemde tutulurken, sol söylemle bezenmiş yeni beliren bir eğilime de değinmekte yarar var. Öne sürülen görüş şu: ticaret serbestleştirilince, sermayenin sınır ötesi akışkanlığının bir sonucu olarak, üçüncü dünya ülkeleri açısından işçiler arasında da daha adil bir paylaşım ve ücret eşitliği sağlanacaktır. Dolayısıyla, bu yanını dikkate alarak NAFTA'yı desteklemek gerekir.

Oysa, sermaye akışkanlığının yolaçaacağı bu ücret (ya da sefalet) eşitliğine yapılan vurgu, özü itibarıyla sermaye-emek çelişkisinin, emek-emek çelişkisi ile ikamesi anlamına gelmekte. Ulusal sınırlar içinde, o ülkelerin işçi mücadelelerinin tarihi ve seviyesi ile varılmış olan hayat standardının terk edilmesi ve kazanılmış hakların mücadelesi için çok daha elverişsiz koşullara teslimiyet anlamına gelen bu "eşitlikçi" eğilim, bize kalırsa bir hayli tutucudur. Dolaylı da olsa, Kuzey-Güney çelişkisinin kaynağını üretim kertesinden dolaşım kertesine taşıyarak sermaye-emek çelişkisini yok sayan bu ve benzeri yaklaşımların teorik açıdan tartışılması ise daha kapsamlı bir başka yazının konusu ■

ABD’de Dış Politika Arayışları

Şimdi uluslararası durum korkutucu bir şekilde giderek ve göz göre göre 19. yüzyılın sonundakine benziyor. ABD’nin bir dış politika oluşturmakta zorluk çekmesi de bu ortamın bir parçası.

**Dr. ERGİN
YILDIZOĞLU**

“Soğuk Savaş”ın bitmesi ile çözüldüğü varsayılan sorunlardan çok daha fazla yeni sorun gündeme geldi. ABD’nin, dünya ekonomisinin-politik sisteminin bu lider/ hegemonik ülkesinin “Soğuk Savaş” sonrasının yeni koşullarına uygun bir uluslararası dış politika geliştirmekte gecikmesi de bu sorunların en önemlilerinden biri olarak ortaya çıktı. Bu gecikmede iki başlık altında toplanabilecek gelişmeler rol oynadı. Tahmin edilebileceği gibi bu gelişmelerden biri ABD’nin iç ekonomik ve politik koşullarından, ikincisi de dünya ekonomik politik sisteminin yaşamakta olduğu krizin etkilerinden kaynaklandı.

“Yeni Dünya Düzeni”

Soğuk Savaş’ın bitmesi ile yeni bir dönem başlayacaktı. 3. Dünya Savaşı tehlikesi olduğu kadar, kapitalizmi “tehdit eden”, onunla rekabet eden bir sistem de ortadan kalktı. Böylece hem kapitalizmin evrensel ve ebedi olduğu bir kere daha kanıtlanmış, hem de bir barış dönemi başlamış oluyordu. Eski Amerika Devlet Başkanı George Bush, Batı’nın Soğuk Savaş’tan galip çıkmasıyla bir “yeni dünya düzeni”nin başlamakta olduğunu haber vererek bu ruh halini en iyi şekilde ifade etti. Ancak, bu “yeni dünya düzeni”nin başladığının ilan edildiği 1989 yılından bu yana yaşanan gelişmeler, kavramın “ufak” bir değişiklikle “yeni dünya düzeni” yerine “yeni dünya düzensizliği” olarak kullanılmaya başlamasına yol açacaktı.

Bu yeni dünya düzensizliğinin temel özellikleri, ABD’nin oluşması beklenen yeni dış politikasının zeminini oluşturuyor. İkinci Dünya Savaşı’ndan 1989’a kadar ABD dış politikası ve askeri stratejisi bir Sovyet tehdidi ve bir Dünya Savaşı olasılığına göre şekillendi. Bu, ABD liderliğinde ve NATO aracılığı ile sağlanan Batı ittifakının topyekün savaş ihtiyaçlarına göre oluşturulmuş bir dış politika ve askeri strateji demektir.

ABD dış politikasında bütün koşullara ve durumlara uygulanan bir genel doktrin vardı: “komünizm tehlikesinin yayılmasını engellemek”. Bu tutarlı bir doktrindi. Çünkü birçok şey aynı anda sağlayabiliyordu. Birincisi, rakip ekono-

mik-politik blokla uluslararası rekabet ve hegemonya mücadelesini düzenliyordu. İkincisi, ABD ve müttefikleri arasındaki ekonomik politik çelişkileri ikinci plana atarak, ABD müttefiklerini sıkıca ABD’nin nükleer şemsiyesi altına topluyordu. Üçüncüsü, bu doktrin ABD’nin ulusal ekonomik ve politik çıkarlarına uluslararası arenada öncelik tanınmasına izin veriyordu. Dördüncüsü, gelişmekte olan ülkelerin pazarlarını serbest ticaret, askeri yardım, askeri müdahale vb. ile merkez ülkelerine (ABD ve müttefiklerine) açık tutuyor, hatta zaman zaman Mısır, Sudan örneklerinde olduğu gibi Doğu Bloku’nun etki alanlarından Batı’nın etki alanlarına geçişleri de sağlayabiliyordu. Kısaca bu doktrin ABD hegemonyasını sürdürmeye ve dünya ekonomisinin işleyişini düzenlemeye mükemmel yakın bir şekilde hizmet ediyordu.

Soğuk Savaş’ın ardından, SSCB’nin ve nükleer tehlikenin ortadan kalkmasına bağlı olarak yeni bir uluslararası durum doğunca, ABD’de de yeni bir dış politika ve askeri strateji arama ihtiyacı oluştu. Bu arayış eğer tutarlı bir uluslararası politika doktrinine ulaşacaksa şu ihtiyaçlara çözüm bulmak zorunda:

1. ABD, 1970’lerde bocalayan global ekonomik ve politik kriz içinde, göreceli ekonomik/teknolojik üstünlüğü Almanya ve Japonya karşısında gerileyen, politik etkinliği gittikçe zayıflayan, buna karşılık hala (özellikle Varşova Paktı’nın çökmesinden ve Rusya’daki ekonomik çöküntüden sonra) dünyanın en büyük ateş gücüne sahip orduyu barındıran bir ülkeydi. Yeni dış politika doktrini, zayıf bir ekonomik/mali teknolojik yapı ile güçlü bir askeri mekanizmanın ihtiyaçları arasında, ABD liderliğine ve dünya ekonomisinin istikrarının sağlanmasına hizmet edecek şekilde bir denge kurmak zorunda.

2. Soğuk Savaş Batı’ya karşı Doğu tehdidini kaldırdığı için merkez ülkeleri arasındaki ilişkileri olumsuz etkiledi. Bu yeni doktrin merkez ülkelerinin arasındaki ilişkileri güçlendirmeli, onların uluslararası ekonomik-politik pozisyonlarını güçlendirmeli.

3. Doğu Bloku’nun dağılması ile piyasa ekonomisine geçiş sürecinde olan, ekonomik ve po-

Globalleşmenin ulaştığı boyutlar ve bunu taşıyan teknolojik gelişmeler, ekonomik olarak "Hint Okyanusu'nda kanat çırpın bir keleşin Miami Körfezi'nde fırtına çıkarmasına" yol açabiliyor. Bu koşullarda uluslararası ekonomik ve politik sistemi disiplin altında tutmak zorlaşıyor. Krizin etkileri ile artan rekabet merkez ülkeler arasındaki işbirliğini azaltıyor, bloklaşmaya yol açıyor.

litik olarak istikrarsız, ama potansiyel olarak büyük pazarlar oluşturan bir seri ülke ortaya çıktı. Yeni doktrin bunların geçiş süreçlerine, dolayısı ile bu pazarların merkez ülkeler için kullanılabilir hale gelmesine yardım etmeli.

4- Bir grup az gelişmiş ülkenin, 1980'lerde özellikle borç krizinden sonra uygulanmaya koyulan IMF politikaları ve şartlı dış kredi bağlantıları ile, ekonomik yapıları hızla dağıldı. Buralarda açlık, hızla yayılan AIDS vb. felaketler ortaya çıkarken, politik istikrarsızlıklar hızla iç savaşlara yol açmaya başladı. Doğu Bloku'nun çökmesi ile bunların bir kısmı stratejik önemlerini kaybettileri için dış yardımdan da mahrum kaldılar. Yeni askeri doktrin, bugün merkez ülkeleri tarafından ekonomik olarak kullanılamaz olan bu yerleri tekrar dünya ekonomisinin içine sokmaya hizmet etmelidir.

5- Ekonomik krizin etkisi ile üçüncü dünya ülkelerinde merkez ülkelere karşı, yukarıda tartışılan görevlerin yerine getirilmesini tehdit eden gelişmeler yaşanıyor. Bu gelişmeleri iki başlık altında toplamak mümkün. Birisi Saddam, Kaddafi, General Aidid gibi kendi sınıf veya klanının iktidarını korumak veya kırmak için, ister istemez zaman zaman merkez ülkelerince konmuş yazılı ve yazılmamış kuralları ihlal etmek zorunda kalanlar. Diğer de yaşanan ekonomik krizin tahribatı ile kendi ülkelerinin yöneticilerine karşı çıkarken, bunların bağlaşıkları ve destekçileri olan merkez ülkelere de karşı tavır alan yoksul halk tabakalarının tepkileri ve en önemli dışavurumu olan müslüman hareket.

Yeni dünya düzeninin haberleşme teknolojisinin, bu çatışmaları TV aracılığı ile anında insanların oturma odalarına getirmesinden dolayı, bu doktrin, bu tehdide karşı geliştirilecek kontrol, tecrit ve yok etme politikala-

rını, hem ABD'nin müttefiklerine, hem de gerek ABD'de gerekse diğer merkez ülkelerdeki halka kabul ettirmeye hizmet etmeliydi.

Yukarıda da vurguladığım gibi, ABD bu doktrini zayıf bir ekonomik/mali temele (bütçe açığı, ödemeler dengesi açığı, artan işsizlik, gerileyen sosyal hizmetler ve artan toplumsal hoşnutsuzluk) dayanarak gerçekleştirmeliydi. Bu doktrin üstelik hiç dış politika tecrübesi olmayan, seçimleri iç politika sorunları etrafında kazanan, popülist yanları oldukça belirgin, Demokratik Parti'den Bill Clinton'un başkanlığında yaratılacaktı.

Yeni Doktrin Arayışı

"Komünizm" tehlikesinin kalkmış olması, ekonomik durgunluğun etkileri (bütçe açığı, işsizlik ve artan suç oranı), ABD şirketlerinin uluslararası rekabet güçlerinin özellikle Japonlara karşı gerilemiş olması (ABD-Japonya dış ticaret açığı sorunu), dış politika tartışmalarına "iç mi dönelim (disengagement) acaba?" sorusu ile yansdı. Bu soru, savunma harcamalarında kısıntı yaparak bütçe açığını azaltma eğilimi ile güçlendi. Ne var ki Bill Clinton bu yaklaşıma çok berrak ve şiddetli bir karşı çıkış sergilememiş olmasına rağmen, bununla bağdaşmadığını kısa zamanda gösterdi. İç kapanmak ister istemez ABD'nin liderlik iddialarından vazgeçmesi anlamına gelecekti. Yeni dış politika bu yüzden iç kapanmayacak. İkinci Dünya Savaşı sonrasının engagement çizgisini devam ettirecekti. Bu müdahalenin (engagement) motoru da "piyasa demokrasisinin" yaygınlaştırılması - enlargement - prensibi olacaktı.

Engagement ve enlargement prensipleri yukarıda da ifade ettiğim gibi, ABD'nin özgün ekonomik koşullarına uydurulmalıydı. Bu da, engagement ve enlargement sıra-

sında diğer merkez ülkelerin ve uluslararası kurumların (Birleşmiş Milletler, NATO) desteğini ve dolayımını kullanarak gerçekleştirilecekti, ki bu da aktif çok taraflılık (active multilateralizm) olarak ifade edilen prensipti.

İkibuçuk Savaşlık Bütçe

Bu engagement, enlargement ve active multilateralizm prensipleri hayatın bir başka gerçekliğine daha uymak zorundaydı. Bu gerçeklik de, mali sıkıntılardan dolayı ABD'nin her tarafta birden, global bir savaş sürdüreceği durumda olmamasıydı. Clinton yönetiminin dış politikası ve askeri stratejisinin, bir III. Dünya Savaşı olasılığından uzaklaşarak gelecekte çıkması olası bölgesel savaşlara göre şekillenmeye başlaması da bununla uyuyordu. Bu durum ABD'nin seçerek müdahale edeceğini göstermek için 'case by case' prensibi olarak ifade edildi.

ABD Devlet Başkanı'nın Ulusal Güvenlik Danışmanı Anthony Lake'e göre "bundan böyle ABD sorunlara karşı, herbirini tek başına ele alarak onun özelliklerine göre (case by case) tavır alacak." Bu yeni, yaklaşımın etkilerini 1 Eylül'de yayınlanan savunma ihtiyaçlarını gözden geçiren dökümanda da (Bottom Up Review) görmek mümkün. Döküman Clinton hükümetinin bütçe açığını azaltma planına uygun olarak, ABD savunma harcamalarını kısmanın yollarını araştırıyor ve öneriler geliştiriyordu.

Döküman Soğuk Savaş'ın yerini bölgesel gerginliklerin ve Birleşmiş Milletler güçlerinin barış sağlama etkinliklerinin alacağı varsayımından hareket ediyordu. Bu bağlamda döküman hedefini, ABD güçlerinin Körfez Savaşı büyüklüğünde iki savaşı (örneğin Irak ve Kuzey Kore ile) birden kazanabilecek ve bu sırada da BM Barış Gücü'ne bir katkıda bulunabilecek şekilde yeni düzenlemek olarak tesbit etti.

Doğal olarak ABD hükümet çevrelerinde muhtemel

müdahalelerin kriterleri de şiddetle tartışılıyor. Bu konudaki yönelimi Bill Clinton'un imzalamak üzere olduğu, 13 No'lu direktif belirleyecek. Bu direktif hızla genişleyen bir BM barış sağlama faaliyetine ABD'yi mali ve askeri olarak katmayı öngörüyor. Direktif "yerleşik demokrasilerin ani ve beklenmedik bir şekilde kesintiye uğraması ve insan haklarının büyük çapta ihlali" hallerini bu operasyonların yapılması veya bunlara katılınması için yeterli koşul olarak görüyor.

Bütün bunlar bir dış politika ve askeri strateji oluşturmaya yeter mi? Birçok gözlemciye göre yetmiyor. İlk eleştiri Clinton yönetiminin bir dış politika doktrininin yoksun olduğu, bu yüzden case by case tutumunu, yani aşırı bir pragmatizmi tercih ettiği şeklinde. İkinci eleştiri, yukarıda aktardığım müdahale gerekçelerinin en önemli prensibi, yani ABD ulusal çıkarlarının önceliği prensibini göz ardı ettiğini söylüyor. Bu ikisi birleşince hem ABD ulusal çıkarları ile bağdaşmayan, hem de maceracı olan askeri müdahalelerin kapısı açılmış oluyor.

Somali'deki ABD askeri varlığının ve operasyonlarının çapının artması ve operasyonun gittikçe batağa sürüklenmesi buna örnek gösteriliyor. Bu görüşe göre, ABD Somali'den çıkmalı ve birçok açıdan ulusal çıkarlarının tehlikede olduğu Bosna'ya müdahale etmeli. Bir başka eleştiri de bu multilateralizm ile ABD'nin dış politikada bütün önemli sorunları BM'ye devretmeye hazırlandığı şeklinde. Hem Birleşmiş Milletler bugüne kadar hiç bir işi başarı ile tamamlayamadığı için, hem de iç uyumsuzluklarından dolayı karar almakta habire geciktirdiği için bu tutumun. Jane Kirkpatrick'e (ABD'nin eski BM büyükelçisi, Cumhuriyetçi) göre sürekli yalpalayan ve kararsız bir dış politikaya yol açması kaçınılmaz.

Bu tür kararsızlıkları bugüne kadar bir çok defa görmek mümkün oldu. Örneğin Somali'de General Aidid'in yakalanamayacağı anlaşılınca uygulanan politikada değişiklik yapılması, ama aynı anda bölgeye yeni ABD güçlerinin gönderilmesi; ABD'nin askerlerini hem BM çevresinde harekete geçirmek istemesi, hem de bunları BM komutasına vermekte (belki de haklı olarak) gönülsüz davranması ve bu arada Birleşmiş Milletler'e olan mali yükümlülüklerini de yerine getirmekte gecikmesi ve bunun çapını azaltmaya hazırlanması; Bosna'da aniden çekilmesi; bir taraftan nükleer silahların denenmesine karşı uluslararası bir anlaşma için çabalarırken, diğer taraftan Çin'in deneme yapmasına misilleme olarak ABD'nin de denemelere başlayacağını söylemesi; bu sırada kolaylıkla nükleer başlık takacak hale getirilebilecek roket teknolojisinin Latin Amerika ülkeleri, Hindistan'a vb. bizzat ABD'li şirketler tarafından pazarlanarak yaygınlaşmasına göz yumması... Kısacası hem liderlik etmek, hem de bunu mümkün olduğunca suya sabuna karışmadan yapmayı istemek. Sonuçta, Birleşmiş Milletler'in kimseye sorumlu olmayan bürokratlarının, örneğin Somali'de açlığa karşı operasyonu aniden Somali'de yerel iktidarları hiçe sayarak yeniden bir devlet ve ekonomi yaratmak gibi hayallerine

Sağlam ilkeler

Süratli hizmet
Şeffaflık
Anında teyit
Güvenilirlik
Güçlü sermaye
Uzmanlık
Deneyim

Sağlam hizmetler

Hisse senedi
Hazine bonusu
Devlet tahvili
Özel sektör tahvilleri
DATAFAX hizmeti

SAĞLAM
MENKUL KIYMETLER A.Ş.

“ Sermaye Piyasasının Yarını, Türkiye’nin de Yarınıdır ”

tabi olmaya yol açacak durumlara düşmek.

Ne var ki ABD'nin dış politika arayışlarındaki bu "tutarsızlıklar", "yalpalamalar" ve bunlara yol açan kısıtlamalar tamamen politikayı oluşturmaya çalışanların pragmatizminden veya zayıflığından ya da Warren Christopher'in eski bir şirket avukatı olmasından vb. kaynaklanmıyor. Soğuk Savaş sonrasının ortamı ve dünya ekonomisinin krizinin özellikleri bu tutarsızlıkları yaratıyor. Dünyanın fırtına hızıyla değiştiği, "katı olan herşeyin eriyip havaya karıştığı" bu dünyadaki gelişmeler önünü göremeyen politikacıları ister istemez pragmatizme zorluyor. Ne yazık ki bunları tesbit etmek dünyayı daha güvenli bir hale getirmiyor. Aksine!

Globalleşmenin ulaştığı boyutlar ve bunu taşıyan teknolojik gelişmeler, ekonomik olarak "Hint Okyanusu"nda kanat çırpın bir keleşin Miami Körfezi'nde fırtına çıkarmasına" yol açabiliyor. Bu koşullarda uluslararası ekonomik ve politik sistemi disiplin altında tutmak zorlaşıyor. Krizin etkileri ile artan rekabet merkez ülkeler arasındaki işbirliğini azaltıyor, bloklaşmaya yol açıyor. Bizzat kendisi de sürecin bir parçası olan ve bloklaşmaya kendi açısından katılmak zorunda bulunan ABD'nin gelişmeleri herhangi bir dış politika doktrini ile yönlendirmesi mümkün değil. Soğuk Savaş döneminin uluslararası dengeleyici unsurları bugün artık yok. Bu yüzden orta büyüklükteki, az gelişmiş dolayısı ile ekonomik krizi büyük bir şiddetle yaşayan ülkelerin, yarın ne yapacağı belli olmayan yöneticilerini kontrol altında tutmaları eskiye göre çok daha zor. Hele hele Birleşmiş Milletler'in Somali'de planladıklarını, yani yontan ülke var etmeyi becermek ise imkansız.

Üstelik ilk andaki işbirliği görüntüleri son derece yalıtıcı olabiliyor. Örneğin şu manzarayı göz önüne alın. Soğuk Savaş sonrası dünyada, Amerikalı ve Avrupalı uzmanlar, Doğu Avrupa devletlerinin mali ve ekonomik gelişmelerini bizzat başında durarak planlıyorlar. IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kurumlar "yapısal uyum" politikaları ile az gelişmiş ülkelerin hükümetlerinin ekonomi politikalarını belirliyorlar (örneğin özelleştirmeler). Bu uluslararası kuruluşların bürokratları az gelişmiş ülkelerin emekçilerinin ücret düzeyi üzerinde söz sahibi oluyorlar.

Bütün bunlar olurken dört kıtada, 12 ülkede 70.000 BM askeri şu veya bu şekilde insanların geleceğini saptamaya çalışıyor, hatta bazen de Somali'de olduğu gibi yerel halkla savaşarak orada yeni bir devlet kurma işine giriyor. Financial Times veya Wall Street Journal gibi gazetelerde "emperyalizm" ve kolektif emperyalizm gereği üzerine açıktan açığa makaleler yazılıyor ve emperyalizmin gereği anlatılıyor. Halbuki bu manzaranın bir başka yüzü daha var, o da merkez ülkelerinin hemen her düzeyde ve her coğrafi noktada birbirlerine karşı yeni kazandıkları ekonomik ve politik etkileri korumak zorunda olmaları, diğerlerinin etki alanlarına girmek istemeleri ve ekonomik işbirliğinin aniden bir politik uyumsuzlukla engellenmesi. Örneğin Rusya'nın, Batı'ya olan tüm ihtiyacına rağmen NATO'nun geniş-

lemesine sıcak bakmaması gibi vb.

İşte bu ortamda şekillenen ABD politikası ise birçok zaaf taşıyor. Bunlara ek olarak bir de "bugün bir dünya savaşı ihtimali ortadan kalkmıştır" gibi önemli bir yanılsama üzerinde duruyor. Belki de ABD'nin görece zayıflığı, politikacıların gerçekliği bu şekilde algılamasına yol açıyor. Ama neticede ister istemez bu yanılsamadan dolayı kendisi de yeni dış politikası ile istikrarsızlığı arttırmaya başlıyor. Nükleer silahların yaygınlaşmasını engellemek için yola çıkıp, sonra da denemelere yeniden başlama tehdidi savurması gibi.

Halbuki yeni bir dünya savaşına yol açabilecek birçok senaryo aynı anda yaşanıyor şu sıralarda. Birincisi, ilk dünya savaşı tam da böyle çok kutuplu bir dünyada ve var olan hegemonik güç hızla zayıflarken çıkmıştı. İkincisi, SSCB yıkıldı, ama Rusya Federasyonu yine benzer ekonomik ve politik dürtülerle hareket ederek, Balkanlar'da, Orta Asya cumhuriyetlerinde, hatta Afganistan'da tekrar eski etkinliğini kurmak için adımlar atıyor. Üçüncüsü, bir taraftan nükleer silah sahibi ülkelerin sayısı artarken, diğer taraftan bunları kontrol edecek uluslararası anlaşmalar yapılamıyor. Dördüncüsü, Çin yeni bir güç olarak dünya sahnesine hem de Ortadoğu'dan petrol ve nükleer silahlarla da ilişkili olarak giriyor. Beşincisi, Kuzey Afrika'da ve Ortadoğu'da, orta sınıfları ve emekçileri gittikçe Batı'ya karşı birleştiren bir akım, radikal Müslümanlık güçleniyor. Nihayet bunlar olurken ABD, AT ve Japonya arasında ekonomik ve politik uyumsuzluklar gittikçe artıyor, ticaret savaşları olasılığı güçleniyor.

Şimdi uluslararası durum korkutucu bir şekilde giderek ve göz göre göre 19. yüzyılın sonundakine benziyor. ABD'nin bir dış politika oluşturmada zorluk çekmesi de bu ortamın bir parçası ■

Somali:

ABD Dış Politikasının Kabusu

ABD ordusunun, tarihe, ama sadece Vietnam veya Cezayir'e değil, Somali'nin kendi tarihine de bir göz atması gerekiyor.

**RAKIYA OMAAR
ALEX DE WAAL**

**Çeviren:
HAKAN BATUR**

Bu dönemde Amerika'nın dış politikadaki korkulu rüyası Somali'de açığa çıktı. Siyasal saflığın ve bekleme kabalığının tehlikeli birliğinin yarattığı sonuç, çok sayıda ABD askerinin Tahrân'dakini hatırlatan bir biçimde yaralanmasına veya esir alınmasına yol açtı.

ABD'deki siyasal yelpazede oluşan kızgınlık ve hiddetin arka planında, böyle bir felaketin nasıl ortaya çıktığını anlayamamaktan doğan şaşkınlık bulunmaktadır.

ABD öncülüğündeki kuvvetler Somali'de uğursuz koşullar altında bir ayaklanmaya karşı savaşmaktadırlar. Onlar sadece General Aidid ve kuvvetlerini yanlış değerlendirmekle kalmadılar, ayrıca başından itibaren operasyonu yanlış tasarladılar. ABD ordusunun, tarihe, ama sadece Vietnam veya Cezayir'e değil, Somali'nin kendi tarihine de bir göz atması gerekiyor.

Birleşmiş Milletler gücünün bir parçası olarak Somali'ye birlik göndermekten caymış olan İngilizler, düşmanları tarafından "Deli Molla" olarak da bilinen Said Muhammed Abdül Hasan'ın gerilla kuvvetlerini yenmeye çalışırken, 20 yıl boyunca, binlerce asker ve sterlin kaybettiler. Hasan, 1920'de, ordusu kuşatılmış olduğu ve karargahı bombalandığı halde bile eceliyle sıtmadan öldü. Hasan, şu anda Somali milliyetçiliğinin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Pentagon, bu hikayeden küçük de olsa bir ders alabilir.

Afrika kıtasından, daha aydınlatıcı ikinci bir örnek için Fransız General Hubert Lyautey'in Fas'ı kontrol altına alma mücadelesine bakılabilir. Lyautey'e sadece küçük birlikler tahsis edilmişti, çünkü Fransız ordusu Almanlarla savaşıyordu. Lyautey bu nedenle kaynaklarını dikkatli kullanmak zorundaydı. O, Fransız sömürgeciliğinin sonsuza kadar süreceği varsayımıyla uzun dönemli bir plan yaptı. Yavaş fakat dikkatlice, "çekim merkezleri" yaratarak genişledi. Kampanyasını "yürüyüş halinde bir sivil örgütlenme" olarak niteledi ve ilaç, ticaret ve düzenin sağlanmasının işgali Faslıların gözünde meşrulaştıracağını ve başarılı kılacağını söyledi. Lyautey'in "güleryüzlü politikası" yıllar boyunca başarılı da oldu.

Umut Operasyonu gibi insani görüntülü bir askeri müdahale, örneğin Lyautey'in stratejisini

modernleştirip, sömürgeci amaçlardan arındırmak için ideal bir fırsat olabilirdi. Umut Operasyonu bunun yerine, Somali'yi yeniden kurma şansını azaltan, ABD'nin hükümrancılığını raydan çıkartan ve Birleşmiş Milletler'in kredibilitesini düşüren kanlı bir bataklık haline geldi.

Umut Operasyonu'nun planlanmasında basit hatalar yapıldı: Başlangıçta daha kolay olabileceken, hiizler silahtsızlandırılmadı ve şimdi bundan pişmanlık duyulmaktadır. ABD temsilcisi Robert Oakley'in, işgalin 3. gününde Aidid ve karşıtı Ali Mehdi arasındaki arabulucuk girişimi savaş ağalarına olağanüstü bir meşruiyet kazandırdı. Eğer ABD hükümeti, daha önceden Somali'lilere danışabilseydi, bu hatalar önlenebilirdi. Ancak ABD yönetimi "danışılacak kimse yoktu" diyerek bu adımı atmadı. Bunun ötesinde de köklü sorunlar vardı.

Umut Operasyonu, hiç bir zaman hedeflerine ulaşma şansına sahip olmadı. ABD'nin, siyasal tartışmalar ve çatışmalar olmaksızın, insani yardım sorununu "hızla sonlandırabileceği" yaklaşımı çok saftı. Dolayısıyla, temel hatalar geçen Aralık'ta yapıldı.

Aynı derecede önemli olan bir diğer gelişme de, uluslararası birliklerin, Somali halkına karşı vahşice ve kötü davranıyor olmalarıdır.

Örneğin Kismayo'daki Belçika'lıların, Somali'li sivillere hiddetle ve ırkçı küfürlerle bağırarak ve Somali'ye yardım için gelmiş olan işçileri tabanca ve bıçaklarla korkuttuklarını gördük. Hatta çocukları bir nehre attıklarını, silahtsız adamları dövdüklerini ve sivilleri öldürdüklerini de belgelledik. Belçika'lı askerler rapor vermedikleri için, kaç masum insanın öldüğünü kimse bilmemektedir. Birini öldürdükten sonra, evrak tutma işini sıkıcı bulduklarını söylemektedirler.

Somali'dekiler öldürmek için eğitilmiş savaş birlikleridir. Komutanlar da aynı zihniyete sahiptir. "Bana üç ay, birkaç bin kişilik birlikler ve öldürme ve yoketme için yetki verin, bu işi bitireyim" sözleri bu zihniyeti yansıtmaktadır.

Bu yaklaşımın hiç bir başarı şansı yoktur. Aidid yakalansa da, Birleşmiş Milletler ve ABD yollarını şaşırmış, ahlaki düzlemi kaybetmiş ve bütün kredibilitelerini yitirmiş durumdadırlar ■

"IPS kaynaklı bu makaleyi kaleme almışın Omaar ve de Waal, Londra'da bulunan Afrika İnsan Hakları Organizasyonu'nun aşkan yardımcılarıdır."

Bir Nil Gezintisi !

Çanakkale Seramik'in '93 yeniliklerinden
yalnızca biri: NİL Serisi...

25x33 cm.

Üç ayrı renk alternatifli: Şeftali, Şampanya, Gri

Nil'in gizemli güzelliğini, sizin coşkusunu
banyo ve mutfaklara taşımanız için...

Çanakkale Seramik
ÇANAKKALE GEÇİLEMEZ

Ulus Devlet ve ABD Ekonomisi

Artık ulus devleti esas iktisadi analiz birimi olarak kabul etmek mümkün görünmemektedir. Örneğin Amerika'nın dış ticaret açığına bakıp, Amerikan ekonomisinin zayıfladığını düşünmek için acele etmemek gerekli. Çünkü son çözümlemede dış ticaret açığı ülkeye giren ve çıkan dolarlarla ölçülmektedir.

**AŞIM
ARAÖMEROĞLU**

İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadarki dönem genel olarak Amerikan hegemonyasının tüm dünyada hüküm sürdüğü bir dönemdir. Aslında 1920'li yılların başında İngiltere hegemonyasını kaybetmişti ve Amerika o yıllarda birçok iktisadi gösterge açısından en önemli ülke konumuna gelmişti. 1945'te ise dünya üretiminin yüzde 40'ını, toplam katma değerinin yaklaşık yüzde 57'sini ve metalaşmış altın rezervinin yüzde 75'ini elinde tutmaktaydı.

Amerika, iktisadi gücünün yanı sıra ideolojik, politik ve askeri güç bakımından da bu döneme damgasını vurdu. Önderlik ettiği Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası, Gümrük ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) gibi uluslararası kurumsal yapılar Amerikan hegemonyasının yansımaları idi. Ancak 1973 sonrası, işlerin artık böyle gidemeyebileceği duygusu yayılmaya başladı. 1980'lerin başında ise bu duygu artık bilince dönüşmeye başlıyordu.

Öncelikle, Amerika en önemli iktisadi güç olma özelliğini yavaş yavaş yitirmeye başladı, mutlak olarak kaybetmedi, ama rakiplerine oranla çok daha büyük oranda geriledi. Bunun nedeni, 1970'lerin ortalarındaki krizin bütün ülkelere yansımalarına rağmen, sistemin en kilit ülkesinde kendini en yoğun halde göstermesiydi.⁽¹⁾ Çoğunlukla sanıldığı gibi aksine, dünya kapitalizminin krizi hegemonik ülkenin krizinden kaynaklanmadı. Bunu düşünmek için elimizde birçok neden var, ama herhalde en önemlisi, sanki piyasanın o gizli eli krizi her yere dağıttırmışcasına, krizin belli başlı kapitalist ülkelerde eşzamanlı yaşanması idi. Japon ekonomisi dahi payına düşeni almıştı. Öte yandan, hegemonik ülke konumundaki Amerika'nın krizi diğerlerinden çok daha büyük bir şiddetle yaşaması dünya ekonomisinin genel dengelerini daha da derinden sarstı.

Çokuluslu Şirketler ve Ulusal Devlet

Hangi düşünce okulundan gelinirse gelinsin, şurası çok açıktı ki, dünya iktisadi krizinin en soyut düzeyde nedeni kar oranlarının düşmesiydi. Neden düştüğü sorusunu irdelemek bu yazının sınırlarını aşmakta. Benim üzerinde durmak istediğim, sermayenin birikim ve hareket tarzında meydana gelen değişmelerin modern tarihte ulus devletlerin işlevini değiştirmesi ya da değiştirmeye zorlamasıdır. Bir başka deyişle, kapitalizmin tarihinde geçmiştekilerle mukayese edilemeyecek bir biçimde, Amerikan ulusal ekonomisi ile Amerikan sermayesinin çok farklı performanslar göstermesi gündeme geldi.

Bob Rowthorn benzer bir süreci 1970'li yıllarda İngiliz sermayesi bağlamında gözlemlemişti. 1970'ler boyunca ulusal sınırlar içindeki iktisadi göstergeler büyük ölçüde kötüleşmesine rağmen, merkezi İngiltere'de bulunan birçok büyük şirketin karlılık oranı artmıştı: "İngiliz devletinin zayıflığı, paradoksal olarak, İngiliz kapitalizminin belirgin çöküşü ile değil, ama onun gerçek yerli ekonomisinin daha da zayıflamasını kolaylaştırmış olan İngiliz sermayesinin kozmopolit faaliyetlerinin çok güçlü oluşu ile açıklanabilir." (Rowthorn: 1980, 67)

Bu noktada şöyle bir soru akla gelebilir: Eğer günümüzde sermayenin en önemli bileşeni çok uluslu şirketlerse ve bunların karlılık oranı artmaya devam ettiyse kar oranları nasıl düşmüş olabilir? Böyle bir soruya şu yanıtı vermek mümkün gibi görünüyor: 1970'lerin ortalarında kar oranları düşmeye başladığı zaman, bu düşüş en kolay karşı koyabilecek konumda olan sermaye grupları bunlardı ve dünya çapında müthiş bir hızla hareket etme yetenekleri onlara tüm dünyanın iktisadi kaynak ve pazarlarını kullanarak karlarını koruma yeteneğini sağladı. Dolayısıyla çokuluslu şirketlerle diğerleri ara-

sında bir ayırım çizmek iyice zorunlu oldu (Örneğin NAFTA'ya karşı ulusal sermayenin sözcülüğünü yapan Ross Perot, bugünlerde Amerika'nın hemen bütün eyaletlerini kapsayan ulusal ekonomiyi koruma turlarına çıkıyor. Ancak herşeye rağmen NAFTA taraftarları Amerika'da hatırı sayılır derecede güçlüyse, bu herhalde çokuluslu sermaye bloğunun diğer gruplardan farklı çıkarları olduğunun bir göstergesidir).

Bütün bu söylenenler ulus devleti hala iktisadi analiz birimi olarak kabul edenler için çok yadırgatıcı olabilir, ancak yakın tarihte yaşanan en önemli gelişmelerden biri genel olarak üretimin uluslararasılaşmasıdır. Bu aynı zamanda üretim, araştırma, geliştirme, tasarım, pazarlama, yönetim gibi çeşitli düzeylerin farklı mekanlara yayılabilmesidir. Bazılarının "global kapitalizm" dediği bu olgu esas olarak sermayenin hareket hızının mütthiş boyutlara ulaşmasına dayanır. Ulaşımın, iletişimin ve computerizasyonun ulaştığı aşama artık üretimin çeşitli aşamalarının değişik coğrafyalarda yapılmasını mümkün hale getirdi. Bir yandan coğrafi olarak üretimin merkezileşmesine gerek kalmazken, diğer yandan aynı nedenlerden dolayı emek süreci ve karar mekanizmaları üzerindeki sermayenin kontrolü de arttı.

Bütün bunların sonucu çok uluslu sermaye gruplarının ulusal politik yapılar ve işçiler üzerindeki baskısı geçmişle kıyaslanamayacak boyutlara ulaştı. Sermaye, istikrarsızlık emareleri gösteren yerleri kaçmakla tehdit etti ve işçilere de "ya düşük ücrete razı olun ya da fabrikaların kapanması sonucunda işsiz kalın" dayatmasında bulundu. Bütün bunların sonucu olarak "bizim ülkemizde ucuz emek ve istikrar var, bize gelin" türünden sözler birçok ülke yöneticisinin bıkmadan, usanmadan ve utanmadan söyledikleri sözler oldu. Öte yandan, ufukları ulusal sendikacılıkla sınırlı sendikalar Batı'da ve Doğu'da kendi tarihleri açısından belki de yüzyılın en bunalmış dönemini yaşadılar.

Sermayenin uluslararasılaşması kendisini çıktı ürünlerin yapısında ve uluslar arasındaki işbölümünün değişmesinde de ortaya çıkardı. Bugün satın alınan bir bilgisayarın içindeki parçaların herbirinin üç beş değişik ülkede üretildiğini gözlemek mümkün. Öte yandan, geçmişte belli ülkeler genel olarak bazı malları ithal, bazıları ise ihraç ederlerdi. Oysa bugün bir ülke aynı malı hem ihraç hem de ithal edebiliyor ki, bu durum yine ulusal iktisatçılık açısından kolay akıl erdirilebilecek bir olgu değil.

Amerikan Ekonomisi ve Çokuluslular

Konuya Amerika açısından bakıldığında bu olgu gayet iyi görülmektedir. Amerika'nın 1957 yılında toplam dünya ihracatı içindeki payı yüzde 21 iken, bu oran 1983'te yüzde 13.9'a düştü. Aynı dönem zarfında, dış bağlantıları olan Amerikan şirketlerinin toplam dünya ihracatındaki payları yüzde 5.8'den yüzde 6.7'ye çıktı. Öte yandan, Amerikan şirketlerinin yurtdışındaki mal varlıkları son yıllarda çok büyüdü. Aşağıdaki tablo bu durumu çarpıcı olarak göstermektedir:

Amerikan sermayesinin yurtdışı yatırımındaki büyüme 1950-1980 (milyar dolar olarak)

Yıl	Toplam servet	Dönen Karlar
1950	11.8	1.5
1955	19.4	2.1
1960	31.9	2.9
1965	49.5	5.2
1970	75.5	7.9
1975	124.1	18.4
1980	213.5	42.5

Kaynak: Berch Berberoğlu, The Internationalization of Capital, New York, 1987.

Amerikan sermayesinin uluslararasılaşmasının boyutları, toplam dış yatırımındaki büyüme oranının Gayri Safi Milli Hasıla'daki oranında da görülmektedir: 1955-60 arası büyümeyi saymazsak, 1985-88 arası 8.6'lık oran çok çarpıcıdır. Çünkü bütün dönem boyunca genel olarak düşme eğilimi varken, 1985'le birlikte mütthiş bir artış yaşanmıştır.

Dış yatırım büyüme oranı/ Gayri Safi Milli Hasıla'daki büyüme oranı

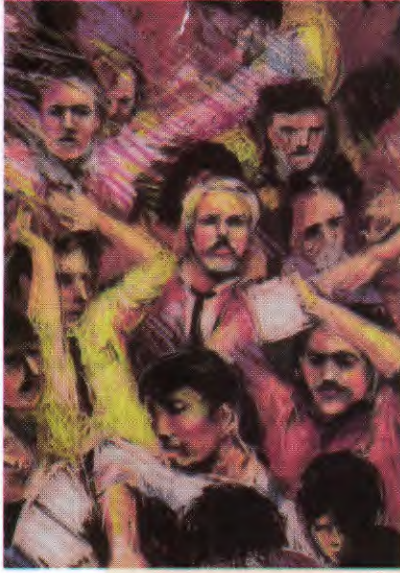
1950-55	3.5
1955-60	5.5
1960-65	2.8
1965-70	1.2
1970-75	1.1
1975-80	-0.1
1980-85	-1.0
1985-88	8.6

Kaynak: US Dept. of Commerce, Survey of Current Business, Aktaran R. McIntyre, "The Political Economy and Class Analytics of International Capital Flows: US Industrial Capital in the 1970s and 1980s", Capital and Class, Bahar 1991, No: 43.

Bütün bu analizlerden çıkan sonuç şudur: Artık ulus devleti esas iktisadi analiz birimi olarak kabul etmek mümkün görünmemektedir. Örneğin Amerika'nın dış ticaret açığına bakıp, Amerikan ekonomisinin zayıfladığını düşünmek için acele etmemek gerekli. Çünkü son çözümlemede dış ticaret açığı ülkeye giren ve çıkan dolarlarla ölçülmektedir. Oysa merkezi Amerika'da olan, ama dünya çapında hareket eden 'Amerikan' sermayesi hala çok güçlüdür. Özellikle enformasyon ve telekomünikasyonda Amerikan şirketleri hala lider konumdadırlar.

Amerika'nın yüksek teknoloji mal ithali ihracata göre 1980'li yıllar boyunca altı kat artmıştır. Ancak bunun nedeni, rekabet sonucunda birçok Amerikan elektronik ve bilgisayar firmasının ülke dışında yatırım yapımlarıdır. (Gill: 1990, 68) Öte yandan her geçen gün daha fazla Amerikan şirketinin Japon ve Avrupalı rakipleri ile şirket evlilikleri yaptıkları gözlenmektedir. Örneğin Motorola'nın Japon rakibi ile yaptığı anlaşma, ya da IBM'in Toshiba ile ortak sıvı kristal ekran üretme anlaşmaları (Business Week, Ekim 1992, Bonus Issue)

FINANS YELPAZESİ

BORSANIN KÖKLÜ VE GÜVENİLİR KURULUŞU

ALTAY MENKUL DEĞERLER

YURT DÜZEYİNE YAYILMIŞ ŞUBELERİ,
KOMPÜTERİZE OLMUŞ BORSA SİSTEMİ VE
UZMAN KADROLARI İLE HİSSE SENEDİ
ALIM VE SATIMININ YANISIRA
ŞİMDİ HAZİNE BONOSU, DEVLET TAHVİLİ
VE POTFÖY YÖNETİMİ KONUSUNDA DA
HİZMETİNİZDE...

TÜM EFEKTİF TALEPLERİNİZDE
EN UYGUN FİYATLAR...

ALTAY DÖVİZ

ALTAY

SCALA

ALTAY MENKUL DEĞERLER

İSTANBUL

Vali Konağı Cad.
Ana Apt. 30/2
Nişantaşı
Tel: 225 01 30 (3 Hat)
225 01 36 (5 Hat)
Faks: 225 01 35

ANKARA

Atatürk Bulvarı
231 / 12 K. 3
Kavaklıdere
Tel: 468 35 16
426 58 19
Faks: 468 40 15

İZMİR

Cumhuriyet Bulvarı
Mayıs İş Merkezi
123 / 401 K. 4
Alsancak
Tel: 227 323
210 439
Faks: 227 321

ADANA

Ziyapaşa Bulvarı
Lütfiye Hanım Apt.
No. 39 K. 1
Tel: 181 800
181 805
Faks: 181 798

ALTAYDÖVİZ

İSTANBUL

İncirli Cad.
No. 11 / 2
Bakırköy
Tel: 543 91 57 - 58
Faks: 543 91 59

**Amerikan liberal ve muhafazakar
kademisyenleri ve iş dünyasının saygın dergi
yazarları ve bunlara ilaveten postendüstriyel,
postmodern üretim savunucuları arasında
Marx'ın rubu dolaşıyor.**

İktisadi milliyetçi bir perspektifin anlaması mümkün olmayan olgulardır.

Amerikan ekonomisi ile Amerikan şirketleri arasındaki bu ayrımı tanımladıktan sonra, şimdi Amerika içinde ne olup bittiğine bakabiliriz. Bu ülkede görülen en önemli olgulardan biri, sınai üretimin ülke dışına kaçması ve hizmet sektörünün özellikle 80'li yıllarda büyümesidir. Amerika 1950 yılında dünyadaki toplam sınai üretimin yüzde 60 kadarına sahipken, bu oran 1975 yılında yüzde 30'lar civarına düşmüştü. (Gill: 1990, 66) Son yıllara kadar hizmet sektörünün büyümesi genel olarak olumlu karşılanırken, son yıllarda toplumun çeşitli kesimlerinden bu gelişmeye yönelik ciddi itirazlar yükselmeye başladı. Bunun en önemli nedeni de sınai üretim ile organik bağı olmayan hizmet sektörünün ekonomi için sağlıklı olamayacağını anlaşılmıştı. Sınai üretimin Amerika dışına kaçması işsizliğin artmasının, doların değer kaybetmesinin ve benzeri gerilemelerin nedeni olarak da gösterilmeye başlandı.

Sınai üretimin Amerika dışına kaçması ve sermayenin globalleşmesi Amerika'yı giderek daha fazla ithal eden bir ülke konumuna getirdi. İthalatın, Amerika'nın toplam Gayri Safi Milli Hasılası içindeki payı 1970'de yüzde 4.1 iken, 1981'de bu oran yüzde 9.1'e, 1989 da ise yüzde 18.1'e yükseldi. 1986 yılında ticaret açığı toplam GSMH'nin yüzde 4'üne ulaştı. (Business Week, 20 Nisan 1987)

Amerikan ekonomisinin gerileme düzeyinin en çarpıcı biçimde açığa çıktığı nokta herhalde emek üretkenliğinin azalmasıdır. 1960-73 dönemine göre emek üretkenliği, 1973-79 arasında yüzde 67.8 oranında geriledi (Agnew: 1987, 139) ve düşük üretkenlik çok küçük bir artışla günümüze kadar devam etti. Amerika'da bu konu ile ilgili hangi araştırma okunursa okunsun, bu sorunun emek gücünün eğitimindeki gerilikle ilişkilendirildiği görülür.

Örneğin Business Week dergisinin Eylül 1988 sayısı konuyu tamamen bir eğitim sorunu olarak ele almaktaydı. Sermaye çevreleri sık sık lisans eğitiminin düşük düzeyde, gelişigüzel ve üretim mekanından kopuk yapıldığından yakınmaktalar. Gerçi lisansüstü eğitim hala bir numara, ama onun nimetlerinden en çok uluslararası sermaye faydalıyor, çünkü toplam lisansüstü öğrencilerin yüzde 20'si, mühendislik öğrencilerinin ise yüzde 50'si Amerika dışından gelen öğrencilerden oluşuyor. Yapılan hesaplamalar Amerikan ekonomisinin 1948-82 arasındaki ortalama yüzde 3.2'lik büyümesinin en az üçte birinin eğitimindeki başarıdan kaynaklandığını ortaya çıkarıyor. (Business Week, 19 Eylül 1988).

Japonya'dan dönen Amerikalı işadamları ve akademisyenler kendilerinde eksik olanın birtakım farklı üretim teknikleri, yeni teknolojiler vb. değil, Japon işçisinin ve mühendisinin kendilerini üretime adanmaları olduğunda birleşiyorlar. Son yılların en moda teorilerinden birisi haline gelen "üretimin esnekleşmesi" teorisinin mimarlarından Piore, Amerika'nın bugünkü durumundan "esneklik" ile kurtulabileceğini, ancak Amerikan işçisinin buna yeteri kadar hazır olmadığını ve sermayenin de işçilere ve sendikalara bu konuda yeterince güvenemediğini söylüyor. (Business Week, 20 Nisan 1987).

Bütün bunlar okunduğunda ortaya şöyle bir tablo çıkıyor: Amerikan liberal ve muhafazakar akademisyenleri ve iş dünyasının saygın dergi yazarları ve bunlara ilaveten postendüstriyel, postmodern üretim savunucuları arasında Marx'ın ruhu dolaşıyor. Çünkü bütün yazılan çizilenler dönüp dolaşıp insan emeğinin en kritik "üretim faktörü" olduğuna geliyor.

Emek Pazarının Esnekliği

Peki çalışanların durumu ne alemde? Amerikan işçisinin yaşam standardı İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1973 yılına kadar sürekli yükselirken, bu tarihten sonra genel bir eğilim olarak düşmeye başladı. 1986 yılında ortalama ücretlerin alım gücü 1973'ün yüzde 14 altındaydı (Harrison ve Bluestone: 1988, 113); 1986'da ise reel ücretler ancak 1969 düzeyindeydi (Business Week, 20 Ekim 1987).

Hane halkları açısından ise bu oran 1985 itibariyle yüzde 8 azaldı. Yüzde 6'lık bu fark esas olarak kadınların çalışma hayatına atılma oranındaki farktan kaynaklandı. Çünkü 1973-88 arası iş hayatına atılan toplam nüfusun üçte ikisini kadınlar teşkil etti. Bu gelişmelere koşut olarak 1991 yılında yoksulluk sınırının altında yaşayanların oranı yüzde 14.2 ile son otuz yılın en düşük değerindeydi. (Business Week, Ekim 1992, Özel sayı). Çalışan nüfusun refahındaki gerilemenin ardında ekonominin yapısal faktörleri olduğu gibi, özellikle Reagan döneminde bilinçli bir şekilde bu yönde gündeme getirilen devlet politikalarının da etkisi oldu.

İşsizlik oranı söz konusu olduğunda ise rakam vermek çok riskli. Belki paradoksal görülecek ama, istihdam oranı aslında yayınlanan resmi rakamlardan daha iyi. Örneğin bu satırların yazıldığı saatlerde Amerika'da en son ve oldukça kötü görünen işsizlik rakamları (New York Times, 9 Ekim 1993) açıklanıyordu, ancak yaygın kanı gerçek rakamların daha iyi olduğu yönünde, çünkü yarım günlük, geçici, mevsimlik işler genellikle ista-

Japonya'dan dönen Amerikalı işadamlar ve akademisyenler kendilerinde eksik olanın birtakım farklı üretim teknikleri, yeni teknolojiler vb. değil, Japon işçisinin ve mühendisinin kendilerini üretime adanmaları olduğunda birleşiyorlar.

tistiklere yansımıyor. Amerika'da bu olguyu anlatan bir kavram dahi var: "Zapping emek" (zapping labor). Televizyon kanalları arasında "zapping" yapmak misali, giderek artan oranda işgücü "yüzer gezer" nitelik kazanıyor. Emek pazarının bu "esnekliği" insanları daha düşük ücretle, daha fazla, daha az sendikali⁽²⁾ ve daha az güvence ile çalışmaya zorluyor. Bu yönü ile bakıldığında emek pazarı Amerika'da hakikaten çok "esnek".⁽³⁾

Finans Sektörünün Yarattığı Sorunlar

Bütün bunlara koşut olarak özellikle 1980'li yıllarda Amerika sürekli borçlanmaya başladı. En fazla borç veren ülke konumundan en fazla borç alan ülke konumuna geçti. Borçlar özellikle 1981-82 durgunluğundan çıkmaya yaradıysa da, alınan borçlar büyük ölçüde üretken olmayan yatırımlara yöneldi. 80'li yıllarda alınan toplam borçların sadece yüzde 17'si sanayi kesimine kullanıldı.

Sadece Amerika'da olmasa da, özellikle Amerika'da finans sektörü 1980'ler boyunca akıl almaz ölçüde büyüdü ve büyük spekülasyonların yapıldığı bir sektör oldu. Bunun en önemli nedeni, düşen kar oranları nedeniyle sermayenin spekülatif alanlara kaymasıydı. 1973-86 yılları arasında ülkenin toplam ulusal çıktısı sadece üç kat artarken, borsalarda tahvil ve hisse senedi işlem hacmi dokuz kat arttı. Özellikle 1977'ye kadar toplam işlem hacmi toplam üretimin altında seyrederken, bu tarihten sonra spekülatif hareketlerde inanılmaz artışlar gözlemlendi. 1977'de üretim ve işlem hacmi 100 kabul edildiğinde bu rakam işlem hacmi açısından 1985'de 360'a, üretim açısından ise sadece 120'ye çıktı. (Monthly Review, Ekim 1986).

Borsalarda spekülatif hareketler öyle bir düzeye ulaştı ki, örneğin 1984 yılında Wall Street'de sadece bir bankanın, The First Boston Corporation'ın, yaptığı kağıt ticareti dört trilyon doları aşmıştı, ki bu rakam o dönemdeki toplam Amerikan Gayri Safi Hasılası'ndan fazlaydı. (Business Week, 16 Eylül 1985). Business Week dergisinin gazino toplumu kapitalizmi dediği bu olgu bir yandan sermayeyi üretken olmayan alanlara çekerken, diğer yandan gelir dağılımını bozdu. Ama bunlardan da önemlisi bütün ekonomiyi "pamuk ipliği" misali en küçük sallantılara dahi duyarlı hale getirdi. Nitekim 1987'de Wall Street çöktüğünde, bir günde havaya uçan para miktarı milyarlarca doları bulmaktaydı. 1980-92 arasında Amerika'da 1500'den fazla banka battı (Business Week, Ekim 1992, Özel Sayı).

Amerikan toplumunun büyük çoğunluğu durgunluk-tan duyduğu rahatsızlığı dile getirirken, sermaye sahipleri ve üst düzey yöneticilerinin bu konudaki düşünceleri oldukça ilginç. Wall Street Journal dergisinin 800 büyük ve orta ölçekli şirket yöneticisi ile 1984 yılında yaptığı mülakat sonucunda, bu kişilerin "enflasyonu kontrol altına alması ve yöneticiler ile işçileri daha gerçekçi bir şekilde bir araya getirmesi" bağlamında durgunluğun iyi bir şey olduğunu söyledikleri ortaya çıkmış (Harrison ve Bluestone: 1988, 107).

Siyasal iktisat bağlamında Amerika üzerine söylenebilecekler genel olarak bunlar. Konuyu Amerika'dan bazı çarpıcı gerçeklerle noktalayalım. Amerika, sokaklarında hava karardıktan sonra yürümenin oldukça cesaret istediği, şehirlerinin gettolarında genç erkeklerin cinayetten ölme oranının modern tarihin bilinen ölüm biçimlerden çok daha fazla olduğu, 13-18 yaş arasındaki annelerden doğan çocukların yüzde 67'sinin babasız dünyaya geldiği, 38 milyon insanının herhangi bir sağlık sigortasının olmadığı (üstelik son yıllarda sağlık harcamaları 3.5 kat artmış), kış aylarında metrolarından çöpçülerin her yıl binlerce evsiz insanı soğukta donduklarından dolayı topladıkları, ortalama her altı kadından birinin tecavüze uğradığı bir "medeniyet" (Business Week, Ekim 1992) ■

Dipnotlar:

1. Krizin belirtilerinden birisi de çalışan kişi başına gerçek gayri safi milli hasılanın büyüme yüzdesinin bütün gelişmiş ülkelerde düşmesidir. Aşağıdaki tablo bu açıdan da 1973 yılını bir kırılma noktası olarak göstermektedir:

Çalışan kişi başına gerçek gayri safi milli hasılanın büyüme yüzdesi

	1960-73	1974-78
Japonya	8.9	3.2
İtalya	5.4	1.1
Batı Almanya	4.7	3.0
Fransa	4.5	3.0
Birleşik Krallık	3.2	0.8
Birleşik Devletler	1.8	0.1

Kaynak: J. Agnew, The United States in the World Economy, Cambridge, 1987.

2. Sadece 1980-84 arasında, çalışanların sendikaliyet oranı bütün sanayi kollarında yüzde 17, hizmet sektöründe yüzde 21 azaldı (Davis: 1986, 147).
3. Bu konuda Amerika'da bir deyiş var: 'hire and fire quickly' (çabucak kiral ve kov).

Kaynaklar:

- AGNEW J., The United States in the World Economy, Cambridge, 1987.
 Business Week, Muhtelif sayılar.
 DAVIS, M., Prisoners of the American Dream, Verso, Londra, 1986.
 GILL, Stephen, American Hegemony and the Trilateral Commission, Cambridge, 1990.
 HARRISON B. ve BLUESTONE B. The Great U-Turn- Corporate Restructuring and the Polarizing of America, Basic Book, New York, 1988.
 LIPSEY R.E. ve KRAVIS I. "The Competitiveness and Comparative Advantage of US Multinationals, 1957-1983," Working Paper No. 2051, National Bureau of Economic Research, Ekim 1986, s.7.
 Mc INTYRE R., "The Political Economy and Class Analytics of International Capital Flows: US Industrial Capital in the 1970s and 1980s," Capital and Class, Bahar 1991, no 43.
 "Review of the Month", Monthly Review, Ekim 1986.
 ROSS R. TRACHTE K. Global Capitalism - The New Leviathan - State University of New York, 1990.
 ROTHORN, B. Capitalism, Conflict and Inflation, Lawrence and Wishart, 1980.

Globalleşmenin Farklı Boyutları

Milliyetçilik, bölgeselcilik gibi bazı akımların da günümüzün en popüler hareketlerinden olduğu düşünülürse, belki yakın bir gelecekte globalleşme eğilimlerinin tersine dönmesi ve belli merkezler etrafında odaklaşarak sınırlı bölgeciliğe dönülmesi de beklenebilir.

ÜLKE ARIBOĞAN

"Globalleşme", 21. yy'a girmemize çok az bir zaman kalan şu günlerin en popüler kavramlarından birisi olarak günlük yaşantımızda bile sıkça kullanılmaya başlandı. Kimi zaman ekonomik ilişkilerdeki yaygınlaşma ve gelişme, kimi zaman ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi ve liberalleşme, kimi zaman da kültürlerin, inançların, ideallerin sınırlar dışına taşarak daha fazla benzeşmesi anlamında kullanılan bu kavram, en genel şekliyle her türlü değer ve birikimin devrimsel sınırları aşarak dünya çapında yaygınlaşmasını ifade etmektedir.

Bu tanımlamadan hareketle globalleşme olgusunun yatay ve dikey olmak üzere farklı iki boyuttan söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki yatay boyut olarak nitelendirdiğim, enine bir genişleme suretiyle coğrafi bir büyümeyi ifade eden, dünya sathında yaygınlaşma olgusudur. Bu, kökenleri 15. yüzyıla kadar gidebilen ve sömürgeci faaliyetlerin en ilkel şekliyle, yani yağmacılık

anlayışı ile sürdürüldüğü bir döneme kadar uzanan çok eski bir oluşumdur.

17. yüzyılla birlikte sömürgeci imparatorlukların yerlerini ulus devletlere bırakmalarına ve dünya düzeyinde bir devletler arası

ilişkiler sisteminin geliştirilmesine karşın, iletişim zorlukları ve teknolojik yetersizlik gibi sebeplerle ilişkilerin global çapta yürütülmesi söz konusu olmamıştır.

20. yüzyılın "globalleşme" anlamında çok önemli bir dönem olmasının ve bu kavramın kendisinin 2000'li yıllara çok az bir zaman kala üretilmiş bulunmasının temel sebebi de, özellikle teknoloji ve iletişim olanaklarındaki, yine bu yüzyılda ortaya çıkan muazzam patlama olmuştur.

Ekonomik, sosyal, kültürel ya da siyasi her türlü soyut ve somut değer ve birikimin, en ilkelinden en modernine, dünya üzerindeki tüm toplumlara yatay bir genişleme suretiyle yaygınlaş-

ması ve böylece sistem içi ilişkilere dahil olmayan ya da olamayan her hangi bir birimin kalmaması, globalleşme olgusunun en önemli unsuru- nu ortaya koymaktadır. Ancak bugün içinde bulunduğumuz ilişkiler sisteminin global bir sistem haline dönüşmesi açısından bu, yeterli bir unsur sayılmamakta ve farklı bir düzlemin de aynı analize katılması gerekli görülmektedir. Zira uzun yıllar "devletlerarası ilişkiler" çerçevesinde şekillendiği iddia edilen ve genel kullanımıyla "uluslararası sistem" olarak adlandırılan bu ilişkiler bütününün "global bir sistem" olarak tanımlanması, devlet dışındaki birimlerin de ilişkilere dahil olması suretiyle geçerlik kazanmıştır.

İşte bu olgu, globalleşme kavramının dikey genişleme yoluyla devrimsel sınır tanımayan yeni birimlere doğru bir kayma anlamını taşıdığını da ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle globalleşme olgusunun diğer unsuru, yeni toprak alanlarına doğru genişleme niteliğinin ötesinde, aynı toprak alanı içerisinde yeni bir ilişkiler ağıının şekillendirilmesi ve ilişkilerin içinde devlet dışındaki aktörlerin de rol oynaması biçiminde belirlemektedir. Bu şekilde transnasyonalleşme (devletlerarasılaşma ya da ötesileşme) olgusu globalleşmeyi tamamlayıcı bir nitelik edinmekte ve sistem, şirketler, bankalar, örgütler türünden farklı aktörlerin de ilişkilere dahil olduğu global bir sistem haline dönüşmektedir.

Devlet dışındaki aktörlerin, sistem içindeki ilişkileri derinlemesine genişletici etkilerinin yanısıra, yatay anlamda geliştirici niteliklerinin de vurgulanması gerekmektedir. Çünkü dünya sathında sınırlar aşırı yaygınlaşmanın en güçlü lokomotifleri olan bu devrimsel birimler, toplumlar arası ilişkilerde de bir katalizör işlevi görmektedirler. Bu açıdan böyle birimler, dünyanın çeşitli köşelerinde yaşayan dil, din, kültür veya etnik özelliklere sahip milyonlarca insan için, kimi kez ortak bir zevkin ya da ihtiyacın karşılanması anlamında, kimi kez de ortak bir çıkarın korunması yolunda ya da ortak bir inancın temsili bağlamında birleştirici, bağlayıcı ve özdeşleştirici bir rol oynamaktadırlar.

Devlet dışı aktörler açısından konuya bakıldığında ise, devrimsel sınırların bu birimler için ko-

BU NUMARA, SİZE BİLGİNİN KAPILARINI AÇACAK: (1) 293 26 26

T Ü R K O T O M O T İ V S E K T Ö R Ü N D E B İ L G İ Ç A Ğ I B A Ş L A D I .

BİLGİ

RENAULT-MAİS (1) 293 26 26

"BİLGİYE DOĞRUDAN ULAŞIM MERKEZİ"

TÜRK OTOMOTİV SEKTÖRÜ'NÜN ÖNCÜSÜ
RENAULT-MAİS, BÜYÜK MARKA OLMANIN,
ULUSLARARASI MARKA OLMANIN SORUMLULUĞUYLA
TÜM OTOMOBİLSEVERLERE BİR BÜYÜK
YENİLİK DAHA SUNUYOR.

İLK ADIMI YİNE ÖNCÜ RENAULT-MAİS
ATİYOR, OTOMOTİV SEKTÖRÜNDE "BİLGİ ÇAĞI"NI
BAŞLATIYOR. BİLGİYE DOĞRUDAN ULAŞIM
MERKEZİ, BİLGİ RENAULT-MAİS...

EN İLERİ OTOMOBİL TEKNOLOJİLERİNİ
İNSANIN HİZMETİNE SUNAN RENAULT, ŞİMDİ DE
BİLGİ RENAULT-MAİS İLE İLETİŞİM
TEKNOLOJİSİNİN EN SON OLMAKLARINI,
KONUŞAN BİLGİSAYARLARI HİZMETİNİZE
SUNUYOR.

BİLGİ RENAULT-MAİS İLE RENAULT
MODELLERİNDEN ÖZELLİKLERİNE, RENAULT-MAİS
SERVİSLERİNDEN YETKİLİ SATICILARINA KADAR

AKLINIZA GELEBİLECEK HER TÜRLÜ
BİLGİYE 24 SAAT, KESİNTİSİZ,
TEK TELEFONLA ULAŞABİLECEKSİNİZ.

ÖĞRENMEK İSTEDİĞİNİZ BİLGİ
DİLERSENİZ ANINDA FAX'INIZA
GÖNDERİLECEK. ÜSTELİK TÜM
İSTEKLERİNİZ KONUŞAN BİLGİSAYARLAR
TARAFINDAN MÜTHİŞ BİR HIZLA VE
HATASIZ OLARAK KARŞILANACAK.

OTOMOBİLİNİZ OLSUN OLMASIN, YA DA
MARKASI MODELİ NE OLURSA OLSUN, BİLGİ
RENAULT-MAİS HİZMETİNİZDE İSTEDİĞİNİZ
BİLGİ TELEFONUNUZUN UCUNDA, DİLERSENİZ
FAX'INIZDA... ARAYIN, BİLGİYE DOĞRUDAN
ULAŞIN, "BİLGİ ÇAĞI"NIN İNANILMAZ
OLANAKLARINDAN YARARLANIN.

"BİLGİ RENAULT MAİS'i
aradığınızda, konuşan
bilgisayarlar sizi
öğrenmek istediğiniz
bilgiye yönlendirecek...
Siz, sadece konuşan
bilgisayarların
belirttiği rakamı
telefonunuzun
tuşlarına * basarak
girecek ve çok kısa
bir zamanda bilgiye
ulaşacaksınız..."

ANTALYA'DAKİ
RENAULT-MAİS
SERVİSLERİNİ
ÖĞRENMEK
İSTİYORUM...

LÜTFEN,
6 NUMARALI
TUŞA
BASINIZ

RENAULT 21
MANAGER'İN
TEKNİK
ÖZELLİKLERİNİ
ÖĞRENMEK
İSTİYORUM...

7 NUMARALI
TUŞA
BASINIZ

İSTANBUL'DAKİ
TİYATROLARDA
HANGİ
OYUNLAR
OLDUĞUNU VE
SAATLERİNİ
ÖĞRENEBİLİR
MİYİM?

ÇOK YAKINDA
ONU DA
ÖĞRENECEKSİNİZ.

İSTANBUL 2000
DESTEK PROGRAMI
RESMİ ÜYESİ

RENAULT
YAŞANACAK

* BİLGİ RENAULT-MAİS'ten yararlanabilmek için kullandığınız telefon cihazınızın...

ruyucu ya da faaliyetlerini kolaylaştırıcı olmadığı, aksine onların hareket kabiliyetlerini sınırlayan ve bir anlamda onları belli bir bölgeye hapseden zincirler olmaktan öteye gidemediği görülür.

Devlet dışı aktör tipinin en iyi örneklerinden olan şirketlerden birinin (IBM) başkanının belirttiği gibi, "işletme amaçları açısından bir ülkeyi diğerinden ayıran sınırlar Ekvator çizgisinden daha gerçekçi değildir"¹. Bunun da ötesinde "global şirketin amacı, global kârı maksimize edecek şekilde dünya çapında ekonomik faaliyetleri bütünleştirmek ve organize etmektir"². Bu açıdan 1992 yılı itibarıyla dünyada 35 bin global şirketle onlara bağlı 147.200 alt şubenin bulunduğu düşünülürse,³ yalnızca şirketlerin bile sistem içindeki ilişkilerin global bir hale gelmesinde ne kadar önemli itici güçler olduğunu görmek mümkündür.

Trilyonlarca dolar tutarındaki aktifleriyle, Peter Drucker'ın deyimiyle "dünyada para ve kredinin yarattığı sembol ekonominin simgeleri olan"⁴ bankaların ve 2000'li yıllarla birlikte sayıları 11.000'e yaklaşması beklenen uluslararası örgütlerin (hükümetler arası ve hükümetler dışı)⁵ devletsel sınırları göz ardı ederek kurumlaşmalarını ve etki alanlarını benzer biçimde ele almak gerekmektedir. Zira gerek global kârlarını ve etkilerini her koşulda arttırmaya çalışan dünya çapında örgütlenmiş yapılarıyla bankalar, gerekse milli duyguların ötesinde kişisel ya da grupsal çıkarların gözetilmesiyle veya tüm insanlığın ortak konularıyla ilgilenmekte olan örgütler, globalleşme sürecine memnuniyetle kucak açmakta ve eylem düzeyinde de fikri düzeyde de global bir nitelik kazanmaktadır.

İster sistemin işleyişinin doğal bir sonucu, isterse sistemin güçlü birimlerinin dayattığı zorlama bir oluşum olarak kabul edilsin, bu gelişmenin ortaya çıkardığı sonuçlar oldukça belirgindir. Ekonomik ilişkilerde belirli sınırlar içinde kalmak daha büyük pazarlar arayışında olan devlet ya da devlet dışı aktörler açısından faaliyet, etki ve kâr yönünden kısıtlayıcıdır. Bu nedenle pazarın büyüklüğü ve doymamışlığı ekonomik birimler açısından olumludur. İşlevsel olarak globalleşmenin en önemli olumlu etkisi pazarı genişletmesi ve sistem içinde rol oynayan aktörlere yeni faaliyet alanları yaratmasıdır.

Bunun da ötesinde her türlü iletişim imkânlarından faydalanılarak, dünyanın çeşitli köşelerindeki insanlara özdeş bir medya kültürü sunulmakta ve bir talep homojenleşmesi sağlanmaktadır. Bir başka deyişle, ister Çin'de yaşayalım ister Amerika'da, ya da Fransa'da bulunalım, isterse İran'da, bindiğimiz otomobillerden, kullandığımız silahlara, içtiğimiz meşrubatlardan izlediğimiz haberlere kadar hemen her şey aynılaşmaktadır. Bu şekilde globalleşme denilen şey, kimi kez bir ninja kaplumbağa kılığında çocuklarımızın beyinlerinde, kimi kez yediğimiz Mc'Donalds' hamburgerleri ve içtiğimiz Coca-Cola'larla midelerimizde, kimi kez de dinlediğimiz müziklerle yüreklerimizde hissettiğimiz bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece, belki de geçmişte sosyalizmin üzerine kurulduğu türdeşlik ve homojenlik söylemi-

ni⁶ sahiplenerek, bireyleri idealizm ve ülküden arındırılmış bir düzlemde eşitlemekten ziyade benzeştirmektedir.

Globalleşmeyi ister kapitalist ekonominin işleyişinin kaçınılmaz bir sonucu ya da her türlü liberal söylemin bir yansıması, isterse ekonomik güçlerin kârlarını maksimize etmek amacıyla dayattıkları bir rejim olarak kabul edelim, o bir son değil, aksine Robert W.Cox'un dediği gibi "yeni bir uzlaşmalar ve uzlaşmazlıklar döneminin başlangıcıdır"⁷. Çünkü her an yükselen, gerileyen, doğan ve yok olan unsurları birarada bulunduran ve her bitişle yeni bir başlangıç yaşayan sürekli bir sistemdir bu. Globalleşme karşısında onunla çelişkili gibi görünen milliyetçilik, bölgeselcilik gibi bazı akımların da günümüzün en popüler hareketlerinden olduğu düşünülürse, belki yakın bir gelecekte globalleşme eğilimlerinin tersine dönmesi ve belli merkezler etrafında odaklaşılarak sınırlı bölgeciliğe dönüşmesi de beklenebilir.

Veya bir diğer alternatif olarak yine globalleşme eğilimi ile çatışma içinde görünen bu akımların mikro milliyetçiliklerden makro milliyetçiliklere, dar ittifaklaşmalardan geniş çaplı bölgesel entegrasyonlara doğru genişleyeceği ve global bir ilişkiler zincirinin bu şekilde halka halka tamamlanacağı düşünülebilir. Ya da daha statik bir bakış açısıyla, globalleşme eğilimleriyle dâralma eğilimlerinin sürekli birbirleriyle çatışacağı ve her ikisinin de sistem içindeki ilişkilerin doğasını yansıtmakta yetersiz kalacağı iddia edilebilir. Ancak bunlardan hangisi gerçekleşirse gerçekleşsin, üç alternatifin de sistem açısından nihai bir şekillenme sayılamayacağını ve tarih için hiçbir zaman "sonu" geldi demenin mümkün olamayacağını söyleyebiliriz. Zira değişim, sistemin özünü oluşturan en temel özelliktir ve her yeni gelişme içinde gelecekteki yenilik ve değişimlerin dinamiklerini taşımaktadır. ■

Dipnotlar:

1. Richard J. Barnett ve Ronald E. Müller, *Global Reach: The Power of the Multinational Corporations*, New York, Simon and Schuster 1974, s.14.
2. ibid. s. 14.
3. World Investment Report 1992.: Transnational Corporations as Engines of Growth, TNC and Managament Division, Department of Economic and Social Development, New York 1992, s. 12.
4. Peter Drucker, *Yeni Gerçekler*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1992, s. 129
5. David N. Farnsworth, *International Relations*, Chicago Nelson Hall Inc. 1988, s.33
6. Ernesto Laclau "Evrenselle tikel nasıl birleşir" *İktisat Dergisi*, Temmuz-Ağustos 1993, sayı: 340, s.60.
7. Robert W. Cox "Post-hegemonic conceptualization of world order", *Governance without Government: Order and Change in World Politics*, Edt. James N. Rosenau and Ernst Otto Czempiel, Cambridge University Press 1992, s. 145.

Alaska Modeli

Kapitalist Yüzlü Sosyalizm

Çok eskiden beri edebi efsanelerin, daha yakın bir süredir de ekolojik hareketlerin ilgisini çeken, Jack London'un bu sevgili toprakları bugün de sosyolojik bir merakın konusu.

IN-PIERRE AIRUT

Çeviren:
SİREN İDEMEN

Amerika kıtasında eğer "sosyalist" bir devlet varsa (Küba'dan sonra), o da Alaska'dır herhalde. Birleşik Devletler'in Hava'i'den hemen önce, kırk dokuzuncu, en kuzeydeki ve en geniş eyaleti olan Alaska, aynı zamanda, işçi sınıfı hareketinin kuruluşlarının tahayyül ettiği toplum biçimine, eski komünist ülkelerin hiç bir zaman olmadığı denli yakın bir düzene sahip. Alaska Uluslararası Ticaret ve gelişme dairesi sekreteri William C. Noll de "Amerika Birleşik Devletleri'nin serbest teşebbüs ülkesi olduğu her zaman doğru değil" diyerek durumu özetliyor.

Çok eskiden beri edebi efsanelerin, daha yakın bir süredir de ekolojik hareketlerin ilgisini çeken, Jack London'un bu sevgili toprakları bugün de sosyolojik bir merakın konusu. Liberal devletlerin burunlarını soktukları alanlarda (tarım, balıkçılık, madenler) varlık gösteren Alaska'nın oynadığı rol genellikle fark edilmiyor. Alaska'da ekonomik ilişkilerin genellikle sosyalist tarzda olmasının en önemli nedeni, gelişmiş ülkelerdeki tersine, burada hammaddelerin belirleyici olmasında yatıyor.

Alaska'daki farklı yapıyı tam olarak kavrayabilmek için ülkenin güney kıyısındaki - Oslo, Stockholm ya da Helsinki'yle aynı enlemde - Kodiak'a, Anchorage'a, Juncau'ya (başkent) gitmek ve uçsuz bucaksız, bakir ve göz kamaştırıcı kutup yazına karşın acımasız, bu masalsi ülkenin içlerine dalmak gerek.

Yılda sekiz-dokuz ay boyunca karla kaplı bu geniş topraklar, başta geyik, kartal, kirpi, tilki ve çeşitli ayı türleri olmak üzere vahşi hayvanların toprakları. İnanılmaz güzellikteki bitki örtüsü, 133 ağaç çeşidiyle müthiş bir zenginliğe sahip. Yalnızca 33 tür söğüt bulunuyor. Eskimolar bu ağaçların liflerinden ip, halat, köpek tasması, av hayvanlarına tuzaklar üretiyorlar; ağacın yaprakları, tomurcukları ve taze dalları yenebiliyor, kabuğundan ise şeker elde ediliyor.

Bu karla kaplı güzel ve zengin topraklar, kuzey-

de bütün vahşiliklerini korurken, güneyde ise en "kolektivist" üretim ilişkilerine sahne oluyor. Bu toprakların yüzde 99.5'i Alaska'daki birliklere ait. Bu oran, örneğin eski Polonya'da yalnızca yüzde 25'ti. 1867'de Alaska'yı Çarlık Rusya'sından satın alan Federal Devlet, burada diğer 48 eyalettekinden daha fazla toprağı (yüzde 59) elinde tutuyor.

Alaska topraklarının federe devlet haline dönüşmesinden (1959) bu yana, Alaskalılar "toplular olarak" toprakların yüzde 28'ine sahipler. 1971'den beri Eskimolar, yerliler ve Aléoute'lar da yine toplu olarak toprakların yüzde 12'sine sahip. Yeraltı kaynaklarının, av hayvanlarının ve bitki örtüsünün sahibi de bu birlikler ve doğal kaynakları onlar işletiyor. Doğal kaynaklar çok zengin.

1977'den beri çıkarılan petrol (ikinci gelir kaynağı), ağaç (ikinci ihracat ürünü), çinko, gümüş ve altın, bitmek tükenmek bilmez balık (birinci ihracat ürünü ve gelir kaynağı), petrol ve gaz rezervleri.

Bütün sektörler içinde, kamu sektörü büyük bir farkla en fazla istihdam sağlıyor. Federal devlet, başta 22 askeri üste olmak üzere, nüfusun yüzde 12'sinin (ailelerle birlikte 76 bin kişi) geçimini sağlıyor. Diğer taraftan, Alaska devleti ise aktif nüfusun üçte birini istihdam ediyor.

Birlikler, ürünlerin fiyatını belirlemese de, üretimi büyük ölçüde denetliyor. Alaska Devleti doğal kaynakların işletilmesinde büyük bir hassasiyet gösteriyor. Görevliler arazilerin işletme yetkisini verirken ince eleyp sık dokumakla kalmıyor, aynı zamanda üretim ve işletme şartlarını da belirliyorlar. Her isteyen balık tutamıyor yani Alaska'da. Balık tutma izni olan da öyle her istediği anda, istediği yerde, istediği balığı tutamıyor. Her balıkçının, bir başka meslektaşından daha fazla avlanmaya hakkı olsa da, toplam avlanabilme miktarı sınırlı. Balıklar için geçerli olan diğer doğal kaynaklar için de geçerli. Bugün pek çok hayvan türü Alaska'da koruma altında.

*Ağustos 1993 tarihli
Le Monde
Diplomatique'de yer
1 gözlem ve inceleme
yazısının özetidir.

Toprağa ek olarak, bir milyon dolarlık bir sermaye alan "yerli" birlikler, doğrudan doğruya üretim yapan ya da hizmet veren, kimisi çok zengin bir takım gruplar oluşturmuşlar. Bu gruplar sayesinde yerliler büyük bir gelişme sağlamışlar. Örneğin Cook Inler Bölgesi'nde bugün, bütün eyaletteki en güzel doğal park, bir televizyon istasyonu ve radyo istasyonu bulunuyor. Ortak mallar altında, üretimlerini geliştirmek için - özellikle yabancı somon - başlıca Amerikan ya da Japon balıkçılık şirketleri, Federal ve ulusal kükümetten büyük mali yardım gören, Alaska Seafood Marketing Institute (ASMI) adlı bir kuruluştaki toplandırlar.

Washington'da cumhuriyetçilerin neoliberalizmi hüküm sürerken, her zaman Cumhuriyetçi Parti'nin hakim olduğu Alaska, 1990'da 2.2 milyon dolar bütçe aldığı himaye edici devletle evliliğini bitiriyordu. Petrol gelirlerinin yüzde 25'ini petrolün işlenmesiyle yükümlü bir fona yatıran devlet, yurttaşları gelir ve tüketim vergilerinden muaf tuttu. 1990 yılında, her öğrenciye 7252 dolar ayrılmıştı, diğer eyaletlerde ise bu miktar yalnızca 4890 dolardı. Son derece güvenceli bir emeklilik sistemi geliştirilmiş durumda. Paylaşmacı mantığı sonuna kadar götüren devlet, bütün Alaska'lıları pay sahibi yapmış: 1990'da, altı aydan uzun bir süredir Alaska'da oturan herkes 1000 dolarlık bir çek almış. Kendi birlikleri ne kadar kâr ederse etsin, yerlilerin devletten aldıkları paya artı bir pay ekleniyor. 1972-1992 yılları arasında birlikler bütün üyelerine ortalama 1700 dolar dağıtırken, Klukwan Inc. 250 üyesinin her birine yalnızca 1992 bütçesinden 35000 dolar dağıttı.

Bugüne kadar bu yapılanma ekonomiyi fazlasıyla canlandırmış. Bu yapılar kaynaklarından en iyi şekilde yararlanabilme olanağı sağlayarak halka, sayılarına, yoğunluğuna ve iklim şartlarına göre orantısız bir ekonomik güç vermiş. Alaska bugün Texas'tan daha fazla petrol çıkarıyor (Amerika üretiminin yüzde 25'i, rezervlerinin yüzde 30'u). Deniz ürünlerine dünya çapında talep arzdan daha hızlı artarken, başkent Juneau (nüfusu 27000) dünyanın en zengin balık rezervlerinden birini kontrol altında tutuyor. Petrol işleme fonu, geçtiğimiz yıllar içinde ABD'nin en önemli ve en rantabl finans güçlerinden biri oldu.

Özellikle Otokton yerlileri arasında, ekonomik açıdan yoksul olanların sayısı yüksek olmasına karşın, kişi başına gelir sıralamasında Alaska, ABD'de 6 ile 8. sıralarda

yer alıyor, 1991 yılında ABD ortalaması 19082 dolarken, Alaska'da kişi başına gelir 21932 dolardı. Uzun yıllar boyunca ve 1987'ye kadar Alaska birinci sırada yer alıyor. William C. Noll'a göre bugünkü gerileme tamamen konjonktürel: "Bizim ekonomimiz akıntıya karşı yönde. Biz gelirimizin büyük bir bölümünü büyük ekonomik güçlerin bizden satın aldığı hammaddeye elde ediyoruz. Onların işleri yolunda gittiğinde, bizde fiyatlar düşüyor demektir."

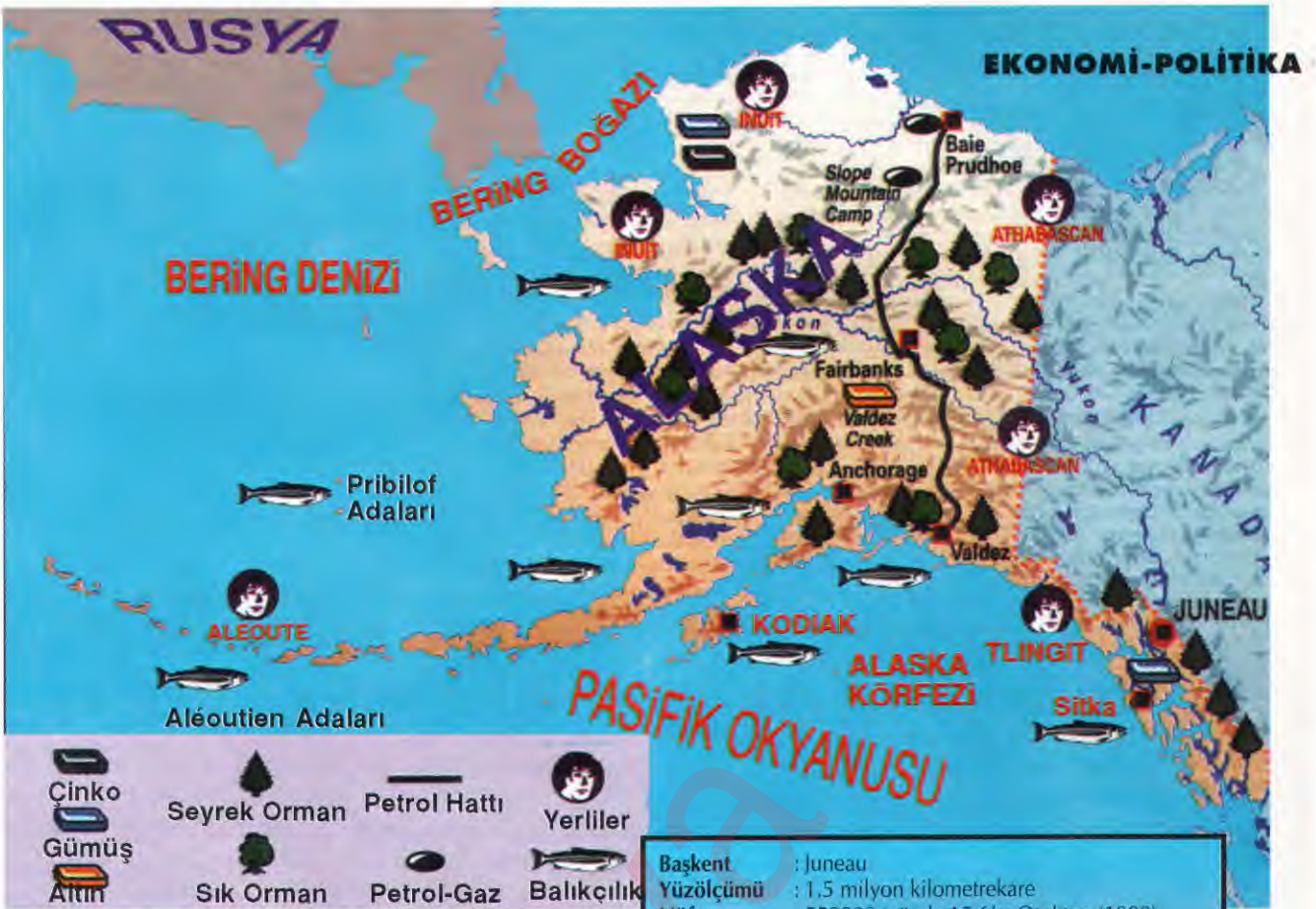
Alaska, "milliyet sorununu" da çözmüş gibi görünüyor. Çar'ın soyundan gelen Rusça konuşanlar, "eski müminler cemaati"ni oluşturuyor. Çağın dışında yaşayışlarıyla Pensilvanya'daki Amişleri hatırlatıyorlar. Siyahların, hispaniklerin ve Asya'lıların sayısı oldukça az olduğundan (yüzde 8.5), beyaz olmayan azınlıklar sorunu Otoktonlara indirgenmiş durumda (1990'da nüfusun yüzde 15.6'sı). Yerel ortalamanın üzerinde bir doğum oranına sahip olsalar da, göçler nedeniyle Otoktonların toplam nüfustaki oranları hissedilir bir şekilde azaldı, bugün artık ancak içlerinden yüzde 55'i ülkede yaşıyor. Çok verimli olmadıkları için "birlikleri" eleştirilse de, temel ilkelere kimse laf etmiyor. Geleneksel yaşam biçiminin savunucuları, kabilelere kendi mallarından aktararak, Otoktonların gerçek anlamda bir iktidar elde etmelerini sağladıklarını düşünüyorlar. Öte yandan, modernite yandaşları da hiç bir istisna tanımadan her "ortağa" kendi payına ve toprağa sahip olma hakkı tanıyarak, Washington'un kabile kolektivizmini, kişisel haklar, özellikle de kişisel mülkiyet aleyhine kayırdığını ileri sürüyorlar.

Eyalet kongresinde, farklı etnik grupların temsilcileri, bölgelerine "modern konforun" ve en ufak köylere bile öğretmenlerin gelmesi konusunda fikir birliğine varıyorlar. Hemen hemen her yerde musluklardan su akıyor. Elektrikle birlikte, bütün evlere televizyon girmiş durumda.

Vaktiyle, dedesi kızakla köy köy dolaşıp adaletin temsilciliğini yapan seyyar bir yargıç olan, memure Mary Gore, "Birkaç yıl öncesine kadar herşeyi tabiatın beklerlerdi, şimdi katalogdan seçerek alışveriş yapıyorlar" diyerek yaşanan dönüşümü anlatıyor. Oğullarını Harvard, Princeton gibi iyi üniversitelere gönderen Otokton yerlileri yeni elitler yetiştiriyorlar. Alışkanlıkla ya da kendi yaşam tarzlarını korumak amacıyla, yerliler ortak yasalara uymama hakkını kendilerinde görüyorlar. Özellikle avlanma konusunda bildikleri gibi davranmak istiyorlar. Beyazlar da yerlilere biraz duygusal yaklaşıkları için, normalde koruma altında olan hayvanlardan (mors, fok...) elde edilen ürünlerin ticaretinde yalnız onlara bir serbestlik tanınıyor.

Otoktonlar ne yaparlarsa yapsınlar, aslında büyük bir dram yaşıyorlar. Amerikan rüyasını reddederek, iyimser bir yaklaşımla tarihin fosilleri arasına, karamsar bir yaklaşımla da devletin koruması altındaki düşkünlere dönüşecekler. Yerliler, aynı zamanda, hem modernliğin hem de geleneklerin büyüüne direnerek marjinalleşiyorlar. İstatistiklere göre, çoğu işsiz ve alkolik olan yerlilerde suç ve intihar olayları büyük bir hızla artıyor.

Vaktiyle, dedesi kızakla köy köy dolaşıp adaletin temsilciliğini yapan seyyar bir yargıç olan, memure Mary Gore, "Birkaç yıl öncesine kadar herşeyi tabiatın beklerlerdi, şimdi katalogdan seçerek alışveriş yapıyorlar" diyerek yaşanan dönüşümü anlatıyor. Oğullarını Harvard, Princeton gibi iyi üniversitelere gönderen Otokton yerlileri yeni elitler yetiştiriyorlar.

Başkent	: Juneau
Yüzölçümü	: 1,5 milyon kilometrekare
Nüfus	: 550000 (yüzde 15,6'sı Otokton (1990))
Yoğunluk	: 0,34 kişi/km ²
Milli Gelir	: 1991'de 12,5 milyar dolar. Yıllık büyüme hızı yüzde 4,8
İhracat	: 1990'da 3,6 milyar dolar
Devlet bütçesi	: 1990'da 2,2 milyar dolar
Öğrenci	: Anchorage, Fairbanks ve Alaska Southeast üniversitelerinde 32000 öğrenci

Amerikan rüyasına kapıldıkları takdirdeyse, bütün kültürel miraslarını terk etmeleri, daha da önemlisi, kimliklerinden vazgeçmeleri gerekiyor. Tarih boyunca olduğu gibi, Otokton yerlilerinin kaderi de trajik. Moka-sen yapmanın dışında da bir şeyler öğreysin diye babasının devlet okuluna gönderdiği Fran, "Özgürlüğümüz, ne şekilde yok olacağımızı seçme özgürlüğü olarak tanımlansa bile, hiç değilse böyle bir özgürlüğümüz var mı ki?" diye soruyor.

Kurumlara ve politikalara karşı inatçı bir güvensizlik duygusu beslemelerine rağmen, Alaskalılar yerel işleri ABD'nin diğer yörelerine göre, çok daha yakından takip ediyorlar. Herkesin birbirini tanıdığı küçük şehirlerde yoğun olarak yaşayan Alaskalılar, geleceklerini kontrolleri altına almak istiyorlar. 223 bin nüfuslu Anchorage'ın durumu da farklı değil.

Mürekkep yalamış Alaska'lıların en övündükleri şey, evlerinde bir anayasanın bulunması. "Sağlık, eğitim ve sosyal haklar" konulu küçük bir broşür de övünme kaynağı olmaya yetiyor. Farkında olmadan sosyalistlik yapan Alaska'lılar, bu nedenle değil ama, kirlilik ve stres olmadığı için, "kötü yanları olmayan Amerika'yı temsil ettiklerini" düşünüyorlar. Egemen ekonomik modelin etkisi öyle boyutlarda ki, kendilerini küçük su birikintisinde de-bele-nen, asla büyüyecek balıklara benzetiyorlar.

Bu aşağılık kompleksi diğer 48 eyalete karşı bir burnu büyüklük geliştirmelerine de engel değil tabii. Texas'lılarla birlikte Alaska'lılar ABD bayrağına en düşkün olan yurttaşlar. Kendi kendine bir dünyada yaşama duygusu, giderek bir yalıtılmaya dönüşüyor.

Dışarıdan yeni gelenleri uzaklaştırmıyorlarsa da, ülkelerine çekmek için de hiç bir şey yapmıyorlar. Karar almak için belediyede oy çoğunluğu sağlanamadığından Juneau'ya yalnızca gemi ya da uçakla gidilebiliyor, karadan ulaşılamıyor.

Bu "kapitalist yüzlü sosyalizm"i ya da "sosyalist yüzlü kapitalizm"i kimse açıklayamıyor. Özellikle de Eyaletler Valisi Walter J. Hickel. Hickel, Richard Nixon'ın Vietnam konusundaki tutumunu ve ekolojik tezler karşısındaki umursamazlığını eleştirdiği için İç İşleri Bakanlığı'ndaki sekreterlik görevinden istifa etmek zorunda bırakılmış. Her ne kadar iş adamı olsa da Hickel devlet mülkiyetini savunuyor, "İsveç modeli"ne hayranlık besliyor ve nüfusun az olduğu, soğukun hüküm sürdüğü kuzey ülkelerinde kolektivistlikten başka bir modelin işlemeceğini düşünüyor.

Bütün bunlara karşın Alaska, ABD'de Cumhuriyetçilere en fazla oy kazandıran eyalet olma özelliğini koruyor: Reagan 1980'de yüzde 62, 1984'de yüzde 67; Bush ise 1988'de yüzde 60 oy almış. 1992'de Clinton yüzde 32, Perot yüzde 28 oy alırken Bush yüzde 41 oy aldı ■

Birileri bizle dalga geçiyor...

Başta Japonya olmak üzere Uzakdoğu ülkelerinin tarihsel deneyleri incelendiğinde görülmüş ki, başarıya açılan kapının anahtarları, kaliteli ve etkin bir bürokrasi oluşturmak, bazı alanlarda kaynak tahsisini doğrudan kamu müdahalesiyle gerçekleştirmek, kritik sektörlerde performansla dayalı sübvansiyon uygulamalarına yönelmek ve ihracatı devlet eliyle teşvik etmiş.

REFİK ŞENTÜRK

Rivayet olunur ki, başta Japonya olmak üzere Uzakdoğu ülkelerinin son yirmi yılda gösterdikleri şaşırtıcı ekonomik performans, neoklasik piyasa anlayışının temel varsayımlarının sorgulanmasına yol açmış. Bu ülkeleri inceleyenler görmüşler ki, (Japonya dışında) hepsi demokrasi, vb. ayrıntılar üzerinde pek fazla kafa yormadan ekonomik gelişme üzerinde yoğunlaşmışlar ve şu ya da bu şekilde otoriter siyasal rejimlerin denetiminde, çok yüksek tasarruf oranları ve dengeli bütçelerle yüksek büyüme hızlarını gerçekleştirebilmişler (Yeltsin'in nerelerden esinlendiği anlaşılıyor, değil mi?).

Yine rivayet olunur ki, (bu kez Japonya dahil) bu ülkelerin hepsi, Ortodoks neo klasik doktrinin temel varsayımlarını pek de ciddiye almadan, inadına "kamu müdahaleciliğine" dayalı politikalar benimsemişler, kredi kaynaklarının kamu denetiminde stratejik sektörlerle yönlendirilmesine çalışmışlar, sermaye hareketlerini denetlemeye devam etmişler, hatta (olacak şey mi bu?) korumacı politikalar uygulamışlar (Allah saklasın, ya bizim de başımıza aynı şey gelirse?).

Daha da önemlisi, Dünya Bankası bile ilkerlerinden fedakârlık yaparak "Uzakdoğu ülkeleri türtü müdahalecilige" yeşil ışık değilse bile sarı ışık yakmak zorunda kalmış. Banka'nın bu yakınlarda yayınlanması beklenen bir raporunda, neo klasik yaklaşımın esasen geçerliliğini koruduğu belirtilmekle birlikte, kamu müdahaleciliğinin kimi zaman olumlu sonuçlar verebileceği anlamına gelebilecek değin-

melere yer verilmiş (Başımıza taş yağacak....). Hatta denilmiş ki, mali piyasaların yetersiz kaldığı durumlarda, kredi kaynaklarının, kamu müdahalesi ile belli sektörlerle (özellikle ihracata yönelik sektörlerle) yönlendirilmesinin haklı nedenleri olabilir.

Yine bu ülkelerin tarihsel deneyleri incelendiğinde görülmüş ki, başarıya açılan kapının anahtarları, kaliteli ve etkin bir bürokrasi oluşturmak, bazı alanlarda kaynak tahsisini doğrudan kamu müdahalesiyle gerçekleştirmek, kritik sektörlerde performansla dayalı sübvansiyon uygulamalarına yönelmek ve ihracatı devlet eliyle teşvik etmiş.

Hatta ve hatta Dünya Bankası'nın Doğu Asya ve Pasifik bölgesinden sorumlu ekonomisti Vinood Thomas'a göre "Rusya, Doğu Avrupa ve diğer yerlerdeki reformcular, kalkınma sorununu özel sektöre ihale edip köşelerine çekilemeyeceklerini" anlamışlar. İş o boyutlara varmış ki, Çin Halk Cumhuriyeti yetkilileri, Japonya'nın ünlü "Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı"na başvurarak, bu bakanlığın Japonya'nın ekonomik gelişmesine nasıl müdahale ederek yönlendirdiğini anlatan 916 ciltlik resmi tarihini ödünç almak istemişler. Bir yandan Çinli yetkililer bu ciltleri devirirken, bir yandan da Japonya'dan bakanlık görevlileri sık sık Çin'e gidip geliyormuş (Kurslar muhtemelen ücretsizdir).

Tevatür muhtelif. Tevatür'ün kaynağı ise, New Left Review falan değil, anlı şanlı Institutional Investor (Eylül 1993).

Birileri bizle dalga geçiyor ama... ■

Güneş Sofrası

Anlatılana göre, "Ethiopia'da, Güneş Sofrası denilen yerde insanlar en az yüzüymü yıl yaşıyorlardı. Çünkü, üzerinde odunun bile battığı çok hafif bir suyu içiyorlar ve onunla yıkıyorlardı

OSMAN ŞENKUL

Roma'daki karlı ticarettten sonra aldığım 4 yeni tekne ile 7 parçalı oldukça hatırı sayılır büyüklükte bir filooya sahip olduk. Artık beni kendine çeken Mısır ve Güneş Sofrası'na doğru yelken açmanın zamanı gelmiş geçiyordu bile.

Önce Atina oradan da Phaselis'e gidip, Mısır'da satmak üzere mal alacak, ardından da filoyu askeri olarak takviye edip yola çıkacaktık.

Atina'ya vardığımızda güneş Ege Denizi'ni çoktan ısıtmıştı bile. Limana girişimiz oldukça görkemli oldu. En çok ikiz teknelerimiz İsis ile Osiris göz dolduruyordu. Denizin içine düşmüş güneş gibi, turuncu yelkenleriyle beyaz köpükler arasında süzülüyorlardı.

Atina'da kaldığımız iki gün boyunca tekneimiz ikisine demir eşya ve kumaş yükledik ve yola çıktık. Rüzgar yelkenlerimizi doldurdukça içimdeki heyecan daha da büyüyordu.

Hiç zaman yitirmeden bir an önce o efsanevi ülkeye, Güneş Sofrası'na gitmeliydim. Anlatılanlara göre, ülkenin kralının yaşadığı "kentin yanında bir çayırılık, burada pişmiş etler duruyor, 4 ayaklı hayvanların her cinsinden et; geceleri kentin bu işle görevlendirmiş olduğu kimseler bu etleri buraya taşıyorlarmış ve gündüz isteyen gidip orada karnını doyuruyormuş. Yerliler bu etlerin her gece topraktan yetiştiklerine inanıyorlarmış."

Hakkında birçok efsane duyduğum ülkeye varmak için Mısır'a ulaştıktan sonra Neilos (Nil) Irmağı'nda günlerce yol almamız gerekecekti. Bu tehlikeli yolculuk için teknelerimden ikisini askeri amaçla kullanmaya, kendim de komutan olarak bu askeri teknelerden birinde seyahat etmeye karar verdim.

Biz ulaştığımızda Phaselis'in, biz ticaret gemilerine ayrılmış limanı oldukça sakindi. Ben asker toplamak üzere tiyatronun yanındaki hana giderken, adamlarım da diğer 3 tekneimizi zeytinyağı anforalarıyla doldurmak üzere pazarlık yapmaya gittiler. Kendi yiyecek ve içeceklerimizi de askeri teknelerimize yükleyecektik.

Hemen tüm Phaselis, Kyros komutasındaki Pers ordusunda ağır görevlerine karşılık aldıkları aylıklarını beğenmeyip ayrılan askerlerle doluydu. Ve ayda bir Kysikos altınına (28 Attika Drahmisi) her türlü işi yapmaya hazırdılar.

Yedi parçalık filomuz Phaselis'den 20 asker ve 20 gemiciyle birlikte hareket etti. Rüzgar elverişliydi ve hesaplarımıza göre bir hafta bile olmadan Naukratis'e (şimdiki İskenderiye yakınları) oradan da bir iki günde Memphis'e (bugünkü Kahire'nin güneyinde, piramitlerin bulunduğu eski Mısır'a asırlarca başkent ve dinsel merkez olmuş kent) ulaşabilecektik.

Tuzu Kuru Olanlar ve Tuz ile Vaftiz Olanlar

Ödeme aracı olarak paranın kullanılmasıdan önce çeşitli araçlar ticaret hayatında rol oynadı. Bunlardan "tuz"un öyküsü en ilginç olanlardan. Milattan önce 1000'li yıllarda daha çok Kuzey Afrika, Mısır ve Filistin yörelerinde ödeme aracı olarak kullanılan tuz, oldukça değerli sayılıyordu.

Ayrıca, gıda maddesi olmasının dolayı da tuz, bir yandan değişim aracı olarak kullanılırken, bir yandan da dinsel bir anlam taşıyordu. Çin'de ve İnkalar'da tuz tanrıları vardı. O zamanlar oluşan

tuzun dinsel karakteri sonradan ortaya çıkan hristiyanlık gibi tek tanrılı dinlere de sıçradı. Örneğin bugün hala katoliklerde ve ortodoks olan Ermeniler'de vaftiz törenleri tuz ile yapılmaktadır.

Ayrıca eski Mısır'da cesetlerin mumyalanmadan önce tuz banyosuna yatırılması, bu kavimde de tuzu kutsallık mertebesine ulaştırıyordu. Ayrıca, "ancak tuzlanmış balık" pazarda değerli bir mal olarak değiştirilebiliyordu. (Şimdiki Antalya/Kemer yakınlarındaki Phaselis kentinin bulunduğu yer,

oraların sahibi olan bir çoban tarafından tuzlu balık karşılığı Rodoslu korsanlara satılmıştı.)

Tuz, yalnızca gerçek durumunda, ya da balık gibi bir gıda maddesinin korunması işleminde değer buluyordu. Örneğin tuzlu su da değişim aracı olarak hiç bir şey ifade etmiyordu.

Kısacası, ancak ve ancak TUZU KURU olanlar "varlıklı" sayılıyordu. Belki de bugünkü TUZU KURU sözcüğü de, tuzun değişim aracı olduğu dönemlerden kalmıştır. Kimbilir?

Hesaplarımız doğru çıktı ve Naukratis'e tam altı günde ulaştık. Yalnızca su ve kurutulmuş et takviyesi alarak bu kentten ayrıldık. Hedefimiz Memphis'di.

Büyüklü kent Memphis. Adamlarımdan hiç biri daha önce buralara gelmemiş ve piramitleri görmemişti. Limana girer girmez herkes kendini dışarı attı. Mısır'ın ünlü fahişe manastırını ve piramitleri ziyaret etmek için acele ediyorlardı. Askerlerim önceden 10'ar Drahmi istediler ve bunları şarap ve fahişelere yatırmak üzere yola çıktılar.

Ben hem teknelerdeki malları satmak, hem de Güneş Sofrası hakkında yeni bilgiler toplamak üzere alışveriş merkezine gittim. Her yer dükkan doluydu ve dükkanlar tıka basa mallarla yüklüydü. Burada hiç bir şey satamayacağımı anladım. Malları Güneş Sofrası'na saklamalıyım.

Akşam limanda toplandığımızda, adamlarım şarap ve Memphis'in güzelliklerinden, ben de yeni öğrendiklerimden dolayı sarhoştuk. Eğlencemiz tüm gece sürdü.

Artık nehir yolculuğu yapacağımızdan çok fazla yiyecek ve su depolamaya gerek yoktu. Anlatılanlara göre, nehrin çevresi kentlerle, içi de adalarla doluydu ve her an yiyecek ve içecek bulmak mümkündü.

Yola çıktık. Mısırlılar'ın hafif tekneleri arasında göze çarpan filomuzun başında, içinde benim de bulduğum askeri komuta teknesi, en arkasında da diğer askeri teknemiz yol alıyordu.

Kavurucu güneşin altında yol alıyor, geceleri de teknelerimizi bulduğumuz en uygun kıyıya bağlayıp sabahı bekliyorduk.

Yüzlerce kent ve köyün ve adanın yanından geçerek Elefatin'e (bugünkü Asuhan Barajı'nın bulunduğu bölge) ulaştık. Neredeyse bir ay geçmiş olmasına karşılık Güneş Sofrası'nın bulunduğu söylenen Etiyopia'ya ulaşamamıştık. Elefatin birçok ada üzerine kurulmuştu. Birbiri ardına dizilmiş adaların en sonuncusunda da tapınaklar kenti Philae bulunuyordu.

Elefatin'de öğrendiklerimiz bizi hayal kırıklığına uğrattı. Neilos'un bundan sonraki bölümünde tekneyle yol almak çok tehlikeliydi, çünkü şelalelerle doluydu: "Karadan çöle yapılacak yolculuk ise tam anlamıyla

tehlikelerle doluydu ve saldırılardan kurtulsak da, kum fırtınalarına yenik düşmek kaçınılmazdı."

Çaresiz, hiç kimsenin görmediği, yalnızca efsane olan Güneş Sofrası hakkında yeni öyküleri dinleyip, mallarımızı da satıp geri dönecektik.

Anlatılana göre, "Etiyopia'da, Güneş Sofrası denilen yerde insanlar en az yüzyirmi yıl yaşıyorlardı. Çünkü, üzerinde odunun bile battığı çok hafif bir suyu içiyorlar ve onunla yıkıyorlardı. Bu su insanın derisini hemen pürüzsüz yapıyor ve zeytinyağı sürülmüş gibi parlatıyordu. Her yerden altın çıkıyordu. Öyle ki hapisanelerde tutsakları bile altın zincirle bağlıyorlardı. Mezarları kristaldendi ve çok bulunan bu kristal kolayca işleniyordu. Yalnızca haşlanmış et yiyip süt içiyorlardı. Krallarını kendileri seçiyorlardı ve en uzun boylu ve güçlü olan kral oluyordu..."

Elefatin'den geri dönerken, adamlarımın parasını ödedikten sonra kalanlar ile Memphis'te gördüğüm ısırlı mücevherlerden almayı kararlaştırdım. Bu taşlar ve altın takılar Likyalı, Ephesoslu kadınların çok hoşuna gidecekti ve ben de çok kazanacaktım ■

ADRIYATİK DENİZİ 1989

ANKARA 1992

ERZURUM 1992

AKSİGORTA FARKLIDIR

İnsanları derinden sarsan olaylar yaşandığında sigorta kavramının önemi büyür. Aksigorta ise bu kavramı en çağdaş boyutlarıyla yaşatır. "Zaman" ve "Güç" Aksigorta'da "Hız" ve "İmkan" demektir... Bu anlamda halkın yanında olup, onlara güvencede olduklarını hissettirmek Aksigorta'nın insana duyduğu saygının ifadesidir.

Yılların kazandırdığı deneyim, sağlam temellere oturmanın verdiği güven ve çağa uymanın getirdiği dinamizm ile sigortacılığı en gelişmiş boyutlarda yaşatan Aksigorta'ya gelin, güçlü bir kuruluş tarafından sigortalanmanın ayrıcalığını yaşayın.

GERÇEK HASARI TAM OLARAK HEMEN ÖDER.

AKSİGORTA

"Canınıza, Malınıza Güvence"

Paranın en güvenilir,
en itibarlı karşılığı
Halkçek'tir.

Halkbank'tan Halkçek
alın, gezilerinizde,
alışverişlerinizde
Halkçek kolaylığını,
Halkçek itibarını ve
Halkbank güvenini yaşayın.

 HALKBANK
TÜRKİYE HALK BANKASI

Çalışana, üretene kaynak.

Akademik

BÖLÜM

ALİ RIZA BÜYÜKUSLU

Avrupa Sendikacılığında Son Gelişmeler

RICARDO GUARIARAN

İspanyol Patronlar Boğa Gibi İnatçı ve Tutucudur

Dr. YAMINA BOUGUENAYA

Tanrı Böyle Emretmiş

ÜMİT ERDEM

2000'li Yıllara Doğru Sol Partiler ve Yeni Arayışlar

Avrupa Sendikacılığında Son Gelişmeler

Belçika'da sendikalar üyelerine işsizlik sigortası sağlamanın yanısıra bazı maddi yardımlarda da bulunmaktadırlar. İtalya'da emeklilik yardımları önem kazanırken, Danimarka'da işsiz üye için yeniden mesleki eğitim hizmeti verilerek işçilerin iş bulma şansının artırılması hedefleniyor.

**ALİ RIZA
BÜYÜKUSLU**

Avrupa sendikacılığındaki son gelişmelere baktığımızda, sendikacılık hareketinin tek bir eğilimde olmadığı söylenebilir. Avrupa sendikacılığının özellikle son yirmi yılını incelediğimizde karşımıza ilginç sonuçlar çıkmaktadır.

Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemi Keynesian refah devleti modeli olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Bu model devletin ekonomik hayattaki rolünü arttırmıştır. Başka bir deyişle, devlet öncelikle tüketimin artırılması ve tam istihdamın sağlanmasında aktif rol oynamıştır. Böylece Keynesian ekonomik politikaları artan ekonomik büyümeye neden olmuştur. Bu politikaların esas dayanağı "fordist" sermaye birikim modeli olarak bilinmektedir (Jessop, 1990).

Hiç kuşkusuz politik ve ekonomik uygulamalarda gelişen atmosfer Avrupa sendikacılık hareketinin de en parlak yıllarını geçirmesine neden oldu. Bu anlamda Hyman'ın (1991) bu yıllar için yaptığı yorum oldukça ilgi çekicidir. Hyman'a göre ekonomik büyümenin sağlandığı dönemlerde sermaye ile işçiler arasında, özellikle bunların temsil edildiği organizasyonlar aracılığıyla karşılıklı çıkar ilişkisine dayanan uzlaşma sağlamak mümkündür. Yani bu dönemlerde özellikle toplu sözleşme mekanizmaları ile çatışmasız (conflict free) ilişkiler kurma şansı artmaktadır. Nitekim Avrupa'da 1960'ların sonuna kadar işçi ve işveren ilişkilerinde böyle bir dönem gözlemlenmiştir.

Ancak 1960'ların sonuna ve 1970'li yıllara geldiğimizde ekonomik ve politik atmosfer birçok Avrupa ülkesinde değişmeye başladı. Artan enflasyon, işsizlik ve yatırımlardaki durgunluktan bütün ülkeler paylarını aldı. Sonuç düzenli işleyen çalışma hayatının sarsılmasıydı. Grev artışları hemen hemen bütün Avrupa'da kendini hissettirdi, işyerleri sendikalı, sendikasıız işçilerin politik ve ekonomik taleplerinin mücadelesine sahne oldu.

Gerçekte 1960'lı yılların sermaye birikim modeli olan Keynesian politikalar ve üretim modeli "Fordizm" in aynı zamanda sendikaların ve işçile-

rin üretimden gelen güçlerini kullanmalarına uygun ortamı yarattığı da söylenebilir. Bu anlamda Panitch'e göre (1986) İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sendikaların artan gücü tam istihdam politikalarından kaynaklanmaktaydı, bu nedenle de 1970'lerin başına kadar sendikaların ücret artışlarında önemli kazanımları görülmektedir.

Ancak 1970'lere gelindiğinde Avrupa'daki iktidarlar ve işveren örgütleri sendikaların artan gücünden ve özellikle bunun sonucunda oluşan ücret artışlarından rahatsız olmaya başladılar ve böylece gelir dağılımı politikaları gündeme getirildi. Başka bir deyişle toplu sözleşme sistemleri gelir dağılımı politikalarıyla kontrol edilmek istendi. Çözüm ise hükümetlerin ve işverenlerin sendikaları, ücret artışlarını dondurmak şartıyla ekonomik politikalarda karar alma mekanizmalarına katılmaya çağırılmalarıydı. Böylece özellikle devlet, işçi-işveren ve devlet işbirliğini öngören ve sosyal grupları üçlü diyalog yoluyla "konsensus" sağlamaya teşvik eden modelleri destekledi. Toplumsal sözleşme olarak tanımlayacağımız "sosyal kontrat" modeli gündeme getiriliyordu. 1970'ler ve 1980'li yılların başı Avrupa endüstri ilişkilerinde toplumsal sözleşmelerin ve dolayısıyla ulusal sendikaların önemini arttırdığı yıllar olarak tanımlanabilir. Böylece toplu sözleşmeler ulusal boyutta politik anlamda önem kazanmaya başladı.

Hemen belirtmeliyiz ki, toplumsal sözleşmeler her ülkenin ayrı ayrı geçirdiği ekonomik ve politik sancılara ve sürece bağlı olarak değişik görüntüler vermekteydi. Örneğin Avusturya, İsveç ve Norveç gibi ülkelerde daha dengeli ve sürekli bir durum arz ederken, İtalya ve İngiltere'de problemli ve kısa süreli olarak ortaya çıktılar.

1980'lerin ortalarına geldiğimizde taraflar arasındaki "konsensus" zayıflamaya başladı. Toplumsal sözleşmelerin popülaritesi eski önemini yitirdi. Yalnızca güçlü sağ partilerin iktidarda olduğu İngiltere'de değil, Fransa ve İspanya gibi sosyalistlerin iktidarda olduğu ülkelerde bile rağbet görmemeye başladı.

Bu gelişmelerin başlıca nedenlerini özetlemek gerekirse, tüm Avrupa aşağı yukarı benzer ekonomik problemlerle karşı karşıya kaldı. Ekonomik durgunluk, yüksek enflasyon ve büyüyen devlet bütçelerindeki açık, bununla birlikte gittikçe artan uluslararası rekabet, ülkeleri yeni ekonomik yapılanma ve teknolojik gelişmeye ayak uydurmaya zorluyordu.

Sonuç olarak değişen ekonomik ve politik şartlar ve bunlara ilaveten sendika liderleri ve işçiler arasında toplumsal sözleşmelerin sonuçları üzerine çıkan tartışmalar toplumsal sözleşmelerin sonunu getirirken, sendikacılık hareketi de tüm Avrupa'da yeni fakat güç bir döneme girmiş oldu.

1980'li yıllarda tüm Avrupa ülkelerinde iş piyasası yeniden yapılanırken, hükümetlerin yeni ekonomik politikaları olan "neo laissez faire", yani monetarist politikalar, işverenlerin üretimde daha fazla esneklik istemleriyle uyum içindeydi. Böylelikle sendikacılık hareketin önemli sorunları oluşmaya başladı.

Hyman (1991), sendikacılık hareketinin en önemli sorununu işçi sınıfının çözülmesi olarak nitelendirerek şöyle özetliyor: a. Kolektivizm'den bireyselliğe geçiş. b. İşçi sınıfının bölünmesi. militan eğilimlerin ve ideolojilerin işçi sınıfı üzerinde oynadığı rolün zayıflaması ve ulusal sendikaların özellikle konfederasyonların gücünü yitirmesi.

Bunların yanı sıra Avrupa sendikacılık hareketini olumsuz etkileyen diğer önemli unsurları şöyle özetleyebiliriz: Ekonomik durgunluk, mesleki ve sektörel değişim (örneğin endüstri sektöründen hizmet sektörüne geçiş), işverenlerin yeni yönetim teknikleri ile tanışmaları, istihdam yapısındaki değişiklikler ve artan işsizlik.

En önemli etkenin iş piyasasının geçirdiği yapısal değişim olduğu da hemen belirtilmeli. Bir başka deyişle, kısa veya geçici çalışma türleri ve standart olmayan yeni istihdam olanakları büyümeye başladı. Kadın işgücü iş piyasasına artan bir hızla katılmaya ve aynı zamanda küçük işyerlerinin öneminin artmaya başladığı gözlemlendi. Doğal olarak üretim pazarı ve üretim sistemlerindeki yeni gelişmeler de istihdam yapısını etkiledi. Sonuç olarak yeni meslek gruplarının doğması ve bu gruplar içindeki dengenin kadın işgücü lehine değişmesi, iş piyasasının yapısındaki bu değişiklik sendikacılık açısından ciddi sonuçlar doğurdu. Çünkü genelde sendikalar sanayi sektöründe ve erkek işgücü içinde daha örgütlü durumdaydılar.

Yeni durum sendikaların üye sayısını olumsuz etkilerken, üye kazanım hızını da düşürdü. Delsen'nin (1990) verdiği rakamlara göre hemen hemen tüm Avrupa ülkelerinde kısa süreli (part-time) çalışmanın yüzde 75'i hizmet sektöründe yoğunlaşırken, bunların yüzde 80'i kadın işgücünü kapsıyordu. Bununla beraber sürekli çalışma (permanent employment) yerine geçici çalışmada (temporary employment) artış gözlemlendi. Geçici çalışma türünün bütün istihdamdaki payı Fransa'da ve İtalya'da yüzde 5 iken, bu oran Hollanda'da yüzde 9'a ulaştı. İstihdam yapısındaki değişiklikler de sendikaların üye

kaybetmesine neden oldu.

1980'li yılları değerlendirirken Avrupa sendikacılığı açısından bir diğer önemli gelişmenin de ulusal seviyedeki konfederasyonların üye sendikalar üzerindeki otoritelerini kaybetmeleri olduğu söylenebilir. Üye sendikalar konfederasyonlarla ilişkilerinde daha bağımsız bir tavır tercih etmeye başladılar.

1980'li yıllarda sendikacılık hareketinin hemen hemen bütün ülkelerde sarsıntı geçirmesinin nedenlerinden bir diğeri de, işverenlerin aynı yıllarda 1970'lerdeki savunmacı konumlarını bırakarak saldırıya geçmeleri idi. Böylece, 1980'li yıllar birçok Avrupa'lı akademisyen tarafından işverenlerin yılları olarak tanımlandı.

Bu konuda Baglioni (1990) oldukça doğru savlar ileri sürüyor. Baglioni'ye göre işverenlerin esneklik (flexibility) ve desentralizasyon istemleri, değişen ekonomik ve politik çevrenin işverenleri destekleyici yönde eğilim göstermesi, işçi ve işveren ilişkilerindeki dengenin işverenler lehine dönmesine neden oldu.

Endüstri ilişkileri sisteminin makro düzeyden mikro düzeye doğru bir seyir izlemesi genelde işverenlerin taleplerini tatmin ediyordu. Hükümetler ise bu yeni yapılanmayı yasalarla destekledi. Bunun en iyi örneğini Fransa'da sosyalist hükümetin 1980'deki Auroux reformunda görüyoruz. Toplusözleşmelerde eğilim işyeri düzeyine doğru değişirken, işverenlerin üretim aşamasında daha geniş esneklik istemleri yeni kavramların tartışılmasına neden oldu. Eski üretim modeli "Fordizm" in önemini yitirdiği belirtilirken, esnek üretim (flexible specialisation) ve tam kalite yönetimi (total quality management) olarak tanımlanan yeni üretim süreci modelleri gündeme geldi.

Toplusözleşmeleri işyeri düzeyinde bağlama istemleri, işverenlerin ve yöneticilerin işçilerin katılımını sağlayacak insani kaynakları yönetme (human resource management) gibi yeni yönetim tekniklerini (kalite çemberleri, grup çalışmaları vs.) geliştirerek, sendika gibi kolektif kanalları zamanla dışlama ve işçilerle doğrudan diyalog kurarak çatışmasız (conflict free) ilişkiler oluşturma çabalarını arttırdı.

Daha önce de kısaca değindiğimiz gibi, bütün bu gelişmelere ek olarak üzerinde durulması gereken ve sendikacılığa önemli ölçüde darbe indiren faktörlerden biri de politik ve ekonomik gelişmelerin izlediği süreç oldu. Muhafazakar politikalar ve rejimler Almanya'da ve İngiltere'de sendikacılığa karşı açıkça tavır alırken, bu durum sosyalist iktidarların olduğu Fransa, İspanya ve Yunanistan gibi ülkelerde de pek değişik olmadı. Çünkü bu ülkelerde uygulanan sert ekonomik politikalar sendikacılık üzerinde olumsuz rol oynuyordu.

Bu gelişmeleri gözönüne alarak sorulması gereken ilk soru, sendikaların değişen bu koşullar karşısında ne gibi çözüm yolları araştırdıklarıdır.

Avrupa sendikacılık hareketindeki gelişmelerle ilgili olumsuz tabloya karşın, hareketin bugünü ve yarını için bazı iyimser görüşler ileri sürülebilir. Örneğin Hyman (1991), gözlemlenen tüm olumsuzluklara rağmen sendi-

kanlık hareketinin geleceğine haklı olarak olumlu bakmaktadır. Bilindiği gibi işçiler sendikalara, kendilerine sağlanan faydalar için katılmaktadır. Örneğin 19. yüzyılda meslek sendikalarının üye çekmek için sağlık ve güvenlik yardımları yaptıklarını görüyoruz. İlginçtir, aynı gayreti son zamanlarda Avrupa sendikalarında da görüyoruz. Bunlar da üye örgütlemek amacıyla eskiden olduğu gibi meslek sendikacılığı yöntemlerini kullanmaya başladılar. Yani sendikaları üyeler için daha cazip hale getirme gayretleri tüm ülkelerde görülmektedir. Belçika'da sendikalar üyelerine işsizlik sigortası sağlamanın yanı sıra bazı maddi yardımlarda da bulunmaktadır. İtalya'da emeklilik yardımları önem kazanırken, Danimarka'da işsiz üye için yeniden mesleki eğitim hizmeti verilerek işçilerin iş bulma şansının artırılması hedefleniyor. Ayrıca hemen hemen tüm Avrupa ülkelerinde sendika içi demokrasi yeniden işletilerek, kadın ve etnik kökenli üyelerin karşılaşılabilecekleri ayrımcı politikalar azaltılmaya çalışılıyor. Özellikle kadın üyelerin yönetim kademelerinde belli oranda temsil edilmesine özen gösteriliyor. Amerika'da ise üye toplama ve üyeyi sendikada tutma çabaları, onlara kredi kartları vermeye ve birtakım yardım fonları oluşturmaya kadar uzanıyor (EIRR 1991, ILO 1990).

Sendikaların ayakta kalma mücadelelerindeki ikinci önemli adım ise sendikaların değişen koşullar karşısında yeni taktikler belirlemelerinde görülüyor. Özellikle kadın işgücünün günden güne artması, sendikaların bu önemli kaynağı yeniden değerlendirmelerine yol açarken, sendikaların örgütlenme mücadelesi de bu yönde geliyor. Örneğin İsveç'te ve Finlandiya'da sendikali üye sayısının çoğunu kadınlar oluşturmaya başladı. Tüm OECD ülkelerine baktığımızda, eğilimin kadın üye sayısının artması yönünde geliştiğini görüyoruz. Ortalama kadın üye sayısı 1971'de yüzde 25 iken, bu oran 1988'de yüzde 31'lere ulaşıyor.

Geçici ve kısa süreli, hatta sözleşmeli çalışan işçilerin sayısının ve bunların arasında kadın işgücünün artışı gözönüne alınırsa, sendikaların bu işgücünü örgütleme yönünde hedefler belirlemesi de kolayca anlaşılır. Ayrıca Avrupa ülkelerinin birçoğunda geleneksel işçi gruplarının (madencilerin, liman işçilerinin veya çelik işçilerinin), özellikle konfederasyonlar üzerindeki etkileri gittikçe azalmaktadır. Bu gelişme, iyimser bir yaklaşımla bir anlamda iyi bir haber olarak da değerlendirilebilir. Çünkü böylece konfederasyonlar içinde yeni dengeler oluşurarak, konfederasyonların sendikacılık hareketinde daha birleştirici bir rol oynaması sağlanabilir.

Özellikle 1980'lerde Fransa ve İtalya'ya baktığımızda, sendikaların içindeki politik ve ideolojik bölünmelerin önemini gittikçe kaybetmekte olduğunu görürüz. Komünist sendikalar da üye katbetmektedir ve eğilim sınıf mücadelesine dayanan sendikacılık hareketinden bir şekilde uzaklaşma yönündedir. Bunun bir nedenini, sosyal demokratlar gibi diğer parti gruplarının da, örneğin yeni sağ partilerin, sendikalarla ilişkilerini geliştirmeleri oluşturmaktadır.

Bütün bu gelişmelerin sendikalar, hatta konfederasyonlar bazında yeni dayanışma örneklerini ortaya çıkarabileceği tahmin edilmektedir. Ancak Avrupa ülkelerini incelediğimizde, tek bir eğilim tespitinde bulunmanın yanıltıcı olabileceğini de görmek gerekir. Son yıllarda özellikle İspanya'da ve Portekiz'de "toplumsal sözleşmelerin" yeniden doğuşu buna bir örnektir. Jessop (1990), yerel seviyede toplumun çeşitli grupları arasında, özellikle sağlık ve eğitim konularında birleşmelerin sağlanabileceğini, işçi ve işveren arasında da işçilerin ve sendikaların katılımını sağlayacak "konsensüs"lerin işyerleri düzeyinde oluşabileceğini söylüyor.

Ayrıca Avrupa ortak pazarındaki gelişmelerin ve politik ve ekonomik eğilimlerin, sanayi ilişkileri sistemini etkisi altına alacağı ve sendikaların da Avrupa seviyesinde yeni işbirliği politikalarına eğileceği bir alternatif olarak ele alınıyor. Regini ve Myrdol (1990), büyük işletmelerin ve çokuluslu şirketlerin uluslararası düzeyde gittikçe genişlediğini, bununla birlikte büyük şirketlerin Avrupa seviyesinde toplu sözleşme bağlatmaya başlayabileceklerini söylüyorlar. Kuşkusuz ki bunun sonucunda, Avrupa düzeyinde yeni bir sendikacılık çatısı oluşturma çabaları ortaya çıkabilecektir.

Avrupa sendikacılık hareketinde yayılma şansı olan bir başka akım da Alman modeli olarak tanımlanan modeldir. Bu modelde hedef, tarafların anlaşma yolunu açık tutacak kurumsal ve geleneksel temsil yöntemlerinin korunmasıdır. Böylece son yıllarda sendikacılık üzerinde etkisini artarak gösteren neo-liberal politikaların sendikacılık hareketinin gelişmesine engel olmasına izin verilmeyecektir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Avrupa'da sendikalar karşılaştıkları tüm olumsuz gelişmelere rağmen kendilerini koruyacak mekanizmalar, politikalar ve taktikler üretme çabasına girmişlerdir. Sendikaların amacını yeniden belirleme girişimleri ve kısa ve orta dönemli hedefler yerine, temsil ettikleri sınıfın uzun vadeli çıkarlarını ve geleceğini nasıl koruyabilecekleri tartışmaları gündeme gelmiştir ■

Kaynakça:

1. Baglioni, G. (1990), "Industrial relations in Europe in the 1980s" in Baglioni, G. and Crouch, C., in "European industrial relations: The challenge of flexibility" s. 1-42.
2. Delsen, L. (1990), "European Trade Unions and the flexible workforce", Industrial relations journal, winter.
3. EIRR 212, September 1991.
4. Hyman, R. (1991), Trade unions and the Disaggregation of the working class, IRRU University of Warwick.
5. International Labour Office, Social and labour bulletin No. 2, June 1990, Geneva Quarterly Publication.
6. Jessop, B. (1990), State theory: putting capitalist states in their place, Blackwell London.
7. Myrdol, H. G. (1990), The hardway from a centralised to a decentralised industrial relation system, Employers Associations in Europe, Policy and Organisation in Trier, 23-30 September.
8. Panitch, L. (1986), Working class politics in crisis, Verso London.
9. Regini, M. (1991), "Draft of introduction to the volume labour movements towards the year 2000.

İspanya'da sendikalar ve siyaset

"İspanyol patronlar boğa gibi inatçı ve tutucudur..."

**RICARDO
GURRIARAN**

Röportaj:
**Prof. Dr.
M. ŞEHMUS
GÜZEL**

Ricardo Gurriaran, CC.OO (İşçi Komisyonları Konfederasyonu) Eğitim Federasyonu sekreterliğinde görevli bir sendikacı. Kırk yaşlarında, Galicyalı. Gençliğinde LCR (Devrimci Komünist Birlik) militanı olarak çalışmış. Uzun zamandır, Esquerda Unida Galego (Galicya Sol Birliği) militanı. Birlik, İspanya düzeyinde örgütlü İzquierda Unida'nın (Sol Birlik) Galicya kolu.

- 6 milyondan fazla işçinin bulunduğu İspanya'da CC.OO, UGT (Genel Çalışanlar Konfederasyonu) ile CIG'in (Galicya Sendikalararası Konfederasyon) üye sayılarını söyler misiniz?

GURRIARAN: CC.OO'nun düzenli aidat ödeyen 250.000 üyesi var. Ama sempatizanlarıyla bu sayı 350.000'e varıyor. UGT'nin 350.000 ile 400.000 arasında üyesi olduğunu sanıyorum. Onlar da yüz bin civarında sempatizana sahipler. CIG, sadece Galicya'da örgütlüdür. BNG (Galicya Ulusal Blok) isimli, radikal milliyetçi, yani Galicya'nın bağımsızlığı için çalışan siyasi örgütle yakın ilişkisi vardır. Üye sayısı yaklaşık 40.000 olmalı. 1990'da Galicya'da yapılan delege seçimleri sonucunda UGT oyların yüzde 35'ini, CC.OO yüzde 29'unu, CIG ise yüzde 24'ünü aldı.

- CC.OO, UGT'nin arkasında görünüyor. Ama, öğrendiğime göre, binden çok işçi çalıştıran işletmelerde CC.OO daba etkili.

GURRIARAN: Doğru. Bu durum önce işçi hareketinin tarihiyle ilgili. Franco diktatörlüğüne yönelik en ciddi muhalefeti ve mücadeleyi, o yıllarda PCE (İspanya Komünist Partisi) ile çok yakın ilişkiler içinde olan, hatta PCE'li işçiler öncülüğünde kurulan İşçi Komisyonları gerçekleştirdi. Ama "demokrasiye geçiş"ten bu yana işler değişti. Şöyle ki, bugün gündelik yaşamda bireysellik, kendi başının çaresine bakmak herşey oldu. Öte yandan belli bir "depolitizasyon" dönemi yaşıyoruz.

Bir başka neden ise mevzuattır. Bugünkü yasalar küçük işyerlerindeki sendikaları, yani UGT sendikalarını, avantajlı kılıyor. Örneğin işyerinde sendika temsilcilikleri ve/veya şubeleri kuramıyoruz. İşyerlerine sendikaları sokturmuyorlar. Örneğin işyerinde, okullarda, fakültelerde, iki saatlik bir sendikal toplantı yapma hakkı tanınmıyor. Nihayet, onbir yıllık PSOE (İspanya Sosyalist İşçi Partisi) hükümeti UGT'ye daha elverişli bir ortam yarattı. UGT'nin işçi sınıfı içinde PSOE'nin "gözü ve kulağı" olduğu unutulmamalı.

- CC.OO toplumsal bareketi yönlendirmeye aday. 1986-1987 öğrenci eylemlerinde de gör-

düğümüz gibi, her barekete dayanışma için koşturuyor. Bunu nasıl ve hangi örgütlenme biçimiyle gerçekleştiriyor?

GURRIARAN: Konfederasyonumuz sosyal ve politik bir işçi örgütüdür. Siyaseti ihmal etmiyoruz. Sadece ücret artışlarıyla ilgilenmiyoruz. Toplumun her sorununa karşı bizim de yapmamız gereken şeylerin bulunduğu bilincindeyiz. Örneğin CC.OO göçmen işçilerin bütün sorunlarıyla ilgileniyor. Çok sorunları olduğunu biliyorsunuz. İspanya'da 60.000'i kaçak, 300.000 küsur göçmen işçi var. Kurduğumuz dernekler aracılığıyla onlara bilgi vermeye, onlara dillerimizi öğretmeye, avukatlık ve hukuki yardımlar yapmaya çalışıyoruz. Ya da bu amaçlarla kurulmuş bağımsız derneklere katkılarda bulunuyoruz. Irkçılığa karşı eşitlik için uğraşan derneklerle dayanışma içindeyiz. Bu arada dünya barışı için çalışan örgütlerimiz var. Kadın-erkek eşitliği için çalışan derneklerimiz de. Ayrımcılığa karşı ciddi biçimde mücadele etmek şart. Nihayet sosyal politika ve sosyal güvenlik konusunda faaliyetlerimiz sürüyor.

- Galicia Sindical ve T.E. Trabajadores Ensenanza dergilerinin bana verdiğiniz sayılarında, UGT ve CIG ile birlikte eylem yaptığınızı okudum. Birlikte gösteriler düzenliyorsunuz. 17 Aralık 1992'de birçok sendikanın birlikte "Platforma reivindicativa" (İstekler platformu listesi) yayınladığını okudum. Aranızda dostça ve militanca ilişkilerin örüllü olduğu sonucunu çıkarmak yanlış olur mu?

GURRIARAN: Hayır, hayır. Gözleminiz yerinde. Bu belli bir zaman içinde oluştu. PSOE hükümet olur olmaz sağcı bir ekonomi politikası uygulamaya koyulmuştu. 1982'ye kadar bu partiyi neredeyse kayıtsız şartsız destekleyen UGT durumu yeniden değerlendirdi. Bu arada parti ve konfederasyon arasında kimi ayrılıkların, çatışmaların çıkması üzerine işler daha da hızlandı.

CC.OO, her zaman işçi sınıfının bütünlüğünü savundu. Bu nedenle UGT ile birlikte eylem yapmamız felsefemize uygundur. Hatta isterdik ki, sol, seçimlere birlik içinde girsin ve büyük bir zafer kazansın. Ama Gonzalez'in ve partisinin sağcı, patronlardan yana politikasını gördükten sonra onunla biraraya gelmemizin imkansızlaştığını maalesef saptadık. Bugün sol değişik mecralarda. Birçok devrimci, komünist ve ilerici değişik partilerde. UGT bile PSOE'ye sırt çevirdi. Dünnün dostları bugün dargın.

- **Bu koşullarda, önümüzdeki aylarda iki konfederasyonun birleşmesi gündeme gelebilir mi?**

GURRIARAN: Birleşmek. Biz bu yönde çalışıyoruz. Tek ve güçlü bir işçi konfederasyonu gerçekleştirmek amacımızdır. Çok yakın bir gelecekte, 4,6 belki 8 yıl içinde tek konfederasyonu gerçekleştirmiş olacağımıza inanıyorum. PSOE, siyasi iktidar mekanizmaları ve mevzuat bizi engellemek istiyor. Ama akıllı davranıp bu engelleri aşmamız şart. PSOE, aynı ekonomi politikası uygulamayı sürdürürse, direnç ve mücadele bizi birleşmeye götürecektir.

- **CC.OO Galiçya Ulusal Sendikası 5. Kongresi'ne, Fransa'dan CGT Brötanya Bölgesi, İtalya'dan CGIL, Portekiz'den CGTP-IN, Sabra'dan UGT-SARIO, Filistin'den OLP, Senegal'den temsilciler çağırınız. Türkiye, İngiltere ve Almanya işçi sendikalarını davet etmeyi de düşündünüz mü?**

GURRIARAN: Elbette düşündük. İlke olarak en geniş uluslararası işbirliği ve dayanışmadan yanayız. Bu konuda çalışıyoruz. Bu sadece istek sorunu değil. Olanak sorunu. Mali olanaklarımız sınırlı. O nedenle en yakın (coğrafi anlamda) ülkelerdekileri çağırıyoruz. Senegal'e gelince, bizim için özel bir konumu var. İspanya'da epey Senegal'li göçmen işçi var. Bu anlamda sendikalar arası dayanışma göstermemiz, birbirimize yardımcı olmamız doğal. UGT-SARIO, POLISARIO'nun işçi örgütüdür. Onlarla ve OLP ile ulusal kurtuluş mücadelesi veren parti, örgüt ve sendikalarla dayanışma içinde bulunmak istegimiz sonucu ilişkiyiz. Ve bu ilişki bizim için onur meselesidir.

- **Erken seçimler araya girmeseydi, Gonzalez hükümeti grev yasa tasarısını Meclis'e sunacaktı. Bu yasa tasarısını nasıl değerlendiriyorsunuz?**

GURRIARAN: Hükümet yasa tasarısını hazırlarken sendikaların görüşünü aldı. Bize de danıştı. Patronlar bu işe çok kızdılar. Gonzalez, daha önceki deneyimlerden tahmin ettiğim kadarıyla, uygun bir zaman bulup bu yasa'yı çıkarır. Yasa tasarısı grev hakkını düzenlemek ve sınırlamak amacıyla hazırlandı. Özellikle grev gözcülerinin yapacakları ve yapamayacakları konularında hükümler içeriyor.

- **İşverenlerin örgütlerine gelelim. CEOE'nin (İspanya İşveren Örgütleri Konfederasyonu) 1977'de, diktatörün ölümünden iki yıl sonra ve demokrasiye geçiş süreci yaşanırken kurulması manidar. Sanki daha önce sendikalaşmaya ihtiyaç duymadılar. Bu kesimin bizzat ve/veya sendikaları aracılığıyla siyaselle ilişkilerini değerlendirir misiniz?**

GURRIARAN: İspanyol patronlar boga gibi inatçı ve tutucudur. Son yıllarda toplu görüşmeye oturmak istemiyorlar. İşyerlerinde otoriter ve totaliter bir düzen kurmak umundundalar. Gerçek birer diktatörler. İşçileri ve sendikalarını görmezlikten gelmeye çalışıyorlar. Şu sırada en birinci arzuları, istedikleri kadar işçiyi, istedikleri anda, bildirdimsiz, tazminatlı sokağa atmak. 3 milyondan fazla işsiz orduyu onlara akla gelmeyecek hayaller kurduruyor. Ücretleri düşürmek için bahaneler arıyorlar. Aynı işi daha az sayıda işçiye yaptırmanın yollarını arıyorlar. Yasaları uygulamıyorlar. En kolay biçimde para kazanmak istiyorlar. Kârlarına kâr katmak için her yol serbest olsun istiyorlar.

Büyük patronluk, Opus Dei, Kilise işbirliğiyle gerçek bir mafia. Ekonomik iktidar ellerinde. İdeolojileri dine dayalı ve tutucu. Kilisenin kırsal kesimde, günümüzde bile

etkili olduğunu anımsatayım. Bugün hâlâ insanlar papaza gidip soruyorlar: "Aziz papa hangi partiye oy vereyim?" Papazların, insanları sola oy vermeye yönlendirmeyeceğini söylemeye bile gerek yok.

Bu arada, PSOE'nin gölgesinde, onun yarattığı olanakları, özellikle ithalat ve ihracat olanaklarını, kullanıp zenginleşen laik ve Avrupalı yeni bir patron takımı var. Onbir yıllık iktidar sayesinde epey nasipleneler oldu. Bunlar tüm patronların dörtte biri kadar. Gonzalez'in yakın çalışma arkadaşlarının ve bakanların yeni patronlarla ilişkileri sıkı-fıkı. PSOE'nin de adının karıştığı yolsuzluklar işte bu tür patronlarca kurulan FILESA, MILESA gibi işletmelerce örgütlendi. Yeni zenginleşenler Gonzalez'i tutuyorlar. Özellikle ihracatçılar.

- **İzquierda Unida (Sol Birlik) ile ilişkileriniz nasıl gelişti? Şu anki durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?**

GURRIARAN: IU, 1986'da NATO'ya karşı yürüttüğümüz, "Hayır!" kampanyası sırasında PCE etrafında, Yeşiller, İlericiler ve Pasifistler tarafından kuruldu. Amacımız bütün solu toparlamak. Son yıllarda PSOE'den umut kesen birçok sosyalist de bize katıldı.

IU bünyesinde sendikacılar var. Taban çalışmasında etkililer. Yönetici düzeyinde CC.OO'nun ikinci adamı, örgütlenme sekreteri Augustin Moreno, PCE Merkez Komitesi üyesi. Tabii ki IU ile PCE'yi karıştırmamak gerekiyor. İkisi ayrı. Bu arada şunu da belirteyim, benim gibi gençliğinde troçkist bir örgüt olan LCR'de militanlık yapmış biri de IU'da. Öte yandan CC.OO Genel Sekreteri Antonio Gatierez, on dört-onbeş yıl öncesine dek PCE militanıydı. Otuzsekiz yaşında, en genç genel sekreter olarak Gutierrez, bugün Konfederasyon'u yönetiyor. Son on yılda CC.OO, PCE'ye karşı bir mesafe koydu. Daha önce PCE'nin Konfederasyon üzerindeki etkisi çok büyüktü. Şimdi Konfederasyon çoğulcu, geniş, açık ve bağımsız. Stratejisini ve taktiklerini tek başına sapıyordu. Bu normal. Artık başka türlü politika yapılıyor. Ayrıca iki örgüt arasında yaklaşım farkları oluyor. Bunların bir kısmı basına bile yansıyor.

- **PSOE ile Konfederasyon'un ilişkileri nasıl?**

GURRIARAN: İyi. PSOE ne de olsa sağ bir hükümetten göreceli iyidir. Bir sendikacı olarak sağ hükümetlerin ne menem şeyler olduğunu kendi ülkem, yani Galiçya, bağlamında çok iyi biliyorum. Galiçya Özerk Topluluk Hükümet Başkanı kim, biliyor musunuz? Franco'nun Turizm ve Tanıtma Bakanı, basın özgürlüğüne zincir vuran, aşırı sağcı Manuel Fraga Iribarne. Özerk parlamentomuzda, partisi PP (Halkçı Parti), 37 koltukla çoğunlukta. Bu adamlarla görüşmek, görüşmeden bir anlaşmayla çıkmak imkansız. Sağcıların elindeki başka özerk topluluklarda, örneğin Endülüs'te durum biraz daha iyi. Sağcılardansa, PSOE kötünün iyisi.

- **İspanya'da anarkosendikalizmin işçi hareketi içindeki uzantıları neler yapıyor?**

GURRIARAN: Anarkosendikalizm, CNT (Çalışanlar Ulusal Konfederasyonu) tarafından temsil ediliyor. Katalonya'da, özellikle Barselona'da ve Endülüs'te çok önemsenmeyecek bir varlıklardır. 1985'te bir ayrışma yaşadılar: CGT (Çalışanlar Genel Konfederasyonu) kuruldu. İşçi sınıfı arasında etkileri önemsenecek bir boyutta değil ■

"Tanrı Öyle Emretmiş"

"Ben Yaratıcı tarafından yaratıldım, bu vücut bana onun tarafından verildi, öyleyse onun verdiği bu vücudu ben onun istediği şekilde kullanmak zorundayım. O bana başımı örtmemi söylüyorsa ben bunu yaparım, sorgulamam... Tanrı emrini sorgulamak kula düşmez."

İslam'da kadın, laiklik ve diğer temalarla ilgili söyleşiyi Çiğdem Şahin gerçekleştirdi. Ufuk Uras da zaman zaman sobbete katıldı.

- Sobbetin akışı içinde çeşitli konulara değineceğiz, ama isterseniz öncelikle İslam'da kadını aile içindeki rolüyle tanıyalım. İslam'da kadın herşeyden önce anadır, eştir, evinin kadınıdır öyle değil mi?

Y. BOUGUENAYA: İslam'da kadın herşeyden önce insandır. Erkek gibi kadın da aile yaşantısında iyi bir eş, iyi bir anne olmakla yükümlüdür.

- İyi bir eş olarak müslüman kadının kocasına karşı başlıca vazifelerinden söz eder misiniz?

Y. BOUGUENAYA: İslam'da iyi bir eş olarak değil de eş olarak her kadının kocasına karşı yerine getirmesi gereken hukuki vazifeleri vardır. Bunlar şunlardır:

Kocanın rızası olmadığını belirttiği erkeği kocası olmadığı bir zamanda eve almamak.

Kocaya ait olan malı israf olacak şekilde kullanmamak.

Koca yatağa çağırdığı zaman meşru bir mazeret olmadığı takdirde gelmek.

- Kocaya ait malı israf olacak şekilde kullanmamak derken, burada kocaya ait bir mülk söz konusu. İslam'da kadının mülkiyet hakkı nedir? "Kadın mirasta erkeğin aldığı yarısını alır" derken, İslam bu baksız bölüşümü neye dayandırarak bakh kılmıştır?

Y. BOUGUENAYA: İslam'ın kendi temelinde aile hayatını düzenleyen kurumların tümünü birden düşünerek bu konuyu değerlendirmek gerekir. İslami aile yapısında eşlerin mülk ayrımı esastır. Herkes kendi mülküne sahiptir.

- Miras'ta erkeğin kadının hakkının iki katına sahip olmasını nasıl açıklıyorsunuz peki?

Y. BOUGUENAYA: Ailenin tüm gereksinimini karşılamada erkek doğrudan doğruya sorumludur. Kadın çok zengin olsa dahi aile gereksinimleri için hiç bir harcama yapmak zorunda değil-

dir. Çocukların bakımı da tamamen babanın sorumluluğu altındadır. Böyle bir sistemi içeren İslam'da kadın mirasta erkeğin yarısını alır. Ailenin ekonomik sorumluluğunu üstlenmemekle bu eksikliğini tamamlar. Bunun toplumsal düzeyde adaletli bir dağıtım olduğu görülür.

- Öyleyse mirasın bölüşümünde erkeğin ayrıcalığını, üstlendiği görevlerin bir getirisi olarak düşünebilir miyiz?

Y. BOUGUENAYA: Ayrıcalık değil, bu sadece sistemin bir parçası. Tanrı, yaratan öyle emretmiş. Biz kulları, yaratılanlar da bunu böyle uyguluyoruz. Bizim görevimiz Tanrı'nın emirlerine uymaktır, yoksa sorgulamak değil.

- İslamiyet'te "boş ol" deme bakkı sadece erkeğin tasarrufunda mıdır, yoksa kadın da istediğinde "boş ol" diyebilmekte midir?

Y. BOUGUENAYA: Bu soruyu sormanız iyi oldu. Genelde yanlış anlaşılan bir şeyi açıklama fırsatı bulacağım bu sayede. Bu, uygulamanın böyle olmasından kaynaklanıyor sanırım, yani genelde uygulamada erkek "boş ol" dediğinden, bu hak sadece erkeğe verilmiş gibi zannediliyor. Hayır, İslam'da bu hak sadece erkeğe verilmemiştir. Bu hak her iki taraf için de mevcuttur aslında, ama evlilik akti yapılırken bunu kullanma hakkı tek kişinin tasarrufuna bırakılmıştır. O da önceden akte belirlenen kişi olabilir ancak. Akt yapılırken "boş ol" deme hakkının kimde olacağı sorulur ve eşler kendi arasında buna karar verir. Bu kadın da olabilir, erkek de.

- Sizce "boş ol" deme yoluyla eşlerin evlilik aktine son verebilmeleri sağlıklı bir yöntem mi?

Y. BOUGUENAYA: İslam'da boşanma sorumluluğunu üstlenen kişi, Tanrı'nın iradesine uygun olarak bu sorumluluğu yerine getirir. İnsan yüzünde Tanrı'nın halifesidir. Yalnız onun adına iş yapabilir. Onun iradesi dışına çıkamaz. İnsana verilmiş bir sorumluluk "yetki" doğurmaz. Bu bir sorumluluktur. İslam'da "yetki" yalnız Tanrı'ya aittir. "Kafam attı" diye boşanma olmaz, "işime gelmiyor" diye boşanma olmaz. Tanrı boşanma-

Dr. YAMINA
BOUGUENAYA

Cambridge kökenli
fizikbilimci

nın kurallarını koymuştur. "Boş ol" sözü kişinin kafasına estiği gibi kullanılabileceği bir söz değildir. "Boş ol" demeden önce kişi üç ay gibi uzun bir süre düşünmelidir ve sonra da bu sözü üç ayrı zamanda üç ayrı kez tekrar etmelidir. Bu ayrıntılardan dolayıdır ki en az boşanma olayı İslam toplumlarında olmuştur.

Şu konuyu bir kez de sizlerin aracılığı ile vurgulamak istiyorum. İslami eğitim Türkiye'de tamamen güdümlü ve kontrollüdür. Bu açıdan birçok konuda yanlış anlamalar olmaktadır. Farklı uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Boşanma konusunda da öyle, bugün müslümanların hayatlarındaki çelişkinin sorumlusu İslam değil, bu eğitim düzenini öngörenlerdir. Cahil bırakıldıkları için dini sorumluluklarının ne olduğunu bilmeyen insanların, boşanma sorumluluklarını kendi iradelerine bırakılmış bir "yetki" gibi kullanmaları maalesef üzücüdür. İslam ile taban tabana zıt bir durumdur bu.

- Sanırım burada boşanmada da "yetki" Tanrı'ındır gibi bir ifade ortaya çıkıyor.

Y. BOUGUENAYA: Tabii, her konuda olduğu gibi. Nasıl evlilik akti Tanrı'nın koyduğu kurallar çerçevesinde gerçekleşiyorsa, boşanma da onun yetkisi içinde, onun emirleri çerçevesinde gerçekleşecektir.

- İslamiyet öncesi Orta Asya ülkelerinin çoğu kadın bükümdarlar tarafından yönetilmekteydi. Yani kadın siyasi, sosyal ve ekonomik alanda son derece geniş özgürlüklere sahipti. Şeriat'la birlikte kadının aşağıya görüldüğü, erkeğin kölesi, şehvet gidericisi rolüne mahkum edildiği ve bu nedenle de sürekli gerilediğini söyleyen yazarlar var. Bir kısım yazarlar kadın baklarındaki bu gerilemenin sebebini İslamiyet'in yanlış yorumlanmasına dayandırırken kimi yazarlar da İslam'ın asıl kendisinin bu tür bükümler içerdiğini, kadını toplum içinde 2. sınıf vatandaş konumuna getirdiğini ileri sürmekte. İslamiyet konusunda yazarları bu tür düşüncelere iten sebepler sizce neler olabilir. İslam'da insanları kuşkuya düşürecek gerçekten bir takım boşlukların olması mı, yoksa İslamiyet'in kendisinin gerçekten kadın konusunda fazlaca kısıtlayıcı olması mı?

Y. BOUGUENAYA: Tarihi gelişmelere bakıldığında İslam'ın benimsendiği ülkelerde kolonyalist Batı ülkelerinin siyasi ve ekonomik çıkarları zedelenmiştir. Buna karşı tedbir olarak Batılılar Oryantalizm adı altında bir bilim dalı geliştirip İslam'ı kullanmak için incelemelere girişmişlerdir. Bunlar Oryantalistlerin uydurmalarıdır.

Örneğin ücretleri düşürmek için emek piyasasına kadını sokan, kadını şehvet giderici bir araç olarak kullan-

mak üzere genelevleri, randevu evlerini geliştiren, beyaz kadın ticareti yapan, her fırsatta kadını bir şehvet aracı olarak reklamlarında kullanan İslam'dan uzak ülkelerin günahını, İslam'a yüklemek size ne kadar akıllıca geliyor bilemem. Ben İslam'da kadının bir sömürü aracı olarak kullanıldığını hiç okumadım, ama cahil bırakılarak İslami hayat tarzından uzaklaştırılan ve yalnız hüviyet karında müslüman yazan masum insanların yanlış davranışlarının İslam'a mal edilerek tenkit edildiğini çok gördüm. Bu çelişkiden kurtulmak için kulaktan dolma taraflı bilgiler yerine İslam'ın kendi kaynakları araştırılırsa daha sağlıklı bilgiler elde edileceği kanaatindeyim.

- İslam'ın en önemli kaynağı Kuran-ı Kerim'de cennetten babsedilirken, sık sık "ceylan gözlü, taş memeli buriler"den babsedilir. Bu bile erkeğin şehvet duygusuna hitap etmiyor mu, cennette bile kadın erkeğin şehvet gidericisi rolüne büründürülüyor mu?

Y. BOUGUENAYA: Hurilerin erkek için olduğunu da nereden çıkarıyorsunuz? Huriler bir kere cinsiyetsizdir. Erkek için huri neyse kadın için de odur.

- Neden o zaman güçlü, pazulu buriler değil de ceylan gözlü, taş memeli buriler. Aslında kadın erkek tartışmasına girildiğinde, İslam'da cennet tasarımının daha çok erkek merkezli bir cennet tasarımı olduğu görülür. Zaten mesele de, cennet gibi benzeri olmayan mükemmel bir yerde neden bu değerlerin ölçü olarak alındığıdır. Mesela benim için cennet gibi bir yerde vurgulanması gereken değerler altınlar, ganimetler,

ceylan gözlü, taş memeli buriler olmayabilir de, Beethoven'in, Mozart'ın eserleri olabilir. Yani babsedilenlerden farklı olarak daha estetik normlar olabilir. Benim şehvet duygularımın cennette bu kadar kısıktırılması bana doğru gelmeyebilir. Aynı zamanda meleklerin bu şekilde şehvet giderici araç olarak sunulmaları da!

Sonuçta söylemek istediğim, burada mesele cennetten söz ederken var olan toplumun bayağı değerlerine başvurularak oluşturulan cennet tasarımıdır. Neden daha farklı değerler üzerine kurulmuş bir cennet değil de ille de melekler, ceylan gözlü, taş memeli buriler... Demek ki İslamiyet de cinsiyeti ön plana alıyor, özellikle erkeğin cinsiyetini ve cinsel arzularını.

Y. BOUGUENAYA: Bakın, Tanrı bize verdiği her duygunun giderileceği yer olarak cenneti vaad ediyor. Size o cinsel duyguları vermişse, o cinsel duygularınızı en güzel şekilde giderebileceğiniz yeri de vermiş, cenneti... Siz Beethoven dinlemek istiyorsanız, size o duyguları veren Al-

lah cennette o duygularınızı gidermenin bir yolunu da verecektir. Allah cenneti herkesin ihtiyacını karşılayacak şekilde yaratmıştır. Ne isterse kişi onu bulacaktır. Yeter ki kendi ilahlığını ilan etmesin, ona verilen özgürlükleri kendi ilahlığı için kullanmasın.

- **İslam "kocasını kendisinden razı olarak ölen ber Müslüman kadın cennete gider" derken, kadının cennete gidebilmesini biraz da erkeğini memnun etmesi ile bağıntılı kılıyor, batta bunu o kadar ileri götürüyor ki "bir kadın zevci yanında bazır iken onun rızası olmadıkça oruç tutarsa belal olmaz" diyerek, cennete gitmenin en önemli şartı olan ibadet etme hakkını bile erkeğini memnun etme uğruna ikinci plana atıyor. Başka bir bahiste ise "kocasının cinsel münasebet isteğini reddeden kadın ber türlü dünyevi ve uhrevi cezalara müstabaktır" diyerek kadının kocasını memnun etmemesini bir anlamda cezalandırma unsuru sayabiliyor, bu konuda görüşleriniz nelerdir?**

Y. BOUGUENAYA: İslam'da insanın bu dünyaya gönderiliş amacı, onun yaratılmışlığını kabul edip yaratıcısına kulluk etmesi, yaratıcısından başka kendi nefsi başta olmak üzere hiçbir yaratığa kulluk etmemesidir. Aile hayatı da bu esasa göre kurulur. Evlilik, eşlerin yalnız bu dünyada değil, ahrette de beraberliğini amaçlar. Bir kişinin bir başka kişiyi sömürmesi için evlenmesi İslam'ın temel prensiplerine terstir. Hatta evlilikte denklik esastır. Eşler arasındaki sevgi bu denklikten doğacak ve sonsuz hayata kadar sürecektir. İslam toplumlarında yaşanan eşler arasında boşanmaların çok az oluşu evliliğin pratikte seks aracı olarak görülmediğinin bir örneğidir. Ancak Tanrı insanları iki ayrı cinsten yaratmış ve aralarına bir de - diğer unsurların yanı sıra - seks bağına bir gereksinim olarak koymuştur. Dünyanın en ilginç olaylarından biri olan çocuğun yaratılmasında da bu seks bağına sebep olarak bağlamıştır. Bu doğal gereksinimin eşler arasında giderilmesinde mutlaka karşılıklı istek ve anlayış esas olacaktır. Cinsel ilişkinin doğası gereği de budur. Bu ilişkiyi hayvanlar bile sevgisiz ve karşılıklı istek duymadan yapamaz. Bahsettiğiniz hadisler bu ilişkinin hukuki yönünü belirler. Ailede cinsel ilişkide karar mercii hukuken erkeğindir. Bu hiçbir suretle kadının, erkeğin elinde cinsel sömürü aracı olarak kullanılabileceği anlamına gelmez. Böyle bir anlayış, İslam'ın değil, İslam'dan uzak, kadının güzelliğini kaybettiği ileri yaşlarda boşanmaların çok görüldüğü toplumlarıdır. Herkesin kendi çıkarı için yaşadığı bu İslam dışı toplumlarda kadın, iğrenç bir şekilde insan doğasına aykırı bir şekilde sömürü aracı olarak kullanılmaktadır.

vurma - ki çok hafifçe olacağı özellikle vurgulanıyor - cezalandırma unsuru olarak kullanılmıyor. İslam'da cezalandırma sadece hakim yetkisine verilmiştir. Sadece hakim cezalandırabilir insanı. Her ne suretle olursa olsun kişiler böyle bir hakka sahip değildirler. Dolayısıyla incitmemek şartıyla vurma en son başvurulacak bir uyarıdır.

- **Sözlerinizde birşey dikkatimi çekti. "Kadının çirkinleştiği yaşlılık döneminde gerçekleşen boşanmalar İslam'da daha azdır, bu da uygulamada İslam'ın evliliği bir seks aracı olarak görmediğini gösterir" diyorsunuz. Diyelim ki dediğiniz İslam dışı toplumlar için doğru, peki İslamiyet'te erkeğin birden çok kadınla evlenebilmesi bu soruna çözüm olamaz mı sizce? Yani ilk hanımınız yaşlandı, ikincisi, ikincisi de yaşlandı, üçüncüsü, yani siz gücünüz yetene kadar bir yenisi anlayışı. Erkek açısından bu uygulama sorunu çözüyor, ya kadın açısından? Diyelim ki kocası erken yaşta çöktü, kadın da bir ikinci, bir üçüncü eş alabilir mi?**

Y. BOUGUENAYA: Doğru, haklısınız İslam'da erkek birden fazla kadınla evlenebilir, kadına ise böyle bir hak tanınmamıştır. Tanrı, yine Tanrı erkek için adaletli olmanın zor olduğunu hatırlatır ve bir kadın ile evliliğin daha hayırlı olacağını tavsiye eder. Müslüman Tanrı'nın tavsi-

yesine uymayı her zaman tercih eder, uymayan ise çok ama çok titizlikle adaletli olma görevini yerine getirmeye çalışır. Müslüman, Tanrı'nın iradesine karşı gelmekten korkandır. Yoksa müslüman olmaz ve konunun dışında kalır. Uygulamada müslümanlar arasında böyle bir "izin" bulunmasına rağmen çok eşli evliliğe pek rastlanmaz, evlilik dışı ilişkiler de yok denecek kadar azdır. Bu elastikiyete sahip olmayan sistemler evlilik dışı ilişkileri yasalar ile hem kabul etmek hem de düzenlemek zorunda kalmışlardır. İslam'da çok eşli evlilik toplumsal ya da kişisel gereksinim durumunda başvurulabilir bir kurumdur.

- **İslam'da kadının kocasını aldatması, kocasının sözünü dinlememesi veya kocaya başkaldırması gibi durumlarda kocanın fazlaca bırpalamamak suretiyle kadını dövebilecek gibi bir hüküm var. Burada dayanın hafif ya da ağır olmasında ölçü ne olacaktır? Ayrıca eğer dayak bir cezalandırma unsuru olacaksa, incitmeden atılan dayakla kişi nasıl cezalandırılmış olacaktır, bize bu çelişkiyi açıklayabilir misiniz?**

Y. BOUGUENAYA: Önce şunu belirtmek isterim ki, buradaki vurma - ki çok hafifçe olacağı özellikle vurgulanıyor - cezalandırma unsuru olarak kullanılmıyor. İslam'da cezalandırma sadece hakim yetkisine verilmiştir. Sadece hakim cezalandırabilir insanı. Her ne suretle olursa olsun kişiler böyle bir hakka sahip değildirler. Dolayısıyla incitmemek şartıyla vurma en son başvurulacak bir uyarıdır. İslam'ın bütün kaynaklarında bu "incitmemek" özelliği hep tekrarlanmıştır. Ailenin dağılmasına

götürecek durumlarda olayın ciddiyetini belirtecek bu uyarı aslında acımdan (merhamet) kaynaklanır. Hukukun ailenin devamından sorumlu kişi erkek olduğundan, bu uyarının son sınırı erkeğe bırakılmıştır. Kadın da İslam'ın danışma, "istişare" mekanizmasını çalıştırıp gerektiğinde kocasını uyarmakla görevlidir. Fakat kadına bu son uyarı sınırı olan incitmeden vurma görevi verilmemiştir. Bu hukuki düzenlemenin doğallığını anlamak bu kadar zor olmasa gerek.

- **Söyleşimiz bir bayli ilerledi. İsterseniz bundan sonraki kısımda daha güncel konulara değinelim, mesela örtünme konusuna. İslamiyet'te türbanın gerekçesi nedir? Tabii örtünme de İslam'ın diğer şartları gibi sorgulanmaksızın yapılıyor, ama başörtüsünde kadının çekiciliğini örtmek, cazibesini gizlemek gibi bir neden de saklıdır, öyle değil mi?**

Y. BOUGUENAYA: Bu ikincil sebep olabilir, ancak asıl sebep Yaratan'ın bunu böyle emretmiş olmasıdır.

- **Peki, emrin bikmeti açısından o ikincil dediğiniz sebep önemli değil midir, yani kadının cazibesini eşi dışında diğer bütün erkeklerden gizlemesi gereği?**

Y. BOUGUENAYA: Öyle de denilebilir. Birey olarak böyle bir emrin olmuş olması şahsen bana hiç ters gelmiyor. Ben Yaratanı tarafından yaratıldım, bu vücut bana onun tarafından verildi, öyleyse onun verdiği bu vücudu ben onun istediği şekilde kullanmak zorundayım. O bana başımı örtmemi söylüyorsa ben bunu yaparım, sorgulamam... Tanrı emrini sorgulamak kula düşmez.

- **İslam'da 18 yaştan sonra İslamiyet'ten dönenlere uygulanan ölüm cezası, yani "redde" konusunda görüşleriniz nelerdir? Bilindiği gibi redde 4 mezhepte de var, mezhepler bunu hangi gerekçe ile savunuyorlar?**

Y. BOUGUENAYA: Türkiye'de tek bir sorun vardır, kavram kargaşası. Bir kere İslam'ı reddetmek reddeye girmez. İslamiyeti kabul edip de sonra reddetmek diye bir şey olmaz, olamaz, bu hiçbir insan için doğal değildir. Onun için irtidattan dolayı İslam'da kafası kesilmiş, öldürülmüş insan sayısı çok azdır.

- **Mesela Turan Dursun'u öldürenlerin gerekçesi "bu adam bizim duygularımızı incitti" oldu. Turan Dursun, Zaman gazetesi ile yaptığı söyleşide şöyle diyordu: "Ben İslam'ın kabul ettiği temel kaynaklara dayanarak İslamiyet eleştirisi yapıyorum. Tabii ki insanların dini duyguları incinecek, bu doğaldır, zaten başka türlü eleştiri yapamam." Şimdi bu örneğe bakıldığında, insanlar kanlı mücadelelere yol açan süreçlere girebiliyorlar. Bozguncu kim? Fitne sahibi kim? Buradaki kim sorusunun cevabını tesbit ettiğiniz zaman eğer bir imba emri gelmişse, silah çekecek tetik bulmak Türkiye gibi bir ülkede o kadar kolay ki...**

Y. BOUGUENAYA: İslam'da öldürme emri var, doğru, ama bu yalnız ve yalnız harp hali için geçerlidir. Bu müs-

luman camiasında herkesin bildiği bir şeydir. Bilmeyen varsa bu onun suçudur. Mesela toplumumuzda bir devrimci müslüman çocuk, açıyor Kuran'ı Kerim'i "fitne duruncaya kadar öldürmeye devam edin" hükmünü görüyor ve başlıyor öldürmeye, oysa o hükmün aslında harp hali için diye bir hüküm vardır. Bunu okumuyor ya da birileri onun bunu böyle yorumlamasını istiyor...

- **Ama o çocuk çok rahatlıkla Türkiye'yi bir darül harp ülkesi olarak görüyor da olabilir, öyle değil mi?**

Y. BOUGUENAYA: Tabii, ama bu, o çocuğun kabahati değil, o çocuğu bu yöne itenlerin kabahati.

- **Türkiye laik bir ülkeyse, şeri hüküm gündemde değilse, şeriatın gündeme gelmesi, bir fetih meselesi, bir cihat meselesi, yani sadece rubani bir mesele değil, aynı zamanda dünyevidir de. Bununla bağlantılı olarak "kutsal günler dışında puta tapanları gördüğünüz yerde öldürün" hükmündeki puta tapanlar pekala Atatürkçüler olarak yorumlanabilir. Bu da, bazı metinler insanların hassasiyetlerinin ötesinde bir potansiyel yaratma imkanı ile karşı karşıya olabiliyor demektir.**

Y. BOUGUENAYA: Bu her sistemde olur. Mesela kanun derki, "vergisini ödemeyenin malı hacz olunur". Bunun üzerine siz de dersiniz ki, haczetmek varmış, öyleyse ben de gideyim komşumun malını hacz edeyim... Ama oradaki asıl hükümde "vergi memuru vergisini ödemeyenin malını hacz eder" yazıyordur. Siz o vergi memurunu işinize gelmediği için atlamışsınızdır ya da gerçekten görmemişsinizdir. Sizin dedığınız de aynı olay, yani işin bu yönünü bilmiyordum meselesi... İslam'da hüküm ancak hakim verir ve bu da İslam toplumunda olmalıdır.

- **Kıyas hükmünde de böyle bir durum var, yani kıyas kimi çevrelerce kan davası ile özdeş tutulabiliyor. Bilindiği kadarıyla kıyasta harp halinde olunması gibi bir gerekçe de yok.**

Y. BOUGUENAYA: Sizin bahsettiğiniz kıyas değil ki, o size göre kıyas. Günümüz toplumunda, materyalist anlayışın, maddi çıkarların böylesine hakim olduğu günümüz toplumunda birisi çıkıyor ve sizi şu veya bu nedenle öldürüyor, siz de bunu tamamen yaratıcı-yaratık ilişkisine dayanan, imtihan olan, imtihan için yaratılmış insanların bulunduğu bir medeniyete monte ediyorsunuz, böyle şey olmaz...

- **Peki o zaman asr-ı saadet döneminden bahsedelim. Asr-ı saadet döneminde birisi birisini öldürdü diyelim, o zaman bugünden farklı ne olacak?**

Y. BOUGUENAYA: Asır önemli değil, bugün de olur, ama İslamiyet'in yaşandığı bir toplumda. Yani ben yarattım, benim yaratıcım var, yaratıcıma karşı görevlerim var, yaratıcının emrettiği emirleri yerine getiririm diyen insanların oluşturduğu bir toplumda, eğer bir kişi çıkar ve hiç sebep yokken birini öldürürse...

- **Hayır sebep var.**

Y. BOUGUENAYA: O zaman kıyas olmaz ki. Eğer hak-

lı bir neden varsa o zaman kesinlikle kısas olmaz, buna imkan yok. Siz Kuran'ın bir ayetini okuyorsunuz, bir ayetini atlıyorsunuz. Bu düşünce tarzı çok yanlış.

- Peki İslam'da şuurlu öldürmenin gerekçesi nedir? Yani İslam "öldürdüğünüz kişinin kollarını ve bacaklarını çarpazlamasına ayırın" derken bunu neye dayandırıyor?

Y. BOUGUENAYA: Haklısınız, öldürürken şuur çok önemli, hissi hareket etmemek çok önemli. Örneğin savaş durumundayken öldürmeye gelen birini siz de öldüreceksiniz. Ama hissi hareket ederek değil, bir emri, bir kuralı uygulama şuurunu içinde yapacaksınız bunu. Hz. Ali'nin klasik örneğinde hasmının yüzüne tükürmesi üzerine "ah şimdi seni öldüremem, çünkü öldürürsem, kızdım diye öldürmüş olacağım" demesi gibi.

- Şuurlu olması dahi vahim değil mi? Hissiyatına kapılırsa biç olmazsa gerekçesi bellidir. Ama şuurlu olarak birini soğukkanlılıkla öldürmek, kollarını, bacaklarını çarpazlamasına ayırarak kesecek kadar soğukkanlılığını koruyabilmek herkesin yapabileceği bir şey değildir. Öyle değil mi?

Y. BOUGUENAYA: Neden olmasın? Müslümanınız, Allah'ın kulu olduğunuz şuurdaysanız, öldürürken de Tanrı'nın istediği gibi, bunu bilerek ve şuurlu yapacaksınız. Allah öldürdüğünüz kişinin kollarını ve bacaklarını çapraz keseceksiniz derken, burada sizi şuurlu olmaya davet ediyor. Burada verilmesi istenen mesaj öfkeye kapılarak, hissiyatla hiçbir harekete kalkışılmaması gerektiği, kişilerin her davranışlarında, hatta ölürken bile şuurlu olması gerektiğidir. Eğer biz bu dünyada yaratık isek ve bu yaratılmışlığın gerektirdiği görevleri yerine getirmek üzere var isek, bu evrende yaratının hiçbir şeyi merhametsizce yapmadığını da kabul etmeliyiz.

- İslam'da çelişki yaratan bir durum da "zihnin özgürlük sınırı" konusunda. Felsefi olarak burada iki çelişik durum ortaya çıkıyor. Şöyle ki, insan iyi ve kötüyü ayırt etme açısından ve İslamı seçme tutumunu belirleme açısından özgürse, ki özgür olduğunu var sayıyoruz, çünkü cennet ve cehennem sorunuyla karşı karşıya, bu durumda Tanrı'nın ezeli ve ebedi olarak herşeyi kapsayıcılığı ile ters bir durum ortaya çıkmıyor mu? Yani olaya, o sonsuzun bir parçasıdır diye yaklaşsanız, zihnin özgürlüğünü kabul etmeyeceksiniz. Zihnin özgürlüğünü kabul ederseniz, o zaman da Tanrı'nın ezeli, ebedi herşeyi kapsayıcılığı reddetmiş olacaksınız. Bu nasıl olacak? Bunu ilahi olarak teolojide değil, matematikte de aynı şekilde görüyoruz. Yani var olan bir sonlu, sonsuzun dışında ise son-

lu değildir. Bir sonludan bahsediliyorsa o zaman zaten o şeyin sonsuzluğu diye birşey olamaz Sonsuz sonluları içermektedir. Tanrı kavramı açısından da öyle olmalı değil mi?

Y. BOUGUENAYA: Burada anladığımız özgürlük, verilen alternatifleri seçme, hangi alternatifini seçeceğine karar verebilme özgürlüğü, öyle değil mi?

- Evet. Bu alternatifleri seçen zihin olarak, eğer ben Tanrısal bir iradenin parçasıysam, bunu özgürce gerçekleştiremem. Tanrı'nın iradesi dışında ayrı bir varlıksam, o zaman da bu Tanrı'dan irak, Tanrı'dan ayrı bir şey olduğum anlamına gelir ki, bu da Tanrı kavramı ile uyumsuz.

Y. BOUGUENAYA: Bunu yaratık-yaratıcısı ilişkisi içinde düşünmek lazım. Ben yaratığım ve yaratık aleminin içerisinde özgürüm, ancak Tanrı'nın karşısında özgürlüğüm biter. Şu çiçeğe suyu istersem dökerim, istersem kırarım, ama suyu dökmem de, kırmam da Tanrı'nın mutlak iradesinin içindedir. Onun iradesi içinde ben onun

yaratıklarından birini seçerim ancak. Ben alternatif yaratamam, alternatifleri yaratan odur, benim özgürlüğüm onun yarattığı alternatifleri seçmekle sınırlıdır yani. Burada yaratıcı ile yani Allah'la, yaratıklarının ilişkisini dikey olarak düşünürsek, yaratık olan insan iradesinin kullanımı tamamen yatay ilişkiler içerisindedir.

- Ben burada iradenin kullanımından bahsetmiyorum, o kullanıma neden olan beyinsel kapasiteden bahsediyorum.

Y. BOUGUENAYA: Yaratıcı öyle

yaratır ki, öyle idare eder ki, verilenleri ona göre seçeriz. Yoktan var edemiyoruz, ama olandan istediğimizi seçebiliyoruz, beynimizin özgürlüğü, kapasitesi budur, yani yaratmak değil, yaratılanlar arasından seçmek...

- Ama bu, buradaki felsefi sorunu çözmiyoruz ki. Bu seçimlerden bağımsız olarak, bu seçimleri yapabilen kapasite olarak bizim zihni yapımız o Tanrı kavramının içindeyse, onun bir parçası ise...

Y. BOUGUENAYA: Yoo, onun bir parçası değil, onun dışında...

- O zaman da onu dışsallaştırıyorsunuz...

Y. BOUGUENAYA: Bakın, yaratık deyince ne içsel ne de dışsal bir konum söz konusu, çünkü yaratık ve yaratıcı aynı platformda değiller, aynı iradenin parçası değiller.

- İç ve dış deyimi burada söz konusu olmasa bile bir sonsuzluk kavramı söz konusu, öyle değil mi? Öyleyse, yani Tanrı sonsuzlukla tanımlanıyorsa, yaratıcı-yaratılan ilişkisini ister yatay düşünelim, ister dikey. Bir kapasite ola-

rak idrakin bu sonsuzluğun dışında mı içinde mi olduğu sorusunun bir yanıtı olması gerekir, öyle değil mi?

Y. BOUGUENAYA: İdrak o sonsuzluğun ne içinde ne de dışında. Orada burada diye bir şey söz konusu değil. Yaratılmışlık yaratıcılık değil. Yaratıcı yoktan var eder. Yaratıcı, alternatiflerden seçerek yaratmaz, evrene baktığımızda da görüyoruz bunu, yani evren alternatiflerden seçilerek yaratılmamıştır.

Ne yaratılmışsa o en mükemmeldir, çünkü biz tek yaratıkla baş başayız ve o tek yaratıklar içindeyiz düşünürken de. Ve yaratıcının alternatiflerden seçmediğini, sınırlı olmadığını, evrende sınırsız, sonsuz yarattığı alternatiflerden anlıyoruz. Evrenin mükemmelliğinden, yaratıklarının alternatifsizliğinden anlıyoruz. Mesela bir yaprakta sınırsız, sonsuz alternatiflerden en güzelinin, en mükemmelinin seçildiğini görüyoruz. O yaprak evrendeki haliyle en mükemmeldir, en alternatifsizdir. Yaratık ise yaratılmışların içerisinde, veri olan evrende seçiyor, seçebiliyor sadece, ama yaratamıyor.

Nedense bazı insanlar yaratık olanın, insanın makina yapması ile, sınırlı olan alternatifleri bir araya getirip işleyen bir mekanizma kurması ile, Tanrı'nın evreni yaratmasını özdeşleştirme gibi bir yanılgıya düşüyorlar. İnsanlar verili alternatifler içerisinde seçerek sistem kurarlar. Yaratıcı ise doğrudan doğruya yarattığı sistemin sahibidir. Evrende alternatifler içerisinde seçilme sınırlılığı yok. Ben bir makineyi daha mükemmel yapabilmek için alternatiflerimi çoğaltıyorum ve yapıyorum, halbuki evrenin her parçası, şu çiçek, şu yaprak var olduğu günden itibaren hep mükemmeldir. Küçük haliyle de mükemmeldir, tomurcuk haliyle de mükemmeldir, yaprakları sararmış, ölüren de, en mükemmel, yaprakları sararmış, ölüme hazır bir çiçektir.

- Mükemmelliyetçilik meselesini natüralist düşünürler de belli argümanlarla ortaya koyabiliyorlar. Sorun şu; dünyanın var olan bu biçimini bir iradeyle açıklıyoruz, bu farklı bir tür de olabilirdi, onu da o irade ile açıklayacaktık. Ama neden öyle değil de böyle olduğu konusunda söyleyebileceğimiz fazla bir şey yok.

Y. BOUGUENAYA: Alternatif gerçekten yok zaten. Evrene hakim tek irade Tanrı'nın iradesidir.

- Son olarak laiklik konusunda görüşlerinizi almak istiyoruz; bu konuda İslam çevrelerinin değişik tutumları var, sizce laiklik nedir, nasıl anlaşılmalıdır?

Y. BOUGUENAYA: Rönesanstan önceki dönemin ana karakterini, dinin dogmalarının sorgulanamayacağını savunan Katolisizm oluşturmaktaydı. Düşünen insanlar katolik dogmalarının sorgulanması gereğini gördüler. Kiliseden bağımsız olarak düşünme ve doğayı incelemeye başladılar. Böylece Avrupa'da laiklik doğmuş oldu. Kilisenin taassubuna karşı, açık fikirliliği, gelişmeciliği, çoğulculuğu ve rasyonalizmi laiklik temsil etti. Zaman içerisinde, Katolisizmin otoritesini kaybetmesi üzerine Avrupa'da laiklik "dine karşı" olma özelliğini yitirdi. Fa-

kat kendisi, kendini sorgulattırmayan bir dogma haline dönüştü. 20. yy başlarında "bilimcilik", determinist ve materyalist görüşüyle kilisenin taassubundan çok daha fazla vazgeçilmez bir taassuba sahip oldu. "Akılcılık" da öyle. Mantıklı olmak mı, açık fikirli olmak mı belirlenemedi. Akılcı olduğunu söyleyenler, akılcılığın doğru olup olmadığını tartışmaya açmadılar. Bu da kendi içinde dogma halinde kaldı.

Teslisin üçüncü dalı "kalkınmacılık" kendi iç çelişkisini beraberinde getirdi. Kalkınmak için insanı sömürmek, çevreyi sömürmek, geleceğe dinamit koymak kaçınılmaz oldu. Kendini laik olarak tanımlayanlar bu çelişkilerinin stresini yaşıyorlar. Kendilerini meşru kılmak için sataşacak düşman arıyorlar.

Örneğin Türkiye'de katoliklik yok, bunun yerine müslümanları karşısına alıyor laik olduğunu söyleyenler. Laiklik gereği çoğulculuğu benimsemeleri gerekirken, müslümanların, yahudilerin kendi eğitim kurumlarını, kendi dini kurumlarını kurmalarına bile izin vermemektedirler. Bu gibi durumlar, laiklik maskesi altında din düşmanlığı dogmasının hakimiyetini gösterir.

Laiklik Avrupa'da gerçekten haklı bir nedenle ortaya çıkmıştır. Bu anlamda laiklik, dogmaları sorgulamak, sorulara cevap aramak demektir. Tanımı gereği laiklik kendi dogmalarını da sorgulamayı teşvik etmelidir. Laiklik başkalarını sorgulayıp kendini sorgulamaz bir dogma haline getirilmemelidir. Bu laikliğin öz misyonunun gereğidir.

Laikliği dinsizlik dogması haline getirmenin en açık örneği Türkiye'de görülmektedir. Müslüman olduğunu söyleyen halkın çocuklarına dini kabul etmeyen bir eğitimi zorunlu kılmaktadır. Halbuki laiklik öncelikle halka açık, toleranslı, sınırlamasız bir tartışma olanağının oluşturulmasıdır.

Dinsizlik dogması haline gelmemiş, gerçek anlamda laiklik, insan olmanın gereğidir. İslam, insanın yaratıcısının dinidir. İnsanlığa ters düşmesi tanımı gereği olanaksızdır. İslam dogmaları reddeder. Taklitçiliği (gerek din adamını taklit, gerekse takliden inanmayı) reddeder. Daima araştırmacı ve açık fikirli olmayı önerir. Örneğin evrenin bir yaratıcısı olduğunu önerir, ama buna bir dogma olarak inanılmasını reddeder. Araştır, bul, eğer insan olarak aklına yatıyorsa kabul et, yatmıyorsa etme. Eğer bir kişi İslam'ın önerdiği düşünce sistemini benimsemiyorsa onu hiç kimse zorlayamaz.

Tamamen İslam'a inanmış kişilerden oluşan ve İslam'ın önerdiği bir yönetim biçimiyle yönetilen bir toplumda yaşayan ve İslam'ı benimseyen bir kişiye İslam yönetimi hiçbir kısıtlama, engelleme zorlama getiremez İslam'da çoğulculuk esastır. Eğer bir toplum kendisinin İslam ile, yani şeriat ile yönetilmesini istemezse o topluma şeriatı uygulamaya kalkmak İslam'ın "dinde zorlama yoktur" ana prensibine ters düşer. Yani İslamiyet'te son söz hakkı halkındır. Halk şeriatla yönetilmeyi özgürce isterse şeriatla yönetim olur. İstemezse olamaz. Eğer birileri zorla şeriatı empoze etmeye kalkarsa bu şeriatı aykırıdır, diktatörlüktür ■

2000'li Yıllara Doğru Sol Partiler ve Yeni Arayışlar

Soldaki çıkış arayışlarının ilk durağı "ideolojik netlik" olmalıdır. Sağ politikaları daha akıllı ve akılcı biçimde uygulama amacı yerine, "eşitlikle özgürlüğü bütünleştirme" hedefine yönelik olarak 'sol', yapısını, koşullarını ve ilkelerini yenilemelidir.

ÜMİT ERDEM

Dünyamız, hızla artan değişimiyle, sanayi toplumundan bilgi toplumuna, işgücü yoğun teknolojiye, yüksek teknolojiye, ulusal ekonomiden küresel ekonomiye ve temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye doğru bir ivme kazanmıştır.

Çevre sorunlarının yaygınlaşması, demokratikleşme, eşitlik ve adalet duygularının ve farklı kimliğe sahip olma bilincinin gelişmesi bir anlamda "katılım devrimi" şeklinde nitelendirilebilecek uzun ve acılı süreçler ile eşzamanlı olarak gelişiyor. Nitelik, başarı ve kalite açısından katılım devrimi, toplumsal gerilim ve bireysel bunalımlardan kaynaklanan dalgalanmalar karşısında uzun vadeli ve etkili sonuçlar elde ediyor. İletişim araçlarının gelişimi doğrudan demokrasiye doğru bir değişimi müjdeliyor.

Soğuk Savaş'tan sıcak barışa geçişin yaşandığı dünyamızda, ülkeler arası askeri güç yerini ekonomik güce bırakıyor. Globalleşmenin araçları ve sonuçları milli devletleri sorguluyor. Ulus devlet mantığı zayıflayınca eski ve etnik izler belirliyor, etnik ve dinsel fanatizm artıyor.

Gelir emekten bağımsızlaşıyor. Mülkiyet ve emek sorunu verimlilik sorununa dönüşüyor. Üretimde işgücü ile birlikte emek-zaman faktörünün sürekli azalması ve işçi sınıfının küçülerek esaslı bir değişim geçirmesi kaçınılmaz görünüyor. Otomasyon ve bilgisayar teknolojisinin sanayiye sokulması işsiz yığınlarını artırıyor. Beyin gücüne ve örgütlenmeye dayalı hizmet sektörü ön plana çıkıyor.

Önceleri "şiddet", zamanımızda "para" olan iktidarın kaynağı, yerini 2000'li yıllara doğru "bilgi"ye bırakıyor. Tarım toplumunda "toprak", sanayi toplumunda "fabrika" olan en büyük değer, bu dönemde "bilgi" oluyor. Yeni dönemde "bireycilik" değil "bireysellik" ilke ve kuralı temel alınıyor.

Ülkemizde, siyasal platformda özellikle son on yılda, yeni sağ ile eski marksist solun amaç ve araç birliği ile kafamıza çakılan anahtar kav-

ramlar oluştu: çağ atlamak, devlet bitti, köşeyi dönmek... Kör bir inanca dönüşen bu sloganlar ve uygulamalar topluma bilinçli bir şekilde enjekte ediliyor. Dayatılan, başarı "her şey"dir anlayışı, amaca ulaşmak için her yolu mübah gören "yeni" insanı yaratıyor. Dar görüşlü maddi başarı saplantısı, kültürel çerçevedeki inanç, değer ve normları yoğun etkiliyor. Örgütsüz kapitalizm palazlanıyor. Servet dağılımı ve gelir bölüşümü adaletsiz bir toplum yapısı oluşuyor. Bunalımların yansıması sonucu, sosyolojik bir gerçek ve siyasal bir tehlike olarak insan yabancılaşıyor.

Düşünsel planda ideoloji düşmanlığı, siyaset planında ise depolitizasyon gayretleri, çarpık ve aldatıcı düzenlemelerle, insanların ücretli olarak sendikalarda, tüketici olarak kooperatiflerde, yurttaş olarak siyasette örgütlenmesini engelliyor.

"Emek yoğun" öz, içerik ve işleyiş mantığından uzaklaşılması, parti ve siyasal kültürün atomize olmasıyla 'sol', kendini tanımlama biçimi, genel kavramları ve toplumsal ideali ile özde liberal çizgiyi benimsiyor. Kapitalizmin mantığına sahip çıkarak değiştirici değil, frenleyici güç oluyor. Yaşadığı doku kirlenmesi ile tarihsel görev duygusunu yitiriyor. Çağın ve sağın gerisine düşüyor.

İşçi sınıfının yaşadığı değişimleri algılamayan ve "örgütsel, siyasal, ideolojik" olarak bunalan sol-demokrat-sosyalist güçler, ateş çemberinin ortasındaki akrep gibi "telaşlı, şaşkın, kararsız" çırpınıp duruyorlar.

Soldaki çıkış arayışlarının ilk durağı "ideolojik netlik" olmalıdır. Sağ politikaları daha akıllı ve akılcı biçimde uygulama amacı yerine, "eşitlikle özgürlüğü bütünleştirme" hedefine yönelik olarak 'sol', yapısını, koşullarını ve ilkelerini yenilemelidir. Alınan yol ve kazanılan aşama dik-kate alınarak hedefler tazelenmeli; konjonktürde yaşanan değişimlerle bütünleşebilen, devin-

gen ve üretken olması gereken, emek olgusunu yücelten kalıcı ve güçlü bir açılım yapmalıdır. Emegin tarafi ve temsilcisi olan 'sol', içeriğini ve boyutunu zenginleştirmeli, özgül nitelikte çözümler üretmelidir. "Demokrasi, silahsızlanma, barış" hedeflerini ham hayaller olmaktan çıkarmak için olguları inceleyerek, tartışarak, irdeleyerek, sorgulayarak üretilen pratik, faydacı ve gerçekçi çözümler gereklidir. Çalışma eksenini üzerindeki tüm emek gruplarına dayanan 'sol', geleceği tanımlayan ve öngörülerde bulunan söylem, ilke ve kuramlarla, öncelikle işçi sınıfı içinde anlamlı bir yankı uyandırabilir ve toplumsal vicdanda umutların yansıması ile iktidar alternatifi olabilir. "Hedef teşkil etmemek için ayağa kalkmayanın iyi nişan alamayacağı" akıllardan çıkarılmamalıdır.

Geniş kapsamlı ve açık hedeflere bağlanmış bir politika için 'sol', aralarında bir iç tutarlılığı olan bir dizi ilkeye dayanmalı, yenilenmenin çıkış noktası olarak köken gerçeğini yeniden gözden geçirmeli; Kemalizme yeni bir tanım boyutu vermelidir. Tarihin bölünemeyeceği, düzeltilemeyeceği, yeniden yapılamayacağı temel alınarak, teorik yenilenme ve silkinme şarttır. Çıkış noktası kuramsal bilimden değil, ülkenin somut koşulları içinde isteğe, inanca ve dileğe dayanan kendine özgü bir bireşimin ürünü olan bu yapıt bir öğreti olmayabilir; ancak kesin tutarlılığı, çağdaşlığı, gelişmeye açıklığı, ilerici-toplumcu yorumu açık bir dünya görüşü olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Yeni bir 'sol' açılım, evrensel özelliklerin düşünsel kökenlere uyarlanıp eklenmesi ile kalıcı ve güçlü bir nitelik kazanabilir. "Ulusal bağımsızlık, çağdaşlaşma, demokratikleşme" temellerinde, evrensellığı olan bir Anadolu düşünce bireşimi olan Kemalizm, çağın ve şartların gerektirdiği bir ayrılma ve arınma süreci sonunda, ülke koşullarına uygun, kendi içinde tutarlı bir niteliğe kavuşturulmalıdır. Bu süreç içinde asgari trampen olarak Kemalizmin kültürel boyutu alınmalı, otoriter, seçkin, vesayetçi karakteri ile kurtarılabilecek toplum mirasının terkedilmesi vazgeçilmez nitelikte olmalıdır. Fakat, son zamanlarda sıkça duyduğumuz "reddi miras" beklentisine yakılacak yeşil ışık, Atatürk'ü her alanda ve her anlamda olabildiğince gündemden çıkarmayı ve liberal-federal bir yapılanmayı hedefleyen II. cumhuriyetçilerin değirmenine su taşımak olur. Bu duyarlı dengenin ve sınırın iyi korunması gereklidir.

İdeolojinin değişmez ve katı kalmaması, savunduğu görüşlerin günü -açıklamakta yetersiz olmaması için, yaşanan değişimler ile doğru orantılı tavrın belirlenmesi, soyut kavramların sloganlıktan çıkartılıp proje ve program biçimine dönüştürülmesi gerekir. Sağ ile olan perspektif farklılığını kaybetmeden, entelektüel potansiyelini iyi kullanarak amaç, ilke, yöntem ve kuramlar iç-

sel ve dışsal tutarlılığa oturtulmalıdır. "Bilgi"nin üretici güce dönüşmesi ile uzmanlığa ve bilime dayalı politika anlayışı siyasete egemen olacaktır. Model bütünlüğü olan proje ve programlar üretilmeli, politik proje üretimi sistemi oluşturulmalıdır.

Koşul ve olanakların gerektirdiği çözümler, uygulama altprojeleri siyasal kararların biçimlenmesi ile kamuoyu oluşturulmasında etkilidirler. Kolektif ve tasarlınmış bir alternatif proje üretimi ile 'sol', bilgi, beceri ve kararlılığını somut olarak ortaya çıkarmalıdır.

Siyasetin yapaylaştığı günümüzde 'sol', politikasının temel varlığının herşeyden önce ahlak olduğunu ve sosyalist bir yaşam tarzı hedeflediğini belirtmelidir. Sorumluluk kriteri ile dürüstlük ve ahlaki temel ön plana alınmalıdır. Politikayı soyut birimlerle, profesyonelce oynanan ve hedefi sırf başarıya ulaşmak olan bir oyun olarak kabul etmemelidir. "Yolsuzluk, terör, işkence" ile özdeşleşen muhafazakar partilerin iktidar tekelinin kırılması hedeflenmelidir. Çalışanların irade ve özlemlerini dile getiren bir değer ve ahlak sistemine ağırlık verilmelidir. Üreten, çalışan insanların uzak durduğu bir

ortamda siyasetin ahlakla ve toplumla barıştırılmasında tarihsel niteliği gereği öncü rolü üstlenmesi gerek 'sol', yaşamın her alanında söz, karar, sorumluluk sahibi olmaya adaydır. 'Sol'un bilgi, görgü, sorumluluk, çaba, sabır ve özveri isteyen bir tutum olduğu ve dünyada çözümün 'ne' olduğundan çok, 'nasıl' sağlandığının önem kazandığı unutulmamalıdır.

Ekonomi üzerinde demokratik denetimin kurulamaması, doğal çevreyi ve insan yaşamını tehdit

eder biçimde bozmuştur. Doğayla barışık bir toplum modeli için, ekonomide ekolojik ve sosyal bakımdan kapsamlı yasal ve kuramsal değişiklikler gerekiyor. Ekolojinin ulusal çıkarların üzerinde olduğu gerçeği temel alınarak, hammadde ve enerji kaynaklarının sorumluluk bilinci içinde kullanılacağı ayrıntılı bir çevre programı ve ekolojik güvence stratejisi hazırlanmalıdır.

Devlet, kültürel çoğunluğun yönlendiricisi, kefil olmalıdır. Denetleyen, yönlendiren devlet yerini destekleyen, özendiren devlete bırakılmalıdır. Kuralların yönetimi kişilerin yönetimi anlayışının yerini almalıdır. Kültürel alanda hoşgörü, sosyal alanda uzlaşma egemen olmalıdır. Kendisini tanımaktan ve açıklamaktan korkmayan bir toplum hedeflenmeli ve uydurma tarih tezlerine gerek duyulmamalıdır.

Toplumla devlet kaynaşmalıdır. Bireylere, yönetimin karar alma sürecine demokratik yollardan ve hukuksal olarak katılabilme olanakları yaratılmalıdır. İdarenin kararlarının oluşması açık ve aleni şekilde gerçekleşmeli ve "kamuya ilişkin işlerin kamudan gizli tutulmaması ilkesinin esas alındığı "Günüşiğinde Yönetim" anlayışı hukuken tercih edilmelidir. Eğitim, sağlık ve iletişim

alanlarında fiili durumlar yakalanıp hukuk gömleği giydirilmelidir. Hukuk üreten devlet düzeninden, sivil toplum tarafından üretilen hukuk düzenine geçilmelidir. Gücünü her alanda ve her an yapılacak seçimlerin çok yönlülüğünden ve sürekliliğinden alan bir ademi-merkeziyetçilik anlayışına öncelik ve ağırlık verilmelidir.

İdeoloji ve politikanın ekonomik ilişkilerden özerk olduğu ve ekonomik sınıf çıkarları diye bir şey olmadığı ve ekonominin "insan" için olduğu yaklaşımı yeni hedeflerin ve politikaların belirlenmesinde temel alınmalıdır. Ekonomi kurumsallaştırılmalı, mülkiyet yaygınlaştırılmalıdır. Kooperatifler ile üretim ve dağıtım verimli örgütlenmelidir. Üreticilerin ortak olduğu yatırım fonları kurulmalıdır. İşsizlik, sağlık, yaşlılık ve emeklilik sigortaları, kadınlar öncelikli olmak üzere hayata geçirilmelidir.

Ücretlilerin işletmelerde karar sürecine katılımı, katkısı, denetimi ve yönetimi ile yaşam, çalışanların ihtiyaç ve taleplerine göre düzenlenmelidir. İşçiler, farklı bakış açılarıyla farklı talepler ve farklı özelemler ürettikleri için, işe verilen anlam ve önemin değişmesi söz konusudur. Marx'ın deyişiyle "bir araç olarak ücretli işten, bir amaç olarak yaratıcı çalışmaya" geçiş yolunda somut adımlar atılmalıdır. Konjonktürde direniş sendikacılığı terkedilmeli, ancak Türkiye'de işten çıkarma nedeninin ucuz işçi çalıştırma ve toplu sözleşme yükünden kaçma olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Örgüt yapısı ideolojik netlikten önemli ve önceliklidir. Başta işçilerin olmak üzere, çalışan, emeği ile geçinenlerin örgütlenmesi gerekir. Türk sendikacılık hareketi ve işçi kitlesi ile yakın ve sıkı bir ilişkiye öncelik ve ağırlık verilmelidir. Sendika-parti güçbirliği, etkinlik ve işlerlikte sürekli kılınacak biçimde olmalıdır. Parti, örgütlülüğü tabana indirilmelidir. Çoğulculuğun ve katılımın önemi ve özenle uygulanması ile yorum zenginliği ve tartışma derinliği sağlanmalıdır. Güdümsüz toplumsal hareketlerle organik ilişki kurulmalı, gizli kalmış dinamizm ve yaratıcılık katılıma ve üretime dönüştürülmelidir. Yaygın, sürekli ve etkin katılım ile "zaman, enerji ve birikim" savurganlığının önlenmesi hedef alınmalıdır. Mezhep ve köken tercihi olmamalıdır.

Karizmanın önemini yitirdiği söylene de medya çağında, liderini bulamamış bir eylemin etkisini sürdürmesi olanaksızdır. Liderin yeni konumu "eşitler arasında birinci" olmalıdır. Tıkanan sorunların aşılması için, kişiye dayanmadan politika yapmalı, liderler değil fikirler yarışdırılmalıdır. Hakka ve fikre saygı olmalı, katılım herkesin içine sinmelidir. İstekler sisteme aktarılabilir. Yatayda işlevsel, dikeyde politik proje üretir nitelikte olunmalıdır. Parti içi eğitim ve iletişim kurumlaşmalıdır. İlmli bir merkezin altında örgütsel birimlerin

her olayda soyut ve açık tavır takınması perspektif zenginliği sağlar ise de; varolan görüş ayrılıkları derinleştirilip düşmanlığa dönüştürülmemelidir. Parti içi anarşiyi ve parti içinde parti görünümünü engelleyebilecek merkez ağırlıklı bir hiyerarşik yapı şarttır. Parti içi oligarşinin kırılması mümkün ve o kadar da gereklidir. Parti içi demokrasi olmadan partiler arası demokrasi gerçekleştirilemez.

Ayrıca, herkesin bildiği bir sır olan solu bölme oyunu başarıya ulaşmıştır. CHP ile eski bir kitabın yeni bir sayfası açılmış, ama "zeytin dalına konmuş ak güvercin" umudunun yerini 'iç turizm'den öteye bir önem taşımayan, potansiyeli arttırmadığı gibi parçalanarak kendini tüketen 'sol'un transfer haberleri almıştır. Yakınip durmanın da hiçbirşeye yararı olmadığını herkesin öğrenmiş olması gerekiyor. Hala, geçmişin belirleyici etkisi altında kalınıyor.

Eski düşmanlıkların bugünü ve geleceği belirlemesine izin verilmemesi gerekiyor. Geleceği kurtaracak olan geçmiş değil, verdiği dersler olmalı. Solda amin bekleyen birlik dualarına liderler "bilinç, irade ve istek"ten yoksun görünüm ve yanıt veriyorlar. Mumcu'nun öldürülüşü ve sonrasındaki olaylar 'sol'u uyandırabilen bir çığlık olamıyor. Bir deyiş ise sanki Türk solunu tanımlıyor: "Kilise karanlık, harfler küçük, papaz kör, cemaat sağır, bağır babam bağır..."

Oysa, herşeye rağmen hep hatırlanmalıdır ki, "karanlığın en yoğun hissedildiği an aydınlığa en yakın olunan andır..."

Sosyal demokrasinin gerçekleşmesi ve uygulanabilmesi için

"demokrasi" ön ve zorunlu koşuldur, 'hayat suyu'dur. 'Sol'un gerçek özlemi kısıtsız ve kesintisiz demokrasidir. CHP+ORDU= İKTİDAR formülü, beklenti ve taleplerden silinip atılmalıdır. Milliyetçilikte 'Avrupalılık bilinci' ve 'dünya vatandaşı' kimliği ön planda olmalıdır. Laiklik'teki tıkanıklık ve açmazlara çözüm aranmalıdır. Din olgusu ile kapsamlı bir hesaplaşma kaçınılmazdır. Kısacası, 'sol' siyaset, yaşamın her alanında "boğayı boynuzlarından yakalamalıdır."

Görevden kaçılmamalı, 'nitelik ve başarı', potansiyeli arttıracığından, hiç kimseyi korkutmamalıdır. Sol partiler arası, bağ, uyum, işbirliği artmalı, ortak savunma zeminleri ile geniş cepheli ittifaklar kurulmalıdır. Birlikte davranma, bütünleşmenin yönüyle, süreç ve aşamalarını kolaylaştıracaktır. Diyalog, etkileşim ve işbirliği sürecini kesintiye uğratacak her türlü ihmal, netice bakımından sebep olarak kabul edilmelidir. Sol düşünce ve pratigin, geleceğin gelişme yönüyle çakıştığı günümüzde, sol birlik kendini dayatıyor. Tarihsel halef değil, haklı varis olan 'sol', birlik-bütünlüğe ve iktidara nuhtaç değil mahkumdur ■

Solda amin bekleyen birlik dualarına liderler "bilinç, irade ve istek"ten yoksun görünüm ve yanıt veriyorlar. Mumcu'nun öldürülüşü ve sonrasındaki olaylar 'sol'u uyandırabilen bir çığlık olamıyor. Bir deyiş ise sanki Türk solunu tanımlıyor: "Kilise karanlık, harfler küçük, papaz kör, cemaat sağır, bağır babam bağır..."

Bilar

Eleştirel Düşüncenin Sürekliliği İçin GÜZ 1993 Seminer Programı 1 Kasım - 21 Ocak

Kadın ve Türk Hukuku. Yücel Sayman

Felsefeden Gramere. Doğan Şahiner
Her Pazartesi 18:30

Müzik Tarihi. Cem İdiz
Her Pazartesi 20:00

Sol Psikanaliz. Orhan Koçak,
İskender Savaşır, Saffet Murat Tura

Epistemoloji Eleştirileri. Adnan Ekşigil
Her Salı 18:30

20. Yüzyılda Felsefe.

Ali Akay, Ahmet Soysal, Oruç Arıoba, Burak Boysan, Adnan
Ekşigil, Orhan Koçak, İskender Savaşır,
Gülnur Savran, Önay Sözer, Doğan Şahiner,
Orhan Tekelioğlu, Saffet Murat Tura
Her Salı ve Perşembe 20:00

Enerji ve Ekoloji Politikaları.

Şükran Çavdar, Ünal Erdoğan, Ender Eren, Tanay Uyar

Fenomenolojide Zaman: Fransız Fenomenolojisi.

Ahmet Soysal
Her Çarşamba 18:30

Ekoloji ve Felsefe. Dilaver Demirağ, Adnan Ekşigil
Her Çarşamba 20:00

Feminist Teoride Tartışmalar: 1970-1990
Gülnur Savran

Askeri Tarih. Cem Kum
Her Perşembe 18:30

Savaş ve Barış. Saruhan Oluç, Şadi Ozansü
Her Perşembe 20:00

Dünya Ekonomisi: Kriz ve Değişim

Hacer Ansal, Tülay Arın, Ahmet Asena, Korkut Boratav, Dilek
Çetindamar, Hüseyin Ergün, Günar Evcimen,
Eser Karakaş, İlyas Köstekli, İzzettin Önder, Şemsa Özar,
Nail Satlıgan, Sungur Savran, Mustafa Sönmez,
Ertuğrul Ahmet Tonak
Her Cuma 19:00

Kayıtlar Başlamıştır

Bilar İstanbul: Zambak Sok. No: 4/7 Taksim (Cumhuriyet Kitap Kulübü Üstü)
Tel: (212) 249 42 86 - 252 81 34

EUREST TURKEY INTERNATIONAL CATERING COMPANY

is looking for their:

DIRECTOR OF MARKETING & SALES

- * You are 28 or more
 - * 4 - years experience in sales with good results
 - * You have interest in the development of a new service company in a very important market
 - * You have management skills to motivate and develop your sales team - you are dynamic and have good relations in Turkey
 - * You speak fluently English or French
- We offer you
- * An interesting job in an International group (ACCOR, 150.000 employees, 9 billion \$ turnover/year)
 - * A salary related to your results.

Please send your C. V. or contact:

**EUREST TURKEY
A. della FAILLE**

Mürbasan Sokak Koza İş Merkezi B Blok Kat 4 80700 BALMUMCU - İSTANBUL
TEL: (212) 275 24 30 FAX: (212) 275 24 31

Gökyüzü haklı...

ULTRA

İksiz ısıtma yöntemleri havayı kirletiyor, doğayı, hayatı
vediyor. Oysa aynı gökyüzünü paylaştığımız tüm canlılarla

ulaşmaya başladı. Bir an önce sahip çıkmanın, doğalgazı
Demirdöküm güvencesiyle yaşamının tam zamanı. Demirdöküm,

iber temel bir isteğimiz var:

mak, yaşamak, gelişmek için

z hava. İşte doğalgaz bu

aca tam cevap veriyor: Havayı,

eyi kirletmiyor. Mavi gökyüzüne saygı gösteriyor. Konforu,

ni, ekonomisi de cabası... Şimdi doğalgaz evlerimize kadar

yapanlara siz de katılın. Bugün bir Demirdöküm Yetkili

Satıcısı'na uğrayın...

bugün ve yarın ihtiyacınız olacak tüm

doğalgazlı ürünlerin 1 numaralı

üreticisi, ülkemizin bu alanda en

çok satan markası. Sağlıklı seçim

**Haydi
Doğalgaza...
Demirdöküm'le!**

30 Yıllık Kalite ve Güven: Aygaz

LPG temin, depolama, dolum ve dağıtımının yanı sıra, modern yaşamın gerektirdiği tüm dayanıklı tüketim ürünlerini, Türkiye çapında 1000'i aşkın bayii ile hizmetinize sunan

**Aygaz; 30 yıldır
kalite ve güveni evinize
getiriyor, A'dan Z'ye
tüm ürünleriyle rahatı ve
kolaylığı yaşıyor.**

